STATÜ

BRYAN S. TURNER

DORUK

STATÜ

Brayn S. Turner, Flinders Üniversitesi (Güney Avustralya)Sosyoloji Profesörü ve Bielefeld Üniversitesi'nde Alexander von Humbold bilim kurulu üyesiydi. Şimdi ise Hollanda'daki Utrechte Devlet Üniversitesi'nde, daha çok toplumsal dönüşüm sorunlarıyla ilgilenen bir Sosyal Bilimler Profesörüdür.

Bazı çalışmaları şunlardır: *Citizenship and Capitalizm* (Diktatörlük ve Kapitalizm)1986, *Equality* (Eşitlik, Dost Yayınları-1997)1986, *The Dominant Ideology Thesis* (Egemen İdeolojinin İncelenmesi-1980)

©Doruk Yayıncılık

BİLİM-FELSEFE-POLİTİKA SERİSİ/13

STATÜ

Brayn S.Turner

İngilizce'den Çeviren:
Kemal İnal

Yayına Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

Kitabın Orijinal Adı:
Status
Open University Press, 1988

Düzelti:
Ertan Altan - Buket Tanyu
Kapak Tasarımı:
DORUK ve Etki Ajans
Dizgi:
Ayşegül Avcı-Sevda Öztekin
Basım ve Cilt:
Ceren Basım-Yayım
Tel. 0.212.284 37 21
Birinci Basım: Nisan 2000
ISBN: 975-553-319-2

Adres: Mithatpaşa Cad. 24/A Kızılay - Ankara
Tel. Fax: (0.312) 433 50 18
Doruk Yayıncılık Mat Ltd. Şti.'nin Kuruluşudur.

Brayn S. Turner

STATÜ

(Statüs)

Çeviren:
Kemal İnal

BİLİM-FELSEFE-POLİTİKA SERİSİ/13
Brayn S. Turner, *Statü*,
Çev.: Kemal İnal, I. Baskı, Ankara 2000,
Doruk Yayınları, 120 s.
ISBN: 975-553-319-2

İşçi sınıfı akademisyenlerine

İÇİNDEKİLER

Önsöz **9**

I.STATÜ ÜZERİNE TARTIŞMA:
MARX ve WEBER 11
a- Statü Grupları ve Hayat Tarzları 16
b- Çatışma Sosyolojisi 20
c- Statü ve Sınıfın Karşılaştırmalı Bir Tarihine Doğru 25

III. STATÜDEN SÖZLEŞMEYE:TARİHSEL DEĞİŞİM ve TOPLUMSAL TABAKALAŞMA 29
a- İki Toplum Modeli 29
b- Sosyolojik Kuram ve Toplumsal Değişme 34
c- Toplumsal Tabakalaşma Çözümlemesinin Kuralları 39
d- Kölelik 41
e- Feodalizm 47
f- Kapitalizm 51
g- Sonuç:Ekonomik Sınıf ve Piyasa Toplumu 53
IV. ÇAĞDAŞ TOPLUMDA STATÜ POLİTİKASI: YURTTAŞLIK ve EŞİTSİZLİK 55
a- Statü Politikası 55
b- Devlet, Refah ve Statü Politikası 65
c- Kapitalizmin Değişen Karakteri 69
d- Irk, Etnisite ve Statü 73
e- Sonuç:Yanaşmacılık Politikası 78
V. KİTLE KÜLTÜRÜ, AYRIM ve HAYAT TARZI 83
a- Tabakalaşmanın Üç Boyutu 83
b- Kitle Kültürü, Hayat Tarzı ve Statü 89
c- Hayat Tarzları: Kitle Toplumundan Postmodernizme 94
d- Statünün Sonu mu? 96
Kaynakça 99
Dizin 111

Önsöz

Statüye ilişkin bu çalışma, 1987'den 1988'e kadar Sosyoloji Fakültesi'nde konuk profesör olarak bulunduğum Bielefeld Üniversitesi'ndeki (Batı Almanya) bir çalışma dönemi esnasında yazıldı. Batı Almanya'daki bu çalışma dönemi, araştırma etkinliklerimi desteklemede cömertlik gösteren Alexander von Humboldt Vakfı sayesinde gerçekleşti. Sosyoloji Fakültesi'ndeki ev sahiplerime, özellikle Georg Stauth, Claus Offe ve Johannes Berger'e minnettarım. Ancak bu ça

lışmada sunulan düşünceler birkaç üniversitedeki (Aberdeen, Lancaster ve Flinders) oldukça uzun bir akademikaraştırma ve öğretim döneminde oluşmuştur. Bu çalışmanın gerçekleşmesinin bir diğer kaynağı da, Nicholas Abercrombie ve Stephen Hill ile yapılan bilimsel işbirliğidir. Çalışmamızın tarihsel ve analitik öğelerinden bir çoğu, eski meslektaşım Robert Holton ile yaptığımız tartışmalar sonucu oluşmuştur. İkinci bölümün bir uyarlaması, Profesör Ronald Glassman'ın ev sahibi ve organizatörlük yaptığı William Paterson College'daki (New Jersey) Max Weber Kollokyumu'nda, üçüncü bölümün bir versiyonu da Utrecht Eyalet Üniversitesi'nde özgün biçimiyle bir seminer olarak verilmiştir. Eleştirel yorumları nedeniyle Profesör David Ingleby ve Dr. Chris Baks'e müteşekkirim. Theory, Culture and Society'nin editörü olan Teeside Polytechnic'den Mike Featherstone'a da teşekkür etmek istiyorum. Featherstone, ayrım çözümlemesi bu kitabın tezlerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan Pierre Bourdieu'nun kuramları ile tanışmam için beni zorlamıştır. Son bölümün bazı noktaları, 1987'de Vlotho'daki (Westfalen) Fierre Bourdieu konferansında aydınlığa kavuştu. Utrecht Eyalet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'ndeki yeni meslektaşlarım da, toplumsal tabakalaşma çözümlemesine disiplinler arası bir yaklaşım için katkı sağladılar. Utrecht'le bağlantım sırasındaki yardımı ve sınırsız entelektüel şevki nedeniyle Dr. Lieteke Vucht Tijssen'e özellikle minnettarım. Sosyolojik anlayışın önemli bir ögesi olan kültür üzerinde yoğunlaşmam için beni nezaketi kaybetmeksizin ısrarla ikna eden Pittsburgh Üniversitesi'nden Profesör Roland Robertson'a da teşekkür etmek istiyorum. Frank Parkin, çok değerli olduğu bu araştırmanın yeniden düzenlenmesinde kanıtlanan özgün öneriye ilişkin geniş ve keskin bir eleştiri yöneltti. Son olarak, çalışmama hesap edilemez entelektüel ve duygusal katkısından dolayı karıma (bir diğer işçi sınıfı akademisyeni) da teşekkür etmek istiyorum.

1.
STATÜ ÜZERİNE TARTIŞMA: MARX VE WEBER

Sosyoloji öğrenimine başlayan bir öğrenci, hemen statü kavramıyla ve yanı sıra bu kavramın statü uyuşmazlığı, statü kristalleşmesi, statü grubu ve statü paniği gibi içermeleriyle karşılaşır. Öğrenci ayrıca, statü tabakalaşması kavramını çevreleyen bir hayli tartışmanın yer aldığını, statü kavramının muğlak olduğunu ve dahası bazı sosyologla

ra göre statü kavramının gerçek analitik değerinin olmadığını keşfeder. Daha ilerde ise, statü ve statü hiyerarşileri konusuna ilişkin çağdaş sosyolojide herhangi bir ders kitabı bulmanın güç olduğu gerçeğiyle öğrencinin zihni karışır. Bu kitap, statü kavramını, ve analitik önemini göstererek, toplumsal tabakalaşmanın daha genel konularına yönelik temel bir perspektif olarak sosyolojideki uygun konumuna yerleştirip aydınlatma niyetiyle yazıldı.

Öğrenci, bu çalışmada toplumsal tabakalaşma konusuna Alman sosyolog Max Weber'in (1864-1920) perspektifinden yaklaşacağımın farkında olmalıdır. Kitabımız Weber'in yapıtlarına ilişkin bir yorum değil; aksine, bir tabakalaşma çalışması olduğundan dolayı, öğrenci, statü çözümlememizin yerleştirilebileceği daha geniş bir çerçeveyi elde edebilmek için Weber'in sosyolojisine yönelik genel bir değerlendirmeye başvurmak isteyebilir (*Antonio ve Glassman 1985; Bendix 1960; Collins 1986; Pardin 1982; Turner 1981; Wiley 1987*).

Bu çalışmaya öz kazandıran tartışma, kısaca Karl Marx'm (1818-1883) çalışmalarındaki toplumsal sınıfın politik ekonomisi ile Max Weber'in sosyolojisi arasındaki karşıtlık olarak ifade edilebilir. Marx'a göre, toplumdaki asıl bölünmeler ve sonuçta oluşan toplumsal tabakalaşmanın tüm biçimlerinin temelleri ekonomik niteliktedir, yani özel mülkiyete sahiplikle ilgilidir. Marksist sosyolojiye göre toplumlardaki eşitsizlik, bölünme, hiyerarşi ve ayrımların nedeni, asıl olarak ekonomik ilişkilerde bulunabilir. Ayrıca, bu ekonomik ilişkiler, ancak tarihsel çözümlemeyle anlaşılabilir. Bu nedenle Marksist sosyoloji, çoğu zaman 'tarihsel materyalizm' olarak tanımlanır. Oysa, Weber'in çalışmalarını izlediğimizde, toplumsal tabakalaşmanın birçok boyutunun (örneğin güç/iktidar, ekonomik ve kültürel farlılıklar) olduğunu görürüz. Bundan dolayı, daha karmaşık ve kapsayıcı bir toplumsal tabakalaşma kuramına gereksinimimiz olduğu söylenebilir.

Statü kavramını çevreleyen tartışma, sosyolojideki kuramsal yaklaşım farklılıklarıyla ilintilidir. Bu tartışma, toplumdaki eşitsizlik boyutları ve bu boyutlar arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Bu konu önemsiz gibi görünse de, bakış açısı farklılığı, gerçekte tarihe bakıştaki farklılıkları içerir. Kısaca, Weberci ve Marksist sosyolojiler arasın-

daki gerilimler, ekonomik sınıf ya da statü gruplarından hangisinin toplumsal tabakalaşmanın en önemli ögesi olduğu ve bundan dolayı da modern toplumlardaki politik çatışmanın niteliği etrafında odaklanmaktadır. Klasik Marksizm, sosyalizmde özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla toplumsal sınıfların yok olacağını öngörmüşken, Weber, hem kapitalizm hem de sosyalizmde statü farklılıkları ve statü-grup çatışmalarının süreceğini iddia etmiştir. Bu yüzden statüye ilişkin tartışma, toplumlardaki eşitsizliği ortadan kaldırma olanağına yöneliktir.

Kendi görüşlerimi sunmadan önce, kavramın karmaşıklığını göstermek için birkaç statü tanımı vermek ve kavramın uygulanmasına ilişkin farklı yaklaşımlardan bahsetmek gerekiyor. Statü toplulukları ile ekonomik sınıflar arasındaki ilişkide yer alan karmaşık analitik konulara değinmeden önce, işe statü kavramına ilişkin bazı temel yaklaşımları incelemeyle başlayacağım (Bendix ve Lipset 1966).

Günlük dildeki kullanımında statü kavramı, Latince 'standing' (konum) sözcüğünden kaynaklanır ve basit olarak kişinin toplumdaki mevkiine işaret eder. Sözcüğün daha teknik ve hukuksal, yani toplumdaki konumla bağlantılı haklar ve yükümlülükler açısından da bir anlamı vardır. Statü nosyonunun, kişilerin sosyo-politik bir topluluktaki politik ve yasal haklarıyla ilgili düşünceleri içerdiğini ve sonuçta da, statüyü çevreleyen konuların, yurttaşlığı ilgilendiren konularla yakından bağlantılı olduğu hemen görülebilmelidir (Turner 1986). Politik bir topluluk içinde yurttaş olarak kişi üzerindeki hak ve yükümlülüklere de değinerek, toplumdaki bir konum olarak statüye ilişkin bir ön tanım verebiliriz.

Sosyolojide sosyal statü kavramı, çoğu zaman toplumsal rol kavramıyla ilintilendirilir. Rol, kişinin toplumdaki konumunu tanımlayan bir beklentiler setidir. Roller, 'toplumsal konumlarla bağlantılı olan sosyal açıdan tanımlanmış yükümlülük ve beklentiler paketleri' (Abercrombie *vd.* 1984, s.180) olarak tanımlanabilir. Bu terminolojide sosyal statü, rolün durağan yönünü belirtmektedir. Birleşik Devletler'de en önemli ve etkili sosyoloji akımlarından biri olan yapısal-işlevselci yaklaşım, statü-rol birimini toplumsal tabakalaşmanın temel ögesi olarak almıştır (Davis ve Moore 1945). Bu kuram, bireylerin toplumsal yapı içindeki bu konumlara yerleşebilmek için nasıl güdülendirildiklerini açıklamaya çalışmıştır (Wesolowski 1962).

Ancak, bu betimsel statü tanımı, sosyolojik görüş açısından yeterince ilgi çekici değildir; statü, sosyolojik çözümleme için önemlidir çünkü, toplumdaki statü konumları, tipik biçimde hiyerarşik açıdan, şu ya da bu ölçüde ayrıcalık ve saygınlığa göre derecelendirilip sıralandırılır. Ayrıca, kişinin toplumdaki statüsünün belirlenmesine ilişkin boyutların sayısı çoktur ve bu boyutlar arasındaki ilişki, değişken ve karmaşık olabilir. Örneğin, benim toplumdaki statüm, eşzamanlı olarak gelir, eğitim, etnik köken ve cinsiyetime göre tanımlanabilir. Bu farklı boyutlar birbirleriyle tutarlı olduğunda, sosyologlar çoğu zaman statü tutarlılığı (status consistency) ya da statü kristalleşmesi durumundan bahsederler (Lenski 1961). Bu statü tutarlılığı düşüncesi, statü kristalleşmesinin yokluğuyla nitelenen toplumsal gruplardaki politik radikalizmin ortaya çıkışına ilişkin bazı ilginç sosyolojik araştırmaların yapılmasına neden olmuştur. Bu, toplumdaki konumu, statü konumlarındaki farklı boyutlar arasındaki gerilim ya da çelişkilerle nitelenen bireylerin yaşadığı hayal kırıklığı düzeylerine ilişkin bazı psikolojik varsayımları içermektedir. Örneğin, Amerikan sosyolojisinde sağ kanat ve gerici politik akımlar sık sık, çağdaş toplumdaki istikrarsız konumları nedeniyle 'statü paniği' yaşayan toplumsal grupların kaygı, gerilim ve hayal kırıklıklarıyla ilişkilendirilmiştir (Bell 1963; Lipset ve Raab 1970). Bu statü kaygıları, toplumdaki konumlarını büyük çaplı sosyal ve ekonomik değişimlerin tehdit ettiği sosyal grupların özelliğidir. Örneğin, geleneksel mesleki alandaki küçük esnaf, işlerini ve sonuçta da toplumdaki saygınlıklarını zayıflatan süpermarketlerin gelişimiyle bu tehdidi yaşarlar (Bechhofer vd. 1983).

Statüye ilişkin literatürde ayrıca iki önemli ayrım daha vardır. İlk olarak, (kişilerin ırk, cinsiyet, ya da yaş gibi üzerlerinde çok az denetim sahibi oldukları ya da hiç olmadıkları bazı yükümlülüklere işaret eden) 'verilmiş statü' ile (kişinin, örneğin eğitsel yarışmayla elde edebildiği konumunu belirten) 'kazanılmış statü' arasında ayrım yapmak yaygındır. Verilmiş statünün çoğu zaman geleneksel toplumlarda yaygınlığına karşın, kazanılmış statünün, bazı değer ve normların eşitliğe, özellikle yurttaşların fırsat eşitliğine bağlı olmasından kaynaklandığı çağdaş endüstriyel toplumlarda daha büyük bir rol oynadığı öne sürülür (Parsons 1951; Turner 1986b). Örneğin, günümüz Ameri-

ka'sında birçok işveren, artık cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmanın açık biçimde hoşgörülmediği bir çerçevede yasalarca, kadınların işe alınmasıyla ilgili olumlu ya da onaylanan davranış programlarını benimsemeye zorlanmaktadır.

Bazı sosyologlara göre modern toplumun gelişimi, tikelci-verilmiş (particularistic-ascriptive) standart ya da değerlerden evrenselci-kazanılmış (universalistic-achievement) değerlere dayalı bir sosyal sisteme geçişe göre değerlendirilebilir çünkü, çağdaş toplumlar, itaat ya da geleneksel saygınlık ve onur standartlarından ziyade bireysel toplumsal hareketliliğe daha çok önem vermektedir (Parsons 1942;1953). Modern toplumlar kişisel başarıya önem verdikleri için eğitsel başarı ve sertifikaların (diplomaların) edinimi, saygınlık ve ödüllerin kazanılmasında çok önemli olmaktadır. Gerçekten de bu durum, bazı sosyologların modern toplumu 'diploma toplumu' olarak tanımlamalarına neden olmuştur (Collins 1979).

İkincisi, öznel ve nesnel statüler ya da statü özalgısı (self-perception of status) ile dışsal tanımlı statü konumları (externally-defined status positions) arasındaki ayrımdır. Daha sonra göreceğimiz gibi, öznel statü kavramı, özellikle Amerikan sosyoloji geleneğinde etkili olmuştur. Nitekim, Weber'in statü çözümlemesinin belli bir bölümünü benimseyen S.M. Lipset (1968, s.301-2), statüyü, 'olumlu ya da olumsuz onur değerlendirimi ya da bireylerin veya konumların aldığı saygınlık olarak tanımladı. Bu nedenle statü, insanların hissedilmiş algılarını içermektedir'. Amerikan sisteminde tüketimciliğe, toplumsal hareketliliğe ve kişisel başarıya verilen önem, derece/sıralama (rank) özalgısının özellikle önemli hale geldiği bir kültürel çevre yaratmıştır. Amerikan yaşamının bu özelliği, özellikle saygınlığın özalgısıyla ilgilenen sosyologlarca toplumsal tabakalaşma çalışmalarına yansıtılmıştır. Bu gelenek, 1930'lardan günümüze kadar topluluk (cemaat) çalışmaları geleneğinde öne çıkmıştır. (Lynd ve Lynd 1929; Lynd ve Lynd 1937; Warner ve Lunt 1941). Bu savın önemi, aşağıda şöyle açıklanmaktadır:

> "Saygınlık, sosyo-psikolojik bir kategoridir: Bir birey ya da sosyal grup, saygınlık talepleri öteki insanlarca kabul edilmedikçe saygınlığa sahip olamaz. Bundan dolayı statü farklılıklarının varlığı, saygınlık derecelerinin farkında olunmasına bağlıdır"
>
> (Mayer 1955, s.66).

Daha sonra değineceğim gibi, bireysel saygınlığa yönelik bu Amerikan yaklaşımının, statünün yalnızca özalgıdan ziyade hak ve ayrıcalıklar sağlayan toplumsal düzende nesnel bir konuma işaret eden Avrupa geleneğinden bir kopuşu temsil ettiğini kabul etmek önemlidir. W. Lloyd Warner'ın topluluk çalışmaları geleneği içinde statü, çoğu zaman sosyal yükümlülük, görev ve haklar düşüncesinden ziyade 'kişisel saygınlıkla' eşitlenmiştir (*Littlejohn 1972, s.48*).

Özetlersek statü, çeşitli verilmiş ve kazanılmış ölçütlere göre, bireyin saygınlık ya da onura gönderme yapılarak değerlendirildiği sosyal yapı içindeki bir konumdur (*Parsons 1970*). Bu değerlendirme hem kişisel hem de nesneldir; şöyle ki, kişinin özdeğerlendirimi, toplumsal hiyerarşi içindeki bir başkasının yerine göre anlamlı ötekilerden edindiği dışsal değerlendirmeyle yakından ilgilidir. Böylece sosyolojik literatürde 'öznel' statü boyutu (bireysel saygınlık algıları) ve 'nesnel' boyut (bireyin sosyal-hukuksal hakları) olmak üzere iki boyut belirlemiş olduk.

a-Statü Grupları ve Hayat Tarzları

Buraya kadar bazı statü tanımlarını gözden geçirerek, statü üzerinde bireyin toplumdaki konumu olarak odaklandık. Ancak, sosyolojik görüş açısından statü, toplumsal grup ya da kollektivitelerin niteliği olarak daha ilginç bir görünüm almaktadır. Bundan dolayı, bireysel statü tanımlarından statü grupları, statü toplulukları ve ortak hayat tarzları kavramlarına dönmemiz gerekiyor. Amerikan sosyoloji geleneği sık sık bireysel statü konusuyla ilgilenmesine karşın, Weber'den kaynaklanan gelenek, bütünleşmiş ve mücadeleci toplumsal kolektiviteler olarak statü grupları ve statü topluluklarının kökenleri, sürdürülmesi ve sosyal sonuçlarıyla daha çok ilgilenmiştir. *Economy and Society* (Ekonomi ve Toplum) adlı kitabında Weber (1968), statü ve saygınlık kavramlarının farklı anlamları olduğunu kabul etmiş fakat, bana göre Weber, statü kavramının sadece, özellikle önemli gördüğü iki yönünü ele almıştır. İlki 'zümreler' (estates-katmanlar)

sistemi olarak statü nosyonudur. Bu sistemde toplum (yani feodal sistem), ayrı ve farklı kast benzeri gruplar ortaya çıkaran huhuksal, toplumsal ve kültürel ayrıcalıklara göre bölünür. Statü grupları, kendi ayrıcalıkları, gelenek, din ve yasalarca korunup dışsal denetim ve düzenlemelerden ayrı kalarak, hukuksal ve ekonomik dokunulmazlıklar sistemi içinde şekillendiğinde zümreler haline gelirler (*Bush 1983; Keen 1984*).

İkinci olarak Weber, benzer bir hayat tarzına, tek biçimli bir ahlaki sisteme, ortak bir dil ve kültüre ya da dinsel farklılıklara sahip kolektiviteler olan statü grupları ile statü topluluklarının tarihsel ve toplumsal işlevlerini çözümlemeyle ilgilendi. Bu ortak kültürel özelliklerin sonucu, kültürel ve toplumsal kazanç ve ayrıcalıkların sahipliğini gerçekleştirmek ve geliştirmek için örgütlenen ayrı, dayanışmacı toplulukların üretimidir. Bu bakış açısı içindeki toplumsal tabakalaşma, politik tekelcilik, kültürel yeniden üretim ve toplumsal dışlama (exclusion) mekanizmaları aracılığıyla toplum içindeki değişik güç (iktidar) formlarının oluşturulması, korunması ve dağıtılmasıyla ilgilidir. Statü ayrımının kültürel dışlayıcılıkla sürdürüldüğü düşüncesi, özellikle kültür sosyolojisinde Pierre Bourdieu'nün (1986) geliştirdiği bir fikirdir. Bu sosyolojik yaklaşımlardan, hayat tarzı olarak statü (kültürel statü) ve politik-hukuksal hak olarak statü (statünün yurttaşlık bileşimi) olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki statü kavramı çıkarsayabiliriz.

Weber, statü konumunu (Standische Lage) , hem olumlu hem de olumsuz ayrıcalıklar açısından etkili toplumsal onur ya da saygı talebi olarak tanımlamıştır. Statü normalde, özgül bir hayat tarzı, formal bir eğitim ya da toplum içinde bazı mesleki konumlardan kaynaklanan biçimsel saygınlık üzerine temellendirilir. Ayrıca statü, aynı sofrada yemek yeme (yani, paylaşılan bir hayat ve yemek yeme düzenlemeleri), güç (iktidar) ve zenginliğe ulaşmada tekelci ayrıcalık haklarına sahip olma, ortak yaşama (evlilik birliktelikleriyle kurulan toplumsal dayanışma) ve son olarak bazı alışılmış (customary) statü gelenekleriyle ifade edilir ve sürdürülür. Weber, statü grubuyla, geniş bir top-

lumsal çevre içinde başarılı bir biçimde özgül bir toplumsal onuru hak eden ve bazı sosyal ayrıcalıklara sahip olan toplumsal aktörler bütününü ifade etmiştir. Statü grupları, kıt kaynaklara, özellikle bu kaynakların kültürel, ahlaki ya da simgesel sıfatlar gerektirdiği noktada ulaşma ayrıcalığı elde eden komünal gruplardır.

Frank Parkin'in çalışmalarının (1979;1982) izinden giderek, statü grupları ya da toplulukların kökenlerinin tipik biçimde, kıt kaynaklara erişmeyi sağlayacak ve bu surette kolektivitenin onur sistemi içindeki konumunu geliştirecek olan kolektif bir mücadeleyi kapsayan sosyal ve politik gasp sürecinde olduğunu not edebiliriz. Weber, ekonomik sınıflar ile statü topluluklarını, dayanışma ve mücadele özellikleri açısından karşılaştırdı. Ekonomik sınıflarla karşılaştırıldığında, statü grupları, tipik bir hayat tarzı ve kültürel mirasın yeniden üretimini gerektiren toplu bir yapıya sahip toplumsal kolektivitelerdir. Ekonomik sınıflar ise aksine, mübadele ya da diğer ekonomik ilişkilerle birbirlerine bağlanan bireyler bütünüdür (Weber 1968). Bundan dolayı statü toplulukları, toplumsal ayrıcalıklar ve haklarının hem savunusu hem de artırılması için ortak biçimde örgütlenirler.

Bu formal tanımların amacı Weber'e, bir dizi sosyal yapı ve değişmeye ilişkin karşılaştırmalı ve tarihsel çalışmaları üstlenmesini sağlamaktadır. Weber, ekonomik zenginliğin sosyal güç (iktidar) ve etkinin tek ölçütü olmadığını göstermek, ayrıca eğitim ya da kültürün saygınlığının, üretim araçları sahipliği üzerine temellendirilen iktidardan daha önemli olduğu toplumları incelemek istedi. Örneğin Çin toplumunu incelediği çalışmasında Weber, okur-yazar kesiminin (literati) politik ve kültürel statüsüne özel bir önem atfetti. Şöyle yazdı:

> "On iki yüzyıl boyunca Çin'deki toplumsal tabakalaşma, zenginlikten çok resmi görev (memuriyet) vasfıyla belirlenmiştir. Bu vasfı belirleyen de eğitim, özellikle sınavlar olmuştur. Çin, hümanistlerin dönemindeki Avrupa'dan ya da Almanların yaptığından farklı biçimde okur-yazarlık eğitimini toplumsal tabakalarda sosyal saygınlığın temel ölçütü haline getirmiştir."
>
> Weber 1951, s.107)

Weber'in karşılaştırmalı argümanındaki bu kültürel tabaka, es-

ki Çin'in toplumsal istikrarına ve gelenekselciliğine katkıda bulundu çünkü, bu tabakanın Konfüçyüsçü etiği ile resmi hizmetin hayat tarzı arasında yakın bir ilgi vardı. The Religion of India (1958- Hindistan'da Din) adlı kitabında Weber, kirlilikte ilgili dinsel inançların, kast sisteminin örgütlenmesi ve sürekliliğinde nasıl önemli bir rol oynadığını gösterdi. Bu tür örnekler, Weber'in sınıf, statü ve parti arasındaki kavramsal ayrımların formal gelişimine karşıt olarak toplumdaki güç (iktidar) ilişkilerinin tarihsel araştırmasıyla ilgilendiği gerçeğini göstermektedir. Daha sonraki sosyolojik çalışmalarda Weber'in tarihsel vurgusu kaybolmadı. Değişik toplumsal tabaka ya da kesimlerin durağan biçimde kategorileştirilmesi, tarihsel soslojiyle ikame edilmemiştir.

Weber'in geliştirdiği statü grupları düşüncesi, Marxist ekonomik sınıf çözümlemesine karşı bir seçenek oluşturmak için kullanıldı. Weber, statü gruplarının, piyasa içindeki kümeler olarak tanımladığı ekonomik sınıflardan daha tümleşik, toplumsal ve politik açıdan da daha bilinçli olduğunu göstermeye çalıştı. Statü grupları, bazı kültürel tekellerin korunmasına yönelik olan bir hayat tarzının korunup sürdürülmesine bağlıdır. Statü grupları, grup dışındakilerin toplumsal hareketliliklerini önleyebilmek ve dışlayıcılık ile tikelciliklerini (particularism) vurgulayabilmek için kendilerini eğitsel mekanizmalarla yeniden üretmeye çabalarlar. Thorstein Veblen'in The Theory of the Leisure Class (İlk kez 1899'da yayımlandı - Çalışmayan Sınıf Kuramı) adlı kitabını Weber'in statü gruplarını ele alış tarzıyla karşılaştırmak öğretici olacaktır:

> "Weblen gibi Weber'e göre de, gösterişçi tüketimin işlevi, -yani, öğrenilmesi yıllar alan pragmatik açıdan faydasız tüketim tarzlarına yapılan vurgu- hareketliliği önlemek ve daha önceden doruğa yükselenlerin ayrıcalıklarını kurumlaştırmaktadır. Bundan dolayı statü grupları, özgül hayat tarzlarıyla belirlenmektedirler"
>
> (Lipset 1968: s.302).

O halde statü grubu, kendi grubu dışındakilere karşı mevcut ayrıcalık tekellerini korumak amacıyla sosyal kapanma (closure) ve kendisine yakın ya da daha üstün statü gruplarına göndermeyle çıkarlarını artıracak grup mekanizmalarıyla toplumsal ayrıcalıklarını sürdürmek

ya da genişletmek için örgütlenen bireyler toplamıdır. Statü gruplarının varlığı, bu toplumsal mücadele biçimleri sık sık gizlense dahi, kaçınılmaz olarak içinde toplumsal çatışma ve mücadeleyi barındırır.

b-Çatışma Sosyolojisi

Sosyolojideki temel bir tartışma konusu da, toplumsal ilişkilerin daha çok uzlaşmayla mı (consensus) yoksa çatışmayla mı tanımlanması gerektiği üzerinde merkezileşmiştir. Toplumsal uzlaşma kuramları, sosyal düzenin varlığını nasıl sürdürdüğünü açıklamaya çalışır. Bu konuda çalışanlar tipik biçimde, toplumsal istikrarın ortak değer ve beklentilerin paylaşılmasıyla gerçekleştiğini iddia ederler (Parsons 1951). Oysa çatışma sosyologları, anlaşma ve uzlaşma alanlarından ziyade, çatışma, gerilim ve düzensizliğin yaygınlığından etkilenmişlerdir (Rex 1961). Geriye bakıldığında, şimdi bu tartışmaların bir çoğunun verimsiz olduğu görülmektedir çünkü, tüm toplumsal ilişkilerin hem uzlaşmayı hem de çatışmayı içerdiği genel düzeyde kabul görmektedir (Alexander 1987a). Ancak, statü grupları ve statü mücadelesinin çözümlenmesinde, çatışma sosyolojisi açısından ortaya konulması gereken güçlü bir argüman vardır çünkü ben, bu çalışmada statünün, kıt kaynakların, özellikle kıt kültürel kaynakların paylaşımında sonsuz mücadeleler içerdiğini öne süreceğim. Çatışma sosyolojisi bakış açısı, toplumsal ilişkilere genel ve kuramsal açıdan önemli bir yaklaşım getirmektedir (Collins 1975).

Statü kavramına yönelik giriş niteliğindeki bu açıklamada, statü düşüncesine toplumdaki daha genel toplumsal çatışmaların bir özelliği olarak vurgulamada bulundum. Özellikle, toplumsal grupların, rakiplerini ayrıcalıkların sahipliğinden uzaklaştırmak için toplumsal kapanma uygulayarak grup üyeliğinin avantajlarını tekelleştirmeye çalıştıklarını öne sürdüm. Sosyal bilimlerdeki ussal seçim yaklaşımı açısından bireylerin toplumsal bir gruba bağlılıklarının üyelik kazançlarıyla pekiştirilmesi ya da ödüllendirilmesini beklediklerini öne sürerek bu nosyonun önemini belirtebiliriz. Yani, toplumsal dayanış-

ma, süregelen üyelikleri karşılığında üyelere ödül ve ayrıcalıkların verilmesine bağlıdır. Grup dayanışması belli bazı değerler ile genel kültürün paylaşımına bağlı olmakla beraber, grup üyeliğinin üyeler açısından hesaplamaya dayalı bir seçim konusu olduğunu da ileri sürebiliriz. Sürekli üyeliğin, ödüllerin sürekliliğine bağlı olduğu bir toplumsal grubun üyeleri arasında bir alış veriş sözkonusudur (Blau 1964; Hechter 1987; Hirschman 1970; Homans 1984).

Bir toplumsal grup içindeki ödül dağıtımı, gruba sürekli bağlılığı sağlayan bir toplumsal denetim konusudur. Saygınlığa toplumsal düzenin bir özelliği olarak yaklaşma, The Celebration of Heroes (Kahramanların Kutsanması) adlı kitabında W.J. Goode (1978) tarafından geliştirilmiştir. Goode, bu toplumsal süreçlerin, üyelere saygınlık verilmesiyle, sosyal sistemler içindeki toplumsal istikrarın çok önemli bir özelliği olduklarını öne sürmüştür. Özellikle, kamusal bir prosedürle verilen formal ödüller, bir toplumsal durum ya da gruba bağlılık ve katkılara gösterilen bir saygı ölçüsüdür. Bu nedenle bireyin grup içindeki statüsü, kısmen de olsa, aldığı formal takdir ve ödüllerle ölçülebilmektedir. Ancak, bu statü onurları, bir kurum içinde rütbeye göre mertebelendirme sürecini biraz meşrulaştırarak bir toplumsal grubun genel düşünce ve değerlerini de simgelemektedir. Onurlar, bir toplumun egemen değerlerine işaret eder. Ayrıca, statü ödüllerine yönelik formal rekabetler önemlidir çünkü bunlar, yarışma sonucunda ödüller vermede sistemin adilliğini simgeler. Goode, formal onurların, kendi içindeki etkinliğin önemini yeniden doğruladığını öne sürmüştür. Formal onurların varlığı, örgütün ödül verme yetkisine sahip olduğu düşüncesini onaylar. Son olarak Goode, onurların, bireylerin grup, kurum ya da daha geniş bir statü topluluğuna sadakatlarını güvence altına alarak, toplumsal bağlılığa katkıda bulunduklarını öne sürmüştür. Ödül verme ritüellerini kuşatan sosyal gösteri, gruba bağlılığın değerini yeniden onaylayarak grubun bütünleşme ve kimlik duygusuna çarpıcı bir biçimde katkıda bulunur.

Verili bir toplumdaki rakip formal ödüllerin varlığı, tarihsel bağlamların özgül biçimde karşılaştırılmasıyla da dikkate alınmalıdır.

Örneğin, Amerikan toplumunda feodal geleneğin yokluğu, dağıtılması gereken geleneksel ya da aristokratik ödül ve onurların olmadığı anlamına gelmiştir. Ayrıca bu toplum, demokratik eşitlikçiliğe özel bir önem verdiği için, formal ve rekabete konu olan bir ödüller sistemi Amerikan yönetiminde çok önemli olmuştur. Amerika'da aristokrat mahkeme görevlilerinden (aristocratic court official) ziyade askeri kahramanlar, politik değerlerin dramatik gösteriminde çok önemli olmuşlardır (Mills 1956). Statü ödülleri toplumsal gruplar arasında çatışma ve rekabete dayalı ilişkilere konu olmasına rağmen, toplumdaki genel formal ödüller sistemi, ulusal birliği kurma ve ulus devleti meşrulaştırmada önemli bir rol oynamıştır (Taylor 1987).

Birleşik Devletler'deki statü tabakalaşmasının tarihsel gelişiminin Avrupa'daki sınıf sistemlerinin gelişiminden bazı bakımlardan farklı olduğunu görebiliriz. Birleşik Devletler, feodal bir soyluluk geleneğini miras almamıştır. Göç, hem ülkenin değer sistemi içerisinde temel bir bileşen olarak bir bireysel başarı duygusu hem de ayrı ve rakip etnik topluluklar biçiminde örgütlenmiş olan bir toplumsal sistem oluşturmada kritik bir rol oynamıştır. Bu tarihsel farklılıklar, Amerikan ve Avrupa sosyolojilerindeki toplumsal tabakalaşmaya oldukça farklı olan yaklaşımları bir dereceye kadar açıklamaktadır. Avrupa kökenli sosyal kuramlar , endüstriyel toplumlardaki ekonomik sınıfların rolüyle ilgilenirken, Amerikan sosyologları ise bireylerin toplumsal hareketliliği çalışmaları, mesleki yapı çözümlemesi (Blau ve Duncan 1967) ve saygınlığa ilişkin öznel duygularla (Burris, 1987; Pease vd. 1970; Wenger 1987) daha çok ilgilenmişlerdir.

Amerikan bağlamında Weber'in statü saygınlığına ilişkin çatışma perspektifi, 'Warner Sosyoloji Okulu'nca dönüştürülmüş ve asıl çerçevesinden saptırılmıştır. (Gordon 1950). 'Statü' ve 'sınıf' kavramları birleştirilmiş ve çatışmanın bilinci biçimlendirmedeki önemi görmezden gelinmiştir. Toplumsal tabakalaşma, saygınlık mertebelendirilmesiyle (ranking) eşitlenen daimi bir konumlar derecesi olarak görülmüştür. Bireylerin, kendi kişisel çabalarının sonucunda bu derecelendirilmiş konumlar içinde hareket ettikleri düşünülmüştür.

Kaynakları tekelleştirmek için sosyal kapanma uygulayan statü grupları düşüncesi, toplumsal hareketlilik fırsatlarının hayli fazla olduğu bir sınıfsız toplum olarak Amerikan imgesi lehine terkedilmiştir (Rinehart 1971). Hem Marx'ın hem de Weber'in sosyolojilerinde gördüğümüz toplumların tarihsel dönüşümlerinin dinamik sürecindeki temel ögeler olarak sınıf çatışması ve statü rekabetine odaklaşmanın yerini, Warner Okulu'nun topluluk çalışmaları ile K.Davis ve W. E. Moore'un (1945) yapısal işlevselci tabakalaşma kuramında uzlaşmaya yapılan vurgu almıştır. Elbette Amerikan sosyolojisindeki toplumsal tabakalaşmaya ilişkin bu yaklaşımlar sonunda, örneğin statü kavramına işlevselci bakışın derin eşitsizlikleri, çıkar çevrelerinin rolü, kaynakların tekelleştirilmesi ve Amerikan toplum hayatındaki gruplar arası çatışmaların yaygınlığını (Bendix ve Lipset 1966; Tumin 1970) ihmal ettiği biçiminde yoğun eleştirilere uğramıştır.

Statüye ilişkin farklı tanım ve yaklaşımların ana hatlarını çizmiş oldum. Şimdi kendi bakış açımı daha açık bir biçimde ifade etmek istiyorum. İlk olarak statü kavramının politik-hukuksal yönlerine özel bir önem verdiğimi belirtmeliyim. Kavramın Latince kökünü değinerek statü kavramının bir yurttaşın, birçok politik ya da mali yükümlülükten muafiyetler talep edebildiği toplum içindeki hukuksal konumuna işaret ettiğini öne sürmüştüm (Bush 1983). Bu yüzden statü kavramıyla ilk olarak, bireyi diğer birey ya da gruplardan sınırlayarak, ona (ya da daha sosyolojik olarak bir gruba) belli kazanç ve ayrıcalıklar sağlayan ve topluma karşı bir sosyo-politik talepler kümesini ifade ediyorum. Bu sosyo-politik taleplere konu olan, kıt kaynaklar, özellikle eğitsel, kültürel ya da simgesel kaynaklardır. Statünün bu kültürel yönü, ikinci bir boyutu, yani bir statü grubunu toplumda özel kimliğiyle ayırt eden bir kültürel hayat tarzı olarak statü düşüncesini ortaya çıkarır. Feodal toplumlarda ayrıcalıklara erişme, kendi kültür ve değer sistemine sahip olan kapalı zümrelere (ruhban sınıfı, soylular ve halk) göre düzenlenirdi. Günümüz çağdaş toplumlarında toplumsal ayrıcalık ve ayrım simgeleri üzerine yapılan mücadele, pek çok alandan grup, kolektivite ve tabakaları kapsayan daha akıcı ve açık bir mücadeleye işaret etmektedir.

Ekonomik sınıfın sosyo-politik yönlerini vurgulayarak üretim, mülkiyet ve tüketim açısından toplumdaki ekonomik eşitsizlikler sistemine işaret ettiği noktada statü ile ekonomik sınıf fikri arasında keskin bir ayrım yapmak kolaydır. Bundan dolayı, 'toplumsal sınıf'a denk olan 'ekonomik sınıf'ı kullanmayı tercih ediyorum. Ekonomik sınıf fikrinin epey karmaşık olduğu açıktır. Farklı piyasalara (emek, kredi ve mal piyasaları) gönderme yaparak Weberci bir gelenek içinde değişik sınıf tipleri belirlemek olanaklıdır (Wiley 1967). Ancak bu çalışmada, Marksist sınıf çözümlemeleri tartışmasına, konuya çok uzak olduğu için girmek istemiyorum. Bir yandan ekonomik sınıfları statü topluluklarından ayırdetmeyi, öte yandan da sınıf ve statü çözümlemelerinin birlikte daha üretken biçimde kullanılabileceğini düşünüyorum. Yani statü ve sınıfın, okul ve üniversite gibi kurumlar aracılığıyla kültürel saygınlık dağıtımının yanısıra toplumlarda birlikte ya da karşıtlık içinde nasıl işlediğini anlamaya çabalamalıyız. Benim toplumsal tabakalaşma çözümlemem, ekonomik yapıları (sınıfları), hukuksal hakların (yurttaşlık) verilmesini ve 'kültürel sermaye' ile ilgili olarak saygınlık ve onurun organizasyonunu (kültürel hayat tarzları olarak statü) ele almaktadır.

Bu aşamaya kadar okuyucu, statü düşüncesini kuşatan yeterince terminolojik güçlük olduğunu hissetmiş olabilir ancak, bu çalışmada çözümleme amacımdan ötürü şimdi daha ayrıntılı bir ayrım yapma gereksinimi duyuyorum. Statü toplulukları ile statü kolonları ya da blokları arasındaki ayrım. Deyim yerindeyse, statü topluluğu, gerçek bir daimi topluluk biçimidir (ya da sosyolojik deyimle bir gemeinschaft ilişkisi). Bunlar, görece uzun zaman dönemlerinde dil, kültür ya da etnisite gibi belirli bazı geniş özelliklere sahip olan birey topluluklarıdır. Örneğin, Güney Avusturalya'daki Galli ya da New York'taki İrlandalı topluluk, benim terminolojim açısından yerleşik ve dayanışmacı statü topluluğu kolektivitelerini oluşturmaktadırlar. Oysa, statü kolonları ya da blokları, bireylerin refah ya da vergi kazanımlarını talep etme gibi özgül amaçlarla örgütsel yapılar kuran daha bir dernek ya da örgüt (gesellschaft ilişkileri) benzeri topluluklarıdır. Statü kolonu örneği, refah toplumlarında vergi kazançları ya da

diğer ayrıcalıkları talep eden tek-ebeveynli hanelere ait olan tüm kişiler olabilir. Diğer örnekler, emekli dernekleri, tüketiciyi koruma grupları, sakat askerler için yardımsever örgütler, mülk vergisi ödeyenlerin dernekleri ya da kentsel kültürü korumaya yönelik olarak belli bir amaçla kurulmuş (ad hoc) komiteleri kapsamaktadır. Bunlar, yurttaşlık hakları adına sık sık yerel ya da ulusal yönetimler nezdinde kulis yapmak için kurulan lobi gruplarıdır. Nitekim statü kolonları oldukça sınırlı ve muhtemelen kısa dönemli politik ya da sosyal hedefler için biraraya gelirler ama statü toplulukları, uzun süreli, çok boyutlu, karmaşık ve birincil gruplar olma eğilimindedirler.

Statü kolonları ya da blokları, modern ve evrenselci yasalara göndermede bulunarak, ayrımcılık biçimleriyle karşılaştıkları iddiasıyla devlete karşı sosyal hak ya da yetki talep edip bir statü politikasına dahil olurlar. Eşitlikçi evrenselcilik, çağdaş demokrasilerin asıl ölçütü olduğu sürece yurttaşlar yaş, cinsiyet ya da etnisite gibi özel statü vasıfları açısından farklı eşitsizlik biçimleri yaşayacaklardır. Bu statü kolonları, modern devletin refah alıcıları (clients) olduğu yerde statü politikası oluşur. Çağdaş statünün bu yönünü ele alırken, Daniel Bell'in bir yetki/hak biçimi olarak modern yönetimde statüyü tartıştığı The Cultural Contradictions of Capitalism (1976- Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri) adlı yapıtının argümanlarını benimsemekteyim. Devlete yönelik bu taleplerin çözümlemesi, Bell'in 'mali sosyoloji' adını verdiği şeyi içermektedir. Statüyle (kamusal hane hakları ya da devlete karşı bir sosyal talepler paketi), hukuksal-politik anlamda modern yurttaşlığı kastediyorum. Bu kavram, çağdaş sosyolojide önemlidir çünkü, mevcut iktisadi durgunluk ve parasalcı politika bağlamında yurttaşlığın aşınacağını ve statü politikasının, refah devleti sisteminin geleceği üzerinde politik mücadelelerin çok önemli bir özelliği olarak kalacağını umabiliriz. Statü grupları arasındaki bu politik çatışmalara 'içerleme politikası' olarak işaret edilebilir.

c-Statü ve Sınıfın Karşılaştırmalı Bir Tarihine Doğru

Sosyolojideki bir tartışmayı içeren bu girişte, toplumlardaki sosyal tabakalaşmanın iki ilgili fakat farklı ilkesini ayırt edebileceğimizi

tartıştım. Toplumlar, ya hakim biçimde ekonomik eşitsizlik biçimleri üreten piyasa içindeki ekonomik ilişkilerce belirlenirler ya da kültürel ayrım sistemleriyle eklemlenen bazı hukuksal-politik ayrımcılık boyutları çevresinde kurulurlar. Piyasanın hakim olduğu toplumlarda sosyal aktörler, büyük ölçüde ekonomik mübadelenin eşitlikleri ya da eşitsizlikleri tarafından biraraya getirilirler. Bu, Marx'ın Capital'de (1970), piyasadaki kişileri çıplak ekonomik ilişkilerle hakim biçimde birleştiren 'nakdi bağ' (the cash nexus) olarak işaret ettiği noktadır. Seçenekesel olarak sosyal ilişkiler, Weberci sosyolojide toplumsal kapanma (closure) süreçleri olarak adlandırılan süreçlerle ilgili kaynakları oluşturan hukuksal, kültürel ve eğitsel engellerle yoğun biçimde dolayımlanmaktadır. Bu analitik ayrım yararlı olmakla birlikte, empirik ve tarihsel açıdan eşitsizlik ve tabakalaşmanın ögeleri olarak sınıf ve statünün, genellikle toplumsal sistemler içinde içiçe geçtiği bir gerçektir. Bu içiçe geçmenin niteliği, empirik, tarihsel ve karşılaştırmalı çözümlemelerle araştırılabilir. Elbette sınıf ile statü arasındaki analitik ilişki, bu terimlere atfettiğimiz özel tanımlara bağlıdır ancak, sorun, yalnızca önsel bir kuramsal koşul sorunu değildir.

Toplumsal tabakalaşmaya ilişkin bir sosyolojik tartışmanın doğası çerçevesinde statüye yönelik herhangi bir çalışmanın belli bir ölçüde sosyolojik kuram ve politik ideoloji tarihi içinde bir bakışı da içermesi gerektiği açıktır. Statü incelemesi, endüstriyel toplum çözümlemesiyle ilgili olarak bazı kuramsal çerçevelerin gelişiminin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu özel metinde, statü fikrini ekonomik sözleşmeyle karşılaştırmak ve aradaki farkları göstermek ile yani, özellikle ekonomik piyasaların ortaya çıkışı ve bunların ekonomik ve sosyolojik kuramdaki çözümlemeleriyle ilgileneceğim.

Sosyolojik kuramın önemi, içinde yaşadığımız toplumu daha iyi anlayabilmemizi sağlayacak sosyolojik açıklamalar sağlamasında yatar (Alexander 1987). Bu çalışmada modern toplumların, (eşitlik ve evrensel haklarına önem veren) demokratik politikanın ilkeleri ile empirik açıdan bir hayli eşitsizliğin olduğu ekonomik sistemler (üretim, mübadele ve malların tüketimi) örgütlenmesi arasındaki bir ça-

tışma ya da çelişki konusu biçiminde daha iyi anlaşılabileceğini öne sürüyorum. Modern toplumlar, politik ve ekonomik süreçler arasındaki çelişkilerce kurulurlar. Biz, günümüzün ikilemlerini en iyi biçimde demokratik endüstriyel uygarlığın merkezi sorunsalına ilişkin bu kuramsal bakış açısıyla anlayabiliriz. Daha sonraki tartışmaları öngörebilmek için, statü üzerinde, modern yurttaşlığın merkezi bir bileşeni olarak evrensel refah ilkesi adına devlete karşı refah talepleri ya da 'yetkileri' (Bell'in terminolojisi içerisinde) meşrulaştıran ve bunların gerçekleşmesini kolaylaştıran politik hukuksal bir konu olarak odaklaşacağım. Modern toplumlar, sınıf (kapitalist ekonomiye özel göndermeyle) ile yurttaşlık (demokratik politik sistemlere özel göndermeyle) arasındaki çatışmaya dayalı ilişkiler çevresinde örgütlenirler. Bazı yazarlar (Offe 1985) günümüz kapitalizmini düzensiz-çünkü politik-hukuksal ve ekonomik örgütlenme arasında çözülmemiş çelişkiler vardır - bir örgütlenme olarak değerlendirirken, ben bu çalışmada statü ile sınıf (ya da politik kültür ile ekonomik örgütlenme) arasındaki çelişkilerin, şu ya da bu oranda, tüm modern endüstriyel toplumların daimi özellikleri olduğunu ileri süreceğim.

Statü, statü bloğu ve statü mücadelesi kavramlarının, -bu çalışmada asıl olarak kapitalizmle ilgilenmeme karşın- sosyalist devlet ekonomilerini çözümlemede de işe yarar bir bakış açısı sağladığına inanıyorum. Ancak, muhtelif yayınlarda Bell'in dikkat çektiği nedenlerden dolayı, kapitalizm kavramının şimdiki kuramsal tartışmalara daha açık olduğunu ve 'kapitalizm'in, modern toplumların tanımlanmasında uygun olduğu düşüncesinin tümüyle açık olmadığını da not etmeliyim. Ancak, bu çalışmanın sınırlı kapsamı içinde, kapitalizmi, günümüz endüstriyel toplumunun tanımlanmasında elverişsiz olarak gören kuramsal temellerden söz edemiyorum (Cutler vd. 1977). Sonuç olarak bu çalışmadaki bakış açımın, piyasadaki ekonomik eşitsizliğin empirik gerçekliği ile belli bazı evrenselcilik ve yetki (hak) kuramları üzerine temellendirilen demokratik yurttaşlık ilkeleri arasında varolan gerilimlerin çözümlenmesiyle ilgili kusursuz bir çerçeve kuran T.H. Marshall'ın geleneği ve mirasına bir hayli borçlu olduğum açığa çıkacaktır (Marshall 1977;1981).

Statü kavramını çatışma sosyolojisinin bakış açısından ele aldığım için bu çalışma, modern toplumların gelişimine yönelik farklı bir biçimde evrimci karşıtı bir konum taşımaktadır. Toplumsal çatışmanın sosyal değişme içindeki rolünü vurgulayarak, toplumsal mücadelelerin sonucunu olumsal ve tarihsel olarak göz önüne almaktayım. Yani, toplumsal sonuçlar, sosyal çatışmaların olumsal, tahmin edilemeyen ve beklenmeyen sonucun sonsuz şekilleridir. Toplumsal hiyerarşilerin, arzulanan mallar ve sıfatlara yönelik bazı ortak varsayımlar üzerine temellendirilmesi gerektiği açık olmasına rağmen, tüm toplumların, - daha sonra Weber'in düşüncelerini izleyerek göreceğimiz gibi- tipik biçimde grup, sınıf ya da diğer toplumsal kolektiviteler halinde örgütlenen insanların, genelde ekonomik, politik ve simgesel kaynaklara sahip olma ayrıcalığını genişletme ve koruma mücadelesinde bulundukları alanlar (sites) oldukları açıktır. Bu rekabetçi mücadeleler, sıklıkla (belki daima), dürüst mücadele ya da görgü kuralları gibi bazı normlarla gizlenir ya da maskelenirler fakat, bu dürüstlük ideolojilerine sürekli olarak, kaynakların paylaşımındaki eşitsizlikler nedeniyle karşı konulmaya çahşılır.

Yoğunlukla Weber, Marshall ve Bell gibi yirminci yüzyıl yazarlarının çalışmalarına dayanan (toplumsal statüye ilişkin) yaklaşımım, sosyal yaşamda güç (iktidar) çatışmaları ve insan ilişkilerinde içerlemenin (resentment) merkezi rolü üzerine keskin ve ayırt edici bir bakış açısına sahip olan Friedrich Nietzsche'nin felsefesinden de önemli ölçüde esinlenmeler taşımaktadır (Strong 1975). Bundan dolayı, sosyal çatışmaya yönelik bu vurgu, benim sosyolojimde bir dizi temel önkabulden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, statü çalışmalarını vurgulamak istiyorum çünkü, özellikle, Batı demokrasilerinde hızlı ve derin ekonomik çöküşle nitelenen bir dönemde statü politikasının sorunlarını çözümlemekle, nihai olarak da, ekonomik durgunluk yaşayan demokrasilerdeki yurttaşlığın ahlaki sorunuyla ilgilenmekteyim.

2.
STATÜDEN SÖZLEŞMEYE: TARİHSEL DEĞİŞİM ve TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

a-İki Toplum Modeli

Sosyologlar topluma ilişkin argümanlarını çoğu zaman, modeller- ideal tipler- oluşturarak geliştirmeye çalışırlar. Weber (1949), belirli olaylara ilişkin açıklama ya da kuramlar geliştirebilmek için sosyal bilimcilerin, toplumsal süreç ve ilişkilerin genel ve soyut tiplerini üretmeleri gerektiğini öne sürmüştür.Bu ideal tipler, felsefi temelde eleştirilmesine karşın (Watkins 1953), ideal tip yöntemi, toplumsal süreçleri ve yapıları kavramlaştırma girişiminde yararlı bir iş görme

yöntemidir. Bundan dolayı bu bölümde işe, farklı toplumsal tabakalaşma tiplerinin tarihsel gelişimiyle ilgilendiğim için 'Pür Kapitalist Toplum' ve 'Pür Geleneksel Toplum' olarak adlandıracağım ideal-tipik olan iki sosyal örgütlenme biçiminin bir taslağıyla başlayacağım. Bu ideal tipler ya da modellerle amaçlanan, zıt (fakat abartılmış) toplumsal eşitsizlik ya da tabakalaşma biçimleriyle onların ilgili politik, kültürel ve hukuksal kuramlarını ortaya koymaktadır. Hem ekonomistler hem de sosyologlar için aşina olan (kuramsal bir tanım olarak) Pür Kapitalist Toplum konusuyla başlıyorum işe.

Pür Kapitalizm'de toplumun ekonomik temeli, bireyleri sivil toplum içerisinde biraraya getiren politik, kültürel ve hukuksal ilişkileri büyük ölçüde belirler. Bireylerin güç, zenginlik ve saygınlığı, çok güçlü biçimde, ya onların üretim araçlarına olan sahipliğiyle ya da (daha zayıf versiyonu içinde) onların piyasaya sunduğu ekonomik yetenek ve becerilerle tanımlanır. Teoride kişisel saygınlık (ya da bireysel statü), tümüyle ekonomik güç sahipliğiyle açıklanmaktadır. Bireyler ya da aileler, çocuklarının hanenin tüm servetlerini miras almalarını sağlayarak ekonomik zenginliklerini korumaya girişmelerine rağmen, kuşaklar içinde ve arasında dikkate değer toplumsal hareketlilikler görülür. Bireyler ya da gruplar, kültürel ya da diğer sıfatlarına bakılmaksızın toplumsal merdivende yükselip düşebilirler çünkü, mürffeh grupların üyeliği, dışlayıcı nitelikteki dinsel, hukuksal ya da etnik ölçütler üzerine dayandırılmaz. Bu toplum içindeki ekonomik sınıf, egemenlik kurar ve tüm eşitsizlik biçimlerini belirler. Toplumsal tabakalaşma, yalnızca ekonomik sınıf ve ekonomik sınıf çatışmasıdır.

Bu toplum tipi, Marx'ın kapitalizmde ekonomik olanın hem başat hem de belirleyici olduğunu öne sürdüğü Capital adlı yapıtında çözümlenmiştir. Ekonomik olan, toplumun kültürel, hukuksal ve ideolojik ilişkilerini egemenliği altına alarak tüm toplumsal formasyon içindeki muhtelif kurumların niteliğini ve konumunu belirler. Bu yüzden bireyler, toplumsal ilişkileri pür ekonomik ilişkiler olarak yaşarlar ve toplumsal sistemin tüm yapı ve karakteri, ekonomik gerçekliğe göre açıklanır ve anlaşılır.

Bu tür bir toplumda insanlar, kültürel ya da öteki kısıtlılıklarla dolayımlanmayan toplumun ekonomik kaynaklarına hakim olup denetleme mücadelesi yaparlarken, toplumsal ilişkilerin üst düzeyde bir

kişiler arası ve gruplar arası çatışma ve rekabetle tanımlanabileceğini söyleyebiliriz. Toplum, hayatta kalmak için bireyler arasında yapılan sonsuz mücadele alanından başka bir şey değildir. Bundan ötürü ondokuzuncu yüzyılda, kapitalizmin en enerjik döneminde, birçok toplumsal yorumcu , insan toplumunu, Charles Darwin'in tanımladığı hayvanlar dünyasıyla karşılaştırdı. 'En güçlü olanın hayatta kaldığı' fikri, yüksek düzeyde rekabetçi kapitalizmin dünyasının 'bilimsel' bir tanımlaması olarak politik ve sosyal gözlemcilerin popüler bir sloganı oldu (Hofstadter 1955). Hayvanlar dünyasıyla insanlar dünyası arasında kurulan bu paralelliklerin yanısıra, toplumsal ilişkiler desteği olmaksızın pür bir rekabetçi mücadele ve haza dayalı zevk hayatı süren, tecrit edilmiş ve yalnız yaşayan birey düşüncesine önem veren farklı toplum kuramları geliştirildi. Yazarlar, insan ilişkilerini, bireycilik, faydacılık, tecrit ve başarı gibi erdem ve ilkeleri örnekleyen masalsı Robinson Crusoe betimlemesi içinde yorumlamaya başladılar (Abercrombie vd. 1986).

Böyle bir toplumda toplumsal ilişkilerin en temel biçimlerine indirgendiğini öne sürebiliriz. Etiket ya da toplumsal ayrıma çok az yer kalır çünkü, kişinin değeri, sadece ekonomik niteliktedir. Gerçekten de insanoğlu, homo economicus (ekonomik insan) olarak tanımlanabilir. Yani, insanların tüm kişilikleri, güçlü biçimde ve yalnızca ekonomik ussallık ve ekonomik sömürüyle açıklanabilir. Marx ve Engels The Communist Manifesto'da (1968), 'nakdi bağ'a (cash nexus) göre işveren ile işçiyi birbirine bağlayan ilişkinin temel, gerçekte çıplak niteliğini ortaya koydular. Pür Kapitalizm'de işçi ile kapitalist arasındaki tek bağ, emekçilere yapılan ücret ödemeleriydi. İdeal tip terimleriyle belirtecek olursak, 'nakdi bağ', endüstriyel ilişkilerin sadakat ya da diğer ahlaki bağlılık biçimlerine değil, yalnızca ekonomik mübadele ilişkisi üzerine temellendirildiği anlamına gelir.

Pür Kapitalizm'in, toplumsal aktörlerin sıklıkla güce başvurup amaçlarına ulaşmada sahtekarlık yapmalarını bekleyebileceğimiz istikrarsız sosyal ilişkiler içeren üst düzeyde rekabetçi ve çatışmacı bir toplum olduğu açıktır. O halde, böyle bir toplumda tutunum (cohere) nasıl sağlanmaktadır? Toplumsal çatışmalar nasıl azaltılabilmektedir? Sözde 'düzen sorunu'na çözüm, onyedinci yüzyılda Thomas Hobbes ve John Locke gibi İngiliz filozofları tarafından önerildi. Bu kuram, politik otoritenin 'sosyal sözleşme kuramı' olarak bilinmektedir.

Hobbes'a göre, insani yaşamın iğrenç, hayvani ve kısa olduğu sürekli şiddet ve çatışmanın tehdidiyle karşılaşan ussal insanlar, üçüncü bir partinin (örneğin devlet), yalıtılmış ekonomik ögeler arasındaki etkileşimlerini düzenlemesi ve gözlemeşiyle sosyal sözleşmenin değerini anlamışlardır. İnsanlar, bireysel özgürlüklerinden bir parça feragat edip, en yüksek güce sahip politik bir otoritece uygulanan sözleşmeler oluşturarak toplumsal istikrar ve politik düzene erişeceklerdi. (Wolin 1961).

Toplumsal sözleşme kuramı, bireyciliğe ve bireysel ussallığa, sosyal ilişkiler, ortak bağlar ve geleneksel değerlere karşı özel bir önem verildiği toplumların tipik özelliğidir (Macpherson 1962). Bu yüzden, toplumsal sözleşme kuramı, toplumu kurulmuş, yalnızca bireysel eylem ve niyetlerin etkisi olarak gördüğü biçiminde muhafazakar yazarlarca (örneğin onyedinci yüzyılda Sir Robert Filmer gibi) çok eleştirilmiştir. Oysa, muhafazakar kuramlar tipik biçimde, toplumu, bireysel aktörlerden bağımsız olarak kendi varlığı olan organik bir bütün olarak görürler. Muhafazakar gelenek, nakdi bağın, saldırgan bireyciliğin ve Pür Kapitalizm'in eleştirisiydi çünkü, muhafazakar yazarlar, geleneği ve geleneksel otorite ölçütlerini önemsemeyen toplumsal sözleşme kuramının devrimci etkilerinin oldukça farkındaydılar. (Nisbet 1967). Bu iki toplum görüşü (organik olarak birleşmiş sosyal topluluklar ve geleneklere karşı sosyal bir sözleşmeyle birbirine bağlanan rekabetçi bireyler) arasındaki farklılık, Pür Kapitalizm ile Pür Geleneksel Toplum arasındaki zıtlığı anlamamızı sağlar.

Piyasadan ziyade gelenek üzerine temellenen bir toplumda kişinin konumu ya da statüsü, yalnızca konum ya da statünün ne olduğuna değil, fakat hukuksal ya da kültürel terimler içinde ne olarak tanımlandıklarına bağlıdır. (Yaşamak için) kişinin ne yaptığı, sosyal açıdan (doğumla ilgili) ne olduğundan daha az anlamlıdır. Topluluk içinde kişinin konumu, paraya göre değil, onura sahip olup olmadığına göre tanımlanır. Kişinin onuru, doğuma, belirli ailelere üyeliğine, uygun kültürel kalıplar içerisindeki eğitim ve yetişmeye, saygın tutum ve eğilimlerin kazanılmasına bağlıdır (Bourdieu 1986). Onur sahipliği, sıklıkla, hanedanlık nişanları, uygun giysiler ve toplumsal saygınlık işaretlerinin sahipliğiyle gösterilebilir (Berger 1974). Pür Geleneksel Toplum'daki egemen otoriteler, hukuksal, kültürel, ritüel ve diğer araçlarla öncü (baştaki) toplumsal tabakaya girişi düzenleyip denet-

lerler. Bu nedenle ilkesel olarak toplumsal tabakalar arasında sosyal hareketlilik çok az vardır ya da hiç yoktur. Sonuç olarak, geleneksel tabakalaşma biçimleri, kapalı sosyal 'düzenler'e ya da kastlara meyleder.

Onur ve 'üreme'nin (breeding), hakim kişisel ölçütler olduğu yerde uygun toplumsal değer ve servet konumlarını elde etmek için yetişmeye ve eğitime önem verilir. Ancak, (hemen hemen genetik kültürel kusursuzluk kuramını ifade eden) üreme fikri ile uygar tabaka üyeliği için yetişme ve nezaket ilkeleri (doğru niteliklerin elde edilebildiğini ifade eder) arasında ideolojik bir çelişki vardır. Soyluluğun (özellikle askeri soyluluğun) egemen olduğu bir toplumda, belirli (özel) bir ailede doğmuş olmanın, toplumsal kusursuzluğun asli bir özelliği olması gibi, doğuştan kazanılan hak düşüncesi üzerine temellendirilen bir vurguyu bekleyebiliriz. Aslında soylu insan doğar, yetiştirilemez.

Kalıtsal statüye verilen önem, kişisel başarı ya da sıkı çalışma, tasarruf etme ve kısıtlama gibi erdemlere önem veren bir ideoloji üzerine temellendirilen zenginliğe yönelik eleştirel bir tutumun kabulüyle vurgulanabilir. Pür Geleneksel Toplum'da aristokratik soyluluk, kazanılmış zenginliği açıkça 'kirli' para olarak görme eğilimindedir. Aristokratik onur kavramına önem veren bir toplumda ticarete bağlı toplumsal gruplar, bayağı ve kaba olarak reddedilirler. Weber'in The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism (1930-Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu)'de işaret ettiği gibi, sıkı çalışmaya, emeğe ve münzeviliğe verilen önem, burjuva sosyal sınıfın karakteristiğidir. Bunun aksine, aristokrasi, toplumsal ayrımın ilkesel temeli olarak onur kavramına bağlanır. Gerçekten de, sıkı çalışma ve üretimden ziyade çalışmama ve tüketme, kazanılmış bir gelire bağlı olmayan toplumsal tabakaların karakteristiğidir (Veblen 1899).

Pür Geleneksel Toplum'daki aristokratik soyluluk, otoritelerini meşrulaştırmak ve güçlendirebilmek için geleneğin, sürekliliğin ve kültürel istikrarın önemini ortaya koymak zorundadır. Otorite, geleneksel soyluluğun eleştirel değerlendirimini reddeden pratiğin sonsuz süreklilikleri olduğu yanılsamasına dayanır. Dinsel değerler, bu tip toplumsal tabakalaşma sisteminin asli bir sosyal yapıştırıcı ögesidir. Pür Kapitalist Toplum, aksine, yenilik, değişim ve geleneksel ilişkilerin çözülmesinin önemini daha fazla vurgular. Kapitalizm, bir değer olarak geleneksel davranış kalıpları ile adetlere (convention) karşıttır

çünkü, kapitalist toplum, risk ve yeniliği ödüllendirir (Goldstone 1987). Oysa geleneksel toplumda kutsallık, tüm toplumsal sistemi meşrulaştırmada asli bir rol oynar.

b-Sosyolojik Kuram Ve Toplumsal Değişme

On dokuzuncu yüzyılda sosyal kuramcılar, büyük ölçüde, Batı Avrupa toplumlarının kültürel ve toplumsal yapısında devrime yol açan hızlı toplumsal değişimlerin açıklamalarıyla ilgilendiler (Hearn 1985). Özellikle İngiltere, 1750 ile 1840 yılları arasında yoğun bir kentleşme ve sanayileşme sürecine girdi fakat, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte Fransa, Almanya ve İtalya'da kentsel, endüstriyel kapitalist bir sistemin doğuşundan derin bir biçimde etkilendiler. Bu gelişmeler, düz bir çizgi izlememekle ve geleneksel, kırsal toplumun birçok yönü kentsel kültüre göre varlığını daha fazla sürdürmekle birlikte, bu dönemin tanınmış sosyal yorumcuları, toplumsal değişimin hızından etkilendiler (gerçekte tedirgin oldular) ve yeni endüstriyel uygarlığın olumsuz etkileriyle ilgilendiler. Toplumsal değişimin umut ve sorunlarına yönelik bu genel ilgi, farklı birçok kuramsal gelenek ortaya çıkardı fakat, toplumsal değişme kuramındaki bu varyasyonların ötesinde, sosyal dönüşümün amansız niteliğine ilişkin bir görüş üzerine temellendirilen birleştirici bir varsayım kuruldu (Nisbet 1986).

Avrupa'nın kentleşmesi, nüfus artışı, tarımsal üretimin dönüşümü ve endüstriyel teknolojinin egemenliği ile ilişkilendirilen toplumdaki temel değişimler, karakteristik olarak sosyal değişimin asıl özelliklerini ideal tipler biçiminde belirlemeye çalışan bir dizi dikomatik (İkili) modellere göre algılandı. Örneğin, Herbert Spencer'in (1820-95) askeri toplum ile endüstriyel toplum arasındaki ayrımı, iyimser biçimde, gelişmiş bir endüstriyel toplumun, askeri saldırganlık ya da grup çatışmasından ziyade işbirliği, endüstriyel zenginlik ve kişiler arası denetim üzerinde temellendirilebileceği şeklinde bir beklenti oluşturdu.

Daha az iyimser bir biçimde Ferdinand Tönnies (1957) 1877'de, karşılıklılık, doğallık ve duygusallığı içeren cemaat ilişkilerinin çöküşüne işaret ettiği ünlü gemeinschaft ve gesellschaft (Topluluk ve Toplum - Community and Association) çalışmasını yayımladı. Top-

lumsal (ya da kurumsal/örgütsel - associational) ilişkilerin ortaya çıkışı, artan işbölümü, bireyciliğin gelişimi ve endüstriyel rekabetin sonucuydu. Emile Durkheim (1858 - 1917) The Division of Labour in Society (1960 - Toplumda İşbölümü) adlı kitabında, mekanik ve organik dayanışma arasında eşit derecede ünlü olan bir ayrım yaptı. Bu modelde Durkheim, ilkel toplumlardaki genel inançlar ve işbölümünün yokluğu üzerine temellenen mekanik dayanışmayı, ahlaki bütünleşmeden (kolektif bilinç) bireysel farklılıklar ve bireysel bilinç üzerine temellenen bir sisteme doğru bir değişim içeren endüstriyel toplumdaki organik dayanışmayla karşılaştırmaya çalıştı. Organik dayanışmaya dayalı toplumlar sosyal bütünleşmelerini, işbölümü içerisindeki işbirlikçi bağımlılıkların birleşimiyle sağlıyorlardı.

Bu karmaşık ve değişken toplumsal değişme biçimleri belki de kısaca, büyük İngiliz hukukçu düşünür Sir Henry Maine (1917) tarafından statü ve sözleşme arasındaki karşıtlığa göre özetlendi. Maine'nin terminolojisinde toplumların tarihsel gelişimi, kişi hukukunun değişen yapısı ile piyasa ve ticari sözleşmelerin artan egemenliğinin bir sonucu olarak görüldü. Maine şöyle yazdı:

> "Kişi Hukuku'nda dikkate alınan tüm statü biçimleri, eskiden beri Aile'de varolan güç ve saygınlıklardan türetildi ve belli bir ölçüye kadar hala bunlar tarafından etkilenmektedir. Eğer yalnızca, bu kişisel koşullara anlam veren ve terimi, yakın ya da uzak anlaşma sonucu olan bu tür koşulları uygulamadan kaçınan en iyi yazarın kullanımıyla kullanırsak, değişmekte olan toplum hareketinin şimdiye kadar, statüden sözleşmeye doğru olduğunu söyleyebiliriz"
>
> (Maine 1917, s.100)

Sözleşmeciliğin ortaya çıkışıyla birey, topluluğun kuşatıcı tüm ağlarından koparılmakta ve ticari sözleşmelerin kamusal alanında ayrı ve bireysel hakların taşıyıcısı olarak ortaya çıkmaktadır. Statü ilişkilerinde birey, kişiyi, sınırları geniş bir kolektif bilinç ile hakimiyet altına alıcı ve tanımlayıcı kolektiviteye bağlayan çok yüzlü, sihirsel ilişkilerle kuşatılırken, sözleşmecilikte ise ayrı birey, diğer bireylere tek boyutlu olmayan hukuksal bir ilişkiyle bağlanır.

Pür Geleneksel Toplum'dan Pür Kapitalist Toplum'a geçişe ilişkin bu ondokuzuncu yüzyıl kuramsal çıkarımları, epistemolojik, ontolojik ve tarihsel bakış açısı içinde birçok farklılık içermektedir. Fakat, ortak bir tarihsel dönüşüm görüşü öneren bu argümanların bazı temel özelliklerini ortaya koyabiliriz. Sözleşmeye dayalı bir toplumda vurgu,

topluluğa karşı daha çok bireyin hakları ve özerkliğine yapılmaktadır. Bir öğreti olarak bireycilik, dinsel topluluk tutumuna ilişkin geleneksel görüşler üzerinde artan bir önem kazanır. Ayrıca, ilkece sosyal hareketin olanaklı olduğu daha açık uçlu sosyal ilişkiler lehine, feodal ya da askeri soyluluğun aşınması sözkonusudur. Alt (tabi) sınıfların sosyal kapanma mekanizmalarıyla (başlıca hukuksal ve ritüelist araçlarla) sömürülmesi yerini, pazar mekanizması ve nakdi bağ içinde bireylerin açık sömürüsüne bırakır. Ekonomik sınıf ve nakdi bağ üzerine kurulan bir toplum, genel bir dünyevileşme ve dinsel çoğulculuk sürecini geliştirerek geleneksel kültürü ve kutsal değerleri tasfiye eder. Toplumsal değişmenin bu genel özelliklerini Weber, Economy and Society (1968)'nin ilk bölümlerinde, sosyal ilişkilerin formal bahsinde açık bir biçimde ele aldı. Toplumsal değişim modellerine ilişkin bu yorumun bir sonucu olarak, statü, ekonomik sınıf ve sosyal değişim sorunları üzerine kapsamlı bir bakış açısı olarak özellikle yararlı olan Weber'in toplumsal ilişkiler çözümlemesine başvuracağım.

Tönnies'in gemeinschaft (topluluk) ve gesellschaft (toplum) arasında yaptığı ayrımı benimseyen Weber, toplumsal ilişkilerin ya topluluk (cemaat) ya da toplum (cemiyet) türü olduğunu öne sürmüştür. Weber'e göre topluluk türü, toplumsal ilişkilerin ya yüzyüze ya da geleneksel olduğu yerde etkileşime giren bireylerin öznel tutumları üzerine temellenir. Oysa toplumsal ilişkiler, ussal olarak hesaplanmış bir çıkar ya da faydacı güdü üzerine kurulan eyleme ilişkin bir yönelim içerir. Daha açık bir anlatımla, Weber şunu belirtmiştir:

> "Toplumsal bir ilişki, eğer ve şimdiye kadar eylemin yönelimi açısından..., birlikte ait oldukları yüzyüze ya da geleneksel ögelerin öznel duygusu üzerine temellendiriliyorsa, 'topluluk' (communal) türü olarak adlandırılabilir.
>
> (Weber 1968, Cilt:1, s.40)

Öte yandan Weber şunu da öne sürmüştür:

> "Toplumsal bir ilişki, içindeki eylem yönelimi, ussal yargının temelleri isterse mutlak değerler isterse amaca erişmek için başvurulan yollar olsun, ussal açıdan motive edilmiş çıkarların uyumuna ya da benzer biçimde motive edilmiş anlaşmaya yaslanıyorsa 'toplum' türü olarak adlandırılabilir"
>
> (Weber 1968, Cilt:1, s.40)

Topluluk (communal) türü ilişkiler, yüzyüze çekim ve geleneksel olarak düzenlenmiş değerlere göre bireyleri bağlayıcı birlikteliği içerirken, toplum türü (associative) yapılar, piyasanın egemenliğindeki bir toplum için elverişli olan kazanç ya da kâr gibi araçsal hesaplamalar üzerine temellendirilir. İkinci olarak Weber, dışarıdakilere ya da yabancılara kapalı ya da açık olan ilişkiler fikrini ifade eden kapalı ve açık sosyal ilişkiler arasında da bir ayrım yapmıştır. Weber şöyle yazmıştır:

> "Dışarıdakilerin kabulüne kapalı olan yada bu kabulü sınırlayan bir sosyal ilişki, kuralları, temsili güçlere sahip olan bireyler, şef ya da muhtemelen yönetici personel tarafından yürürlüğe konulan bir örgütlenmedir"
>
> (Weber 1968, Cilt: 1, s.48).

Kapalı ve açık ilişkiler arasındaki bu ayrım, Weber'in tarihsel araştırmasının -yani, toplumsal grup üyelerinin, dayanışmacı gruplar içerisinde sosyal üyeliğin kazançlarını korumaya ya da çoğaltmaya çalışmaları çerçevesinde toplumsal kapanma uygulamasına gittikleri koşulların araştırılması- süreklilik gösteren bir yönünü ifade etmektedir.

Açık	Kapalı	
Klise	Köy	Topluluk
(Cemaat)		
Pazar	Siyasi Parti	Topluluk
(Cemiyet)		

Şekil 1: Weber'in toplumsal ilişkiler tipolojisi

Bu iki ilkeyi (açık/kapalı ve topluluk/toplum) birleştirerek Weber'in formal toplumsal ilişkiler kuramındaki kuramsal olanakları göstermek için bir 2x2 kutusu üretebiliriz *(Şekil 1)*.

Kapalı topluluk ilişkilerine, üyeliğin dışarıdakilere kapalı olduğu ve egemen toplumsal ilişki biçimlerinin, bireyler arasındaki geleneksel ve yüzyüze (duygusal) bağları vurgulayan toplumsal nitelikte olduğu

aile ya da köy gibi kurumlar örnek gösterilebilir. Açık bir topluluk türü ilişkisine, ilkesel olarak toplumun tüm üyelerine açık olmakla b raber, üyeleri arasında geleneksel cemaat ilişkilerine önem veren kilise örneği verilebilir. Kapalı toplumsal ilişkiler fikrinin örneği olarak da, üyeliğin, bir giriş kartına sahip olan ya da parti ilkelerine formal bağlılığını ifade eden ve üyeler arasındaki ilişkilerin kömünal bağlardan ziyade toplumsal bağlar içeren politik parti gösterilebilir. Son olarak, açık toplumsal ilişki fikrine, çok sayıda anonim bireyin, kâr yapma gibi rasyonel amaçlarla bir araya geldikleri piyasa ya da pazar örnek gösterilebilir.

Weber'in modeli, farklı toplumsal ilişkilerin tanımlanması açısından özellikle yararlı olmasının yanısıra, tarihsel değişim üzerine bir perspektif de sunmaktadır. Belli bir ölçüde basitleştirerek, Weber'in tarihsel sosyolojisinin, Batılı toplumların kapalı topluluk ilişkilerine dayalı sistemlerden açık toplumsal ilişkiler üzerinde yükselen sistemlere doğru dönüştükleri fikri üzerine temell ndiğini öne sürebiliriz. Bu yüzden Weber'in tarihsel sosyolojisi, Henry Maine'nin ortaya koyduğu hukuksal değişim konusunu, yani statüden sözleşmeye doğru olan değişimi izler. Örneğin, Weber'ın ussallaşma sürecini çözümlemesinde, toplumsal ilişkilerdeki karizmatik, geleneksel ve duygusal ögelerin yerini ussal hesaplama ve denetim sistemlerine bıraktığı düşüncesi vardır. Toplumsal ilişkilerin statüden sözleşmeye doğru değişimi modeli, Weber'in din sosyolojisinin temel temasını yani, modern toplumların oluşumunun derin bir tarihsel dünyevileşme (secularization) içerdiğini ifade eder. Son olarak model, geleneksel değerler üzerine kurulan f odal zümrelerden, kutsal değerlerin kişiler arası davranışlar ile kültürel ilişkilerin organizasyonunda görece küçük bir rol oynadığı piyasa ve ekonomik sınıflar etrafında örgütlenmiş bir topluma doğru olan değişimi anlamamızda çözümleyici bir araç sağlar.

Weber sosyolojisinin bu özelliğine dikkat çekerek, Marx'ın nakdi bağ ve kapitalizmin ortaya çıkışına ilişkin çözümlemesiyle Weber'in piyasa içindeki açık toplum ilişkilerinin doğuşuna yönelik görüşü arasında bir paralellik kurmak da ayrıca olasıdır. Hem Marx hem de Weber'e göre çağdaş kapitalizm, geleneksel değerleri, dinsel sistemleri ve göreneksel kültürü temelden tasfiye eden toplumsal, rasyonel davranış sistemlerinin hakimiyeti altına girer. Bu yüzden kapalı topluluk ilişkilerinden açık toplumsal ilişkilere geçiş, Maine'nin statüden söz-

leşmeye doğru değişime yönelik hukuk kuramına daha karmaşık bir değerlendirme sağlar.

c-Toplumsal Tabakalaşma Çözümlemesinin Kuralları

Toplumsal tabakalaşmanın yapısındaki tarihsel gelişimlere ilişkin olan bu bölümün girişinde, toplumsal farklılaşma ve tabakalaşmanın iki ilkesine, yani statü üzerine temellenen toplumlar (ya da daha kesin bir ifadeyle, sosyal düzenler) ile ekonomik sınıflar üzerine kurulu toplumlar arasındaki iki ilkeye dikkat çekmiştim. Bu konuyu bu şekilde ele alışımın amacı, ya hukuksal-siyasal ayrımları (statü örneğinde olduğu gibi) ya da ekonomik güçlerin mülkiyeti ve denetimini (ekonomik sınıf örneğinde olduğu gibi) içeren toplumsal tabakalaşmanın iki yönünü, anlayıcı ya da inceleyici amaçlarla belirlemektedir. Elbette ideal tip kavramı, gerçeklikte statünün sınıf ile daima yakından bağlantılı olacağına işaret eder. Ancak, kuramsal açıklık adına, tüm toplumsal tabakalaşma sistemlerinin statü değişkeni (yani, hukuksal-siyasi güç/iktidar biçimleri) ile sınıf değişkeni (yani, ekonomik servetlere sahiplik ve ekonomik gücün kullanımı) arasında ilişkiler içerdiği saptamasıyla başlayabiliriz. Toplumsal tabakalaşmanın hukuksal-politik biçimleri ile tabakalaşmanın ekonomik ve piyasa yönleri, toplumsal eşitsizliğin iki aytı ve görece özerk değişkenleri olarak ele alınmalıdır.

Mevcut toplumsal tabakalaşma kuramları, sürekli olarak bazı sorunlarla karşı karşıya kalır. Bunlar, mülkiyet ya da piyasa unsurlarının farklılıkları üzerine kurulu olan ekonomik sınıfların varlığının, otörite, güç ve yetkiye göre hukuksal ve politik eşitsizliğin süregiden gerçekliğiyle nasıl ilişkilendirileceğini içermektedir. Ayrıca, herhangi bir toplumsal tabakalaşma kuramı, sosyal sistemdeki temel eşitsizliklerin haklılaştırımı (justification), politik meşruiyeti ve kültürel savunusu sorunlarını gözönüne almak zorundadır. Marxist toplumsal tabakalaşma yaklaşımlarının tipik açıdan, ekonomik süreçleri tüm toplumların en önemli yönü biçiminde tanımlayarak ekonomik sınıf ilişkilerine öncelik verdiğine daha önce değinmiştim. Bu nedenle Marxist kuramların etnisite, yaş ayrımcılığı ve cinsiyet ilişkileri gibi fenomenleri açıklamada sorunları vardır. Weber'in kendisi güç/iktidara belirli bir vurgu yaptıktan sonra, zamanla sosyolojik çevreler, toplumsal taba-

kalaşmayı üç ayrı boyuta (yani, sınıf, statü ve iktidar) dayanarak ele almaya başlamışlardır. Toplumsal statüye ilişkin bu çalışmada sosyal eşitsizliğin asıl olarak üç boyutuyla ilgilenmekteyim: Sınıf açısından ekonomik farklılıklar, statü ilişkileri çerçevesinde hukuksal-politik farklılıklar ve son olarak da, günlük yaşamda hayat tarzları, tutumları ve konumları açısından insanların sınırlarını belirleyen kültürel ayrım biçimleri.

Toplumsal tabakalaşmanın bu üç boyutu, bütünüyle Dördüncü Bölüm'de ayrıntılı biçimde incelenecektir. Burada sadece bu üç değişkene, tabakalaşmanın farklı biçimlerinin tarihsel çözümlemesine yönelik bir çerçeve kurabilmek için dikkat çekiyorum. İzlenecek çözümlemeyi çekip çeviren birkaç ilke ya da kuralı ifade etmek önemlidir. İlk ilke, bu üç boyutun herhangi birini nedensel açıdan değişmez önceliğe sahip bir öge olarak ele almanın güçlü bir kuramsal güvencesinin olmadığıdır. Yani, bu çalışma sosyolojide, toplumsal tabakalaşmanın farklı yönlerinin ekonomik üretim ilişkileri gibi tek bir boyuta indirgenmesini ifade eden ve indirgemecilik olarak bilinen hatadan sakınmaya çalışmaktadır. Mevcut toplumların empirik açıdan araştırılmasının geliştirilmesi adına ekonomik, hukuksal-politik ya da kültürel ayrım ilişkilerine herhangi bir ayrıcalıklı konum tanımaktan kaçınıyorum. Ayrıca gerçekte toplumun bu farklı boyutlarının bir toplumsal sistem üretmek için biraraya gelip gelmediği, empirik bir araştırma konusudur (Turner 1987a). Ekonomik, politik ve kültürel fenomenler arasındaki muhtelif ilişkiler, tarihsel olarak değişken ve bu yüzden de esas itibarıyla tarihsel-empirik bir araştırma konusudur (Hall 1986; Holton 1985; Mann 1986).

İkinci ilkem, sosyolojinin toplumsal fenomenlerle ilgili kuramsal bir araştırma olduğunu bilmekle beraber, bu kuramsal araştırmanın gerçek empirik toplumsal durumlarla ilgili olarak yapılması gerektiğini ifade eden empirizm ilkesidir. Bu nedenle, ortodoks bir Marxist için bile olsa, ekonomik sınıfın, verili bir toplumda toplumsal eşitsizliğin asli özelliği ya da toplumsal çatışmanın temeli olup olmadığını ve hangi koşullarda olduğunu meydana çıkaracak araştırmanın, bir empirik araştırma konusu olması gerektiği görüşüne dayanıyorum. Bu bölümde belirtilen farklı nedenlerden dolayı, tarihsel olarak belirtmek gerekirse, bir toplumsal tabakalaşma sistemi içinde ekonomik sınıf hakimiyetinin, Batı Avrupa'daki kapitalist sistem formasyonunun ilk

denemeleriyle sınırlanması gerektiğini ve bunun da erken İngiliz kapitalizminin özgül karakteristiği olduğunu ileri sürüyorum.

Toplumsal tabakalaşma çözümlemesine ilişkin üçüncü kuralım, sosyolojinin kaçınılmaz olarak sosyal formasyon ya da sistemlere yönelik tarihsel ve karşılaştırmalı bir bilim olduğudur. Sosyolojik araştırma, tipik olarak tarihsel süreç içindeki değişik eşitsizlik ilişki ve biçimlerini karşılaştırıp farklılıkları göstererek yol alır. Biraz basitleştirilmiş terimlerle belirtilecek olursa, sosyologlar, fenomenleri, zaman ve mekandaki farklı değişimlere dikkat çekerek açıklarlar. Tabakalaşma sistemlerindeki tarihsel değişimlere ilişkin bu çalışma, uygarlık ve toplum çalışmaları, sosyal dönüşümlere yönelik tarihsel bir sosyolojinin öneminin örnekleyici göstergeleri olan Norbert Elias'ın sosyolojisinden büyük ölçüde etkilenmiştir. (Elias 1978; 1982; 1983).

Özetle, toplumsal yapının üç boyutu arasındaki ilişkileri incelemekle ilgileniyorum: kültürel ilişkiler, hukuksal-politik ilişkiler ve ekonomik ilişkiler. Bu ilişkiler zamanla değişir ve bunların toplum içindeki bağlantıları ancak empirik ve tarihsel çözümlemeyle anlaşılabilir. Bu bölümde, tarihsel sırasına göre, kölelik formasyonunu, feodalizmin gelişimini ve son olarak, erken kapitalizmin doğuşunu ele alacağım. Argümanıma göre, kölelikte hukuksal ve sınıfsal ilişkiler, toplumsal hareketliliğin çok sınırlı olduğu tabakalaşmış bir sistem yaratmak için içiçe geçirilmiştir. Feodalizmde hukuksal-politik ilişkiler, toplumsal tabakalaşma ya da zümrelerin kurulmasında başattır. Ekonomik sınıf ilişkileri ise, tabakalaşmanın bu hukuksal ve ritüelistik ilkelerine tabidir. Son olarak, kapitalizmde ekonomik nitelikli sınıf ilişkileri hakimdir ve statü farkları, nakdi bağ ve piyasanın hakimiyeti nedeniyle zayıflar.

d-Kölelik

Power and Privilege (İktidar ve Ayrıcalık) adlı klasik çalışmasında Gerhard Lenski (1966), köleliğin tipik olarak, insanların, topluluklar arasındaki sık çatışma ve şiddet olaylarının sonucunda bir mal biçimine düştüğü tarımsal (horticultural) toplumların gelişimiyle ortaya çıktığını öne sürmüştür. Moses Finley (1980, s.84-85), köleliğin erken Roma döneminde, dış köle emeğinin varlığına bağlı olduğunu belirt-

miştir. Ancak fetih, Roma'da köleliğin özgül niteliğinin, yani seçkin zenginliğin temelleri olarak büyük tarım zümrelerinin gelişimi açısından 'öncelikli önem'e sahipti. Bu yüzden klasik kölelik, politik gücün artan despotizmiyle, özellikle bu despotizm yenilgiye uğratılmış halklar üzerinde uygulandığı dönemle de ilişkilendirilmiştir (Finley 1974). Köleliği öncelikle, basit olarak insanların toplumdaki diğer birey ya da grupların malı haline geldiği bir kurum olarak tanımlayabiliriz. Emeğin serbest olmadığı bir sistemde köle, basit bir nesne, yani üretim araçlarının basit bir uzantısıdır. Köleleştirmenin doğumla ya da zorla gerçekleştirilmesinin yanısıra, kölelik, atfedilmiş bir statü sistemi içerir ve ilkesel olarak toplumsal hareketliliği önler. Klasik Yunan ve Roma toplumları, hem ev içi hizmetlerde hem de doğrudan üretimde yoğun biçimde köle emeğine bağlı olmuştur. Egemen toplumsal sınıf, köle nüfusunun kullanıldığı kırsal kesimdeki tarımcı zümrelerin sömürüsüne bağlı olan kentsel hak sahibi yurttaşlardan oluşuyordu. Bu toplumlarda köleler, büyük ölçüde askeri fetihlerle ele geçirilmiş ve ancak zamanla da her yurttaş, kişisel kulluk olasılığı tehdidiyle karşılaşmıştır. Statü kaybıyla ilgili bu kaygı, epik şiir ve klasik trajedilerde de işlenerek klasik toplumun tutumlarını ve kültürünü biçimlendirmiştir (Gouldner 1965).

Klasik uygarlıkta köle statüsü, üyeliği ussal insanların (erkeklerin) genele kapalı sitesi olan kamusal bir alan içinde tanımlayan ilk yurttaşlık düşünceleriyle yakından ilgiliydi (Turner 1986a, 1986b). Klasik dünyadaki sosyal bölünmeler hukuksal ayrıcalıkların varlığı ya da yokluğuyla katı biçimde tanımlanmıştır. İlkesel olarak yabancıların toplumsal mevkisi yoktu çünkü, doğum, karakter ve iş (görev) ayrımlarından yoksundular. Kamuda (yani kent-polis-içinde) hitabet kapasitesiyle teşhir edilen ussallık, köle ile köle olmayanın statüleri arasında politik ve simgesel bir ayrım çizgisi haline gelmişti.

Klasik toplumda bir kurum olarak köleliğin varlığı, politik felsefe ve siyasi uygulamalarda bazı gerilimler ya da sorunlar ortaya çıkarmıştır, çünkü bu toplumlar, demokrasi olmalarının yanısıra aynı zamanda otoriter köle sistemleriydiler. Tam yurttaşlık, kentin üyelerine konuşma ve yönetme hakkı tanımıştır. Bu yüzden politik felsefede kadın, çocuk ve yetişkin kölelerin neden konuşma, yani yurttaşlık haklarına sahip olmadıklarını açıklamak ya da durumu haklılaştırmak zorunluluğu duyulmuştur. Kadın ve çocuklar, kamusal işleri yürütme-

de fazla duygusal ya da deneyimsiz olarak görülmüşler fakat, onların kamusal görevlerinin yokluğu, ussallıklarının eksikliğini açıklamaya yaramıştır. Görüntü elbette, savaşta yakalanıp köle haline getirilen güçlü kuvvetli yetişkinlerin varlığıyla karmaşıklaşıyordu. Menkul mal biçiminde kullanılan köleler (ki bunlar fetihlerle ele geçirilirlerdi) ile borç yerine rehin alınan kölelere (ki bunlar borçların ödenmesi karşılığında zorunlu emek gücü olarak kullanılıyorlardı) ilişkin çok az ideolojik sorun vardı. Klasik toplumun tüm üyeleri savaşta tutsak alınma tehdidine maruz kaldığından dolayı, köleliğin varlığını ahlaki ya da entelektüel zeminlerde haklı gösterme sorunu, klasik felsefenin merkezini egemenliği altına almıştır (Finley 1960).

Buraya kadar, köleliğin, klasik toplumları özgür ve özgür olmayanlar biçiminde bölen ayrımcı bir kurum olduğunu öne sürdüm. Aslında klasik dünyanın toplumsal yapısı çok daha karmaşıktı. Örneğin, erken Cumhuriyet Roma'sında soylular (patrician) ile avam (plebian) arasında temel bir bölünme vardı. Soylu sınıfı, politik yönetim görevini elinde tutma hakkına sahip olan ve ordunun yönlendirilmesinde çok önemli bir rol oynayan toprak sahiplerinden, avam sınıf ise soyluların mülkü üzerinde çalışan topraksız kiracılardan oluşurdu, fakat avam sınıfa, politik hayata girme izni verilmez ve bu sınıf, Roma ordusunun bir parçası da olamazdı (Darnsey 1970). Kentin yurttaşları olmamakla beraber, köle olarak da görülmezlerdi. Resmi görevlerde güçsüz bırakılmalarına rağmen, Roma devletinin politik örgütlenmesinin çok önemli bir yönü olan efendi-yanaşma (patron-client) ilişkiler sisteminin önemli bir bölümünü oluştururlardı (Littlejohn 1972, s.51). Avam sınıfın sosyo-politik statüsü, istikrarsız ve güvencesizdi. Kredi ilişkileri nedeniyle avamdan borçlu bir kişi, borç karşılığı köle (debt-slawe) statüsüne düşebilirdi. Öte yandan avamdan olanlar, yurttaşlık haklarını (örneğin orduya katılma hakkı) elde etmek için mücadele etmişlerdir. Avam statüsü, kısmen toprak mülkiyeti yoksunluğuna göre tanımlanmakla beraber, daha önce gördüğümüz gibi bu statü, yurttaşlığın bir göstergesi olan orduya hizmet etme hakkından da kısıtlanmıştı. Bu yüzden sınıflar (clasis) sözcüğünün ilk kez geliştirildiği bu duruma dikkat çekmek önemlidir çünkü, kentin üyeleri orduya bölümler ya da sınıflar halinde çağırılırlardı.

Roma İmparatorluğu yayıldıkça, daha katı bir zümre toplumu (yani, kişisel statü sorunlarıyla ilgili hukuksal ayrımlarla sınırları açık bir

biçimde çizilen bir sosyal düzen üzerine kurulan toplum) haline gelmiştir. Yurttaş ve yurttaş olmayanlar, menkul mal biçiminde kullanılan köleler ve borç karşılığı çalıştırılmak üzere kullanılan köleler, çok zenginler ve yoksullar arasında birçok ayrım olmakla beraber, alt sınıf (humiliores) ile en tepedeki ayrıcalıklı grup (honestiores) arasında keskin ve sürekli bir ayrım ortaya çıkmıştı. En tepedeki ayrıcalıklı grup, politik sistemi, şövalye tabakasını (equites) ve son olarak da, imparatorluk ordusunda hizmet eden onbaşı ile erleri denetleyen senatörlerden oluşuyordu. Alt sınıflarda (humiliores) ise, kentsel avam ve kırdaki köylüler yer alır, bu grubun altında da köle ve köle-dışı tabakalar bulunurdu (Hopkins 1974).

Antikiteyi çözümleme sorunu, görüldüğü gibi bu 'grupların', sınıf (öncelikle Marxist anlamda) ya da zümrelerden (Weberci gelenek içinde sosyal tabakalar) hangisini oluşturduğu sorunudur. Başlangıçta Marx ve Engels'in bu konuda biraz kararsız kaldıklarını söyleyebiliriz. 1848'de yayımladıkları Communist Manifesto'da Marx ve Engels (1968), tüm toplumların tarihinin, antik dünyadaki özgür insanlar ve köleler ile efendiler ve avamı içerecek biçimde sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu yazmışlardır. Bu sınıflandırmayı kullanarak, antik dünyanın ekonomik sınıflar çerçevesinde anlaşılabileceğine doğrudan işaret etmişlerdir. Ancak The Eighteenth Brumaire of Lois Bonaparte'ın (Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i) ikinci baskısının önsözünde Marx (1934), Roma'daki asıl sınıf mücadelelerini, zenginler ile özgür yoksullar çerçevesinde gördü. Marx, bu dönemde kölelerin, politik mücadeleleri sadece edilgin biçimde izlemekle yetindiklerini belirtti. Ayrıca, Marx ve Engels'teki bu kuramsal belirsizlik, daha derin bir sorunda, yani bu sistemin 'köleci üretim biçimi' ya da daha tartışmalı bir konu olan 'Asyatik üretim tarzı' olup olmadığıyla ilgilidir (Turner 1978). Ancak, Marxism'de 'güçlü konum' diyebileceğimiz nokta, hukuksal statü farklılıklarının, üretim araçlarına sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki asıl yarılmanın ya konuyla ilgisiz ya da ikincil olarak gözönüne alındığı, klasik antikitenin sınıfsal çözümlemesidir. G.E.M. de Ste Croix (1981)'nun çalışmalarını izleyen yazarlar, Marxist sınıf çözümlemesinin, klasik dünyayı anlamak için kusursuz biçimde uygun olduğunu öne sürmüşler ama, Moses Finley'in görüşlerini benimseyen yazarlar ise, klasik dünyanın, zümreler açısından anlaşılabileceğini iddia etmişlerdir. İronik olarak, The Agrarian

Sociology of Ancient Civilisations (1976- Eski Tarımsal Uygarlıkların Sosyolojisi) adlı yapıtında Weber, köle toplumunun, özgür olanlar ve olmayanlar arasındaki mücadeleyle şekillendiğini öne süren Marxist çerçeveyi benimseme eğilimine girmiştir (Turner 1981).

Antik dünyanın tabakalaşma sistemlerinin çözümlemesinde ortaya çıkan çoğu sorun, kavramsal ve terminolojik gevşeklik ve karmaşıklığa dayanmaktadır. Ancak, sözkonusu edilmeyen nokta, klasik dünyadaki toplumsal tabakalaşma sistemi içerisinde bulunan tabakalardaki üyeliği tanımlamanın yasal, hukuksal, politik ve ritüelistik ölçütlerin merkezi önemidir, yani klasik dünyayı zümreler dünyası olarak dikkate almanın çok güçlü tarihsel ve kuramsal nedenleri vardır. Finley'in çalışması, bu konuları anlamada kritik öneme sahiptir. Finley'in temel savı, klasik dönemin, ekonomik sınıf farklılıklarına göre anlaşılamayacağıdır. Örneğin Finley, kişilerin sınıflanması sorununa işaret ederek, onların, 'mantıksal ve yasal bir sınıf olduğunu ama terimin alışılmış bir anlamında sosyal bir sınıf olmadıklarını' yazmıştır (Finley 1980, s.77).

Bunun yerine Finley, 'antik toplumun, bir uçta özgür yurttaşların, öteki uçta da kölelerin olduğu bir statüler tayfından oluştuğunu' düşünmemizi önermiştir (Finley 1981, s.98). Bu nedenle antik dünyanın 'sosyal sınıf mücadeleleri', üretim araçlarıyla ilişkilerine göre tanımlanan ekonomik sınıflar arasındaki çatışmalar değil, fakat özgül hak ve ayrıcalıkların paylaşımının mücadelesini yapan ve tayf içinde farklı noktalarda bulunan gruplar arasındaki çatışmalardır (Finley 1985, s.68). Bundan dolayı Finley'in bakış açısına göre Roma toplumu, hiyerarşik bir ilişki içinde düzenlenen toplumsal tabakalanmalar üzerine kurulmuş bir zümre toplumuydu. Gerçekte bu toplum, iki zümreye, yani efendiler ile avama bölünmüştü. Ancak Finley, zümre ve tabakaların, hak ve ayrıcalıklar üzerinde sonsuz mücadele ve tartışmaların sonucunda zamanla değiştiğinin farkındadır ve gerçekte de bunun üzerinde ısrar etmektedir. Örneğin, M.Ö. 445'teki avam zaferi, toplumsal zümreler arasındaki evlilik yasağını ortadan kaldırmış ve belli ölçülerde sosyal hareketliliğin gerçekleşmesine yol açmıştır.

Finley'in açıklaması oldukça güvenilir olmasına karşın, argümanın genel özünü korumak fakat bunu, eski uygarlıklardaki ekonomik ve hukuksal kategoriler arasındaki ilişkiyi gözönüne serebilmek için biraz değiştirmek olanaklıdır. Formal terimler içinde belirtecek olur-

sak, avam ile egemenler arasındaki bölünme, bir dizi karmaşık hukuksal, siyasal ve törensel yapılar içinde konumlandırılmış olmakla birlikte (gördüğümüz gibi bu, toplumsal kapanmayı belli bir derecede başarma anlamına geliyor), efendiler tabakasının zenginliği, kırsal bölgelerdeki büyük tarımsal zümrelerde sağlamca yerleştirilmiştir. Bu yüzden, Finley'in kendisinin de gösterdiği gibi, efendi sınıfın üyeliğini avam ya da köle kökenli insanlara kapatmaya yol açan ekonomik özel mülkiyet ölçütleri ile hukuksal ilişkiler arasında güçlü bir ilişki vardı. Ekonomik sınıf ölçütleri ile sosyal zümrelerin hukuksal ölçütlerini kavramsal bir karşıtlık ilişkisi içinde görmekten ziyade, hukuksal politiği bir egemenlik durumu içinde bırakarak, bu iki ölçütü biraraya getirmek olanaklıdır. Yani, hukuksal ve ekonomik sınıflama ölçütlerinin klasik toplumlarda içiçe geçtiğini görmek mümkündür. Antik dünyaya yönelik bu bakış tarzını Georg Lukacs, History and Class Consciousness (1971 - Tarih ve Sınıf Bilinci) 'da tartıştı. Finley de bunu The Ancient Economy (1985, s.50 - Antik Ekonomi) de yorumladı. Antik dünyadaki statü bilinci ve sınıf bilinci sorunları üzerine yazan Lukacs, şuna işaret etmiştir:

> "Toplumun kast ve zümreler halinde yapılanması, ekonomik ögelerin, politik ve dinsel etmenlerle ayrılmaz biçimde içiçe geçtiğini ifade eder... ekonomik ve hukuksal kategoriler, nesnel ve bağımsız olarak, ayrılmaz biçimde kaynaşmışlardır"
>
> (Lukacs 1971, s.55-9).

Antik dünyadaki sınıf sorununun çözümü, bu içiçe geçme (kendi terminolojimle, karışma) nosyonunda yatıyor görünmektedir. Hukuksal-politik ölçütler, klasik uygarlığın sosyal zümreler halinde birincil bölünmelerini belirlemiştir fakat, bu bölümlerdeki temel olarak içiçe geçen, önemli ekonomik mülkiyet ve üretim ilişkileriydi. Bu yüzden, empirik ve tarihsel terimler içinde olmak üzere, antik dünyayı, başlıca eşitsizlik bölünmelerinin, bu hukuksal toplumsal kapanma, ekonomik mülkiyet ve kültürel hayat tarzları (özgül olarak, özgür insanın erdemlerinin kültürel nosyonu) ölçütlerince ayrılmaz biçimde oluşturulduğu bir dünya olarak gözönüne almalıyız.

e-Feodalizm

Feodal toplumlardaki tabakalaşma sistemlerine ilişkin toplumsal ya da tarihsel bir tartışma, antik dünyadaki köleci toplumların çözümlemesinde görülen benzer kuramsal güçlüklerle karşılaşır. Sorun, yani ekonomik sınıflara dayalı çözümleme ile statü zümrelerine dayalı çözümleme arasındaki gerilim artık bilinmektedir. Bir kez daha belirtecek olursak, Marx'ın kendisi, bu konuya olan yaklaşımında kararsızdı. Marx, feodalizmi bir sınıf sistemi olarak dikkate alma istemi göstermekle birlikte, feodalizm ile kapitalizm arasında keskin bir ayrım oluşturmaya da yönelmişti. Bu ayrımı gerçekleştirmenin bir yolu da, 'zümre' ile 'sınıf' arasında dikkatlice bir çizgi çekmekti (Giddens 1973, s.83 - 85). Kuramsal yönelimin nedenleri ne olursa olsun Marx, Batılı toplumların askeri feodalizmden endüstriyel kapitalizme doğru gelişiminde savaşçılar sınıfı ile tacirler sınıfı arasında açık bir ayrım oluşturmada başarısız kaldı:

> "Marx, feodal ve girişimci grupların benzerlik ve yapısal farklılıklarını açıkça gördü. Marx, her ikisinin de ekonomik üretim araçlarını tekelleştirebildikleri için diğer grupları sömürmelerini sağlayan iktidar olanağı elde ettiklerine işaret etmiştir. Ancak Marx, iktidar tekellerine sahip konumunda olanların neden bir tarafta savaşçı soylulardan, diğerinde de görece uzlaşıcı tüccarlardan oluştuğunu sorgulama ve böylece buna bir açıklama nedeni bulmada başarısız kaldı"
>
> (Elias 1987, s.232).

Feodalizmin tabakalaşma sistemine yönelik bu tartışma da, feodal toplumların gerçekte zümreler üzerine temellendirildiğini ve bu yüzden askeri soyluluk zümresinin doğuşu ve gelişimi üzerinde yoğunlaşmamız gerektiğini öne süreceğim. Ancak, kapitalist bir ekonominin yavaş ve eşitsiz gelişimiyle birlikte, tümüyle yeni bir tabakalaşma ilkesine-ekonomik sınıfın hakimiyeti ve piyasanın egemenliğine dayalı bir toplumun ortaya çıkışı-göre davranan egemen kentsel bir tüccar ve burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır.

Ortaçağ Batı feodalizmi literatüründe, feodal toplumun üç büyük zümresi arasında bir ayrım yapmak yaygındır (Duby 1980). Bunlar, ruhban sınıfı (ilk zümre), soylular (ikinci zümre) ve sıradan insanlardır (üçüncü zümre) (Barber 1957, s.55). Bu toplum nasıl ortaya çıktı? Köleliğe dayalı antik uygarlığın çökmesiyle, Weber'in (1976) işaret ettiği gibi, Avrupa toplumları 'serbest' emek gücünün sömürüsü üzerine temellenen kapitalist üretim biçimine doğrudan yönelebilirdi ama,

Avrupa toplumu, köylüyü toprağa bağlayan otoriter bir üretim düzeninin olduğu kırsal bölgelerde kök salan bir manör sistemine doğru evrildi. Manör üretime dayalı feodalizmin Ortaçağ'da bir yerden diğerine önemli bir ölçüde farklılık göstermiş olduğu bilinmekle birlikte, beş temel ayırdedici özelliği (Prawer ve Eisenstadt 1968) vardı: Lord - vassal ilişkisinin egemenliği, bir kralın kişiliği üzerinde odaklaşan yönetsel otoritenin yerelleşmiş biçimi, toprakların hizmet karşılığı tımar (fief) biçiminde dağıtımı, bölgesel soyluluğun egemenliği altındaki yerel bölgelerde bulunan özelleşmiş orduların varlığı ve toprak sahibi lordların serf olan köylüler üzerindeki sosyal hakları. Bu sistemin gelişimini anlayabilmek için kendi ahlak ve davranış yasaları olan askeri soyluluğun gelişimine özel bir dikkat göstermemiz gerekir.

Süvari askerler (Men-et-arms), bilinen hemen her toplumun karakteristiği olmuştur. Fakat, Ortaçağ'ın ilginç özelliği, süvari askerlerin, hayat tarzları şövalyelik anlayışı üzerinde merkezileşmiş bir davranış koduyla belirlenen soylu bir şövalyece silahşörlüğe olan dönüşümüydü (Keen 1984). Avrupa'da onbirinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, soylu silahşörün hayatı ve yetişmesini tanımlayan yazılı kurallar, feodal soyluluğun şekillenmesinde çok önemli olmuştur (Bloch 1964, Cilt:2). Askeri silahşörler düzenine üyelik, giderek yüksek derecede bir ritüelist törenle yani, silahşöre şövalyelik ünvanı vermek için kılıçla omuza hafifçe vurmayla tanımlanmaya başlanmıştır. Bu törenler sonunda soylu ile vassal arasında keskin bir sınırın oluşumuna yol açmıştır. Bu nedenle, ritüelist ve hukuksal araçlar, ayrımcı bir toplumsal düzen oluşturmak için biraraya getirilmiştir. Sonunda şövalyelik, şövalyeliği kutsal bir uğraş olarak kutsayan Kilise'nin müdahalesiyle basit bir dünyevi meslekten dinsel bir göreve dönüştürülmüştür. Bu kutsal statünün bir örneği, Chaucer'in ideal bir 'kusursuz silahşör' portresi çizdiği The Canterbury Tales (Canterbury Hikayeleri)'de bulunabilir. Bu hikaye, romantik şövalye edebiyatının yeni bir türünün, yani davetkar aşk şiirlerinin örneği olarak görülebilir (Abercrombie vd. 1980).

Şövalyelik törensel haklar, davranış kodları ve dinsel adetlerle kuşatıldıkça, erken Ortaçağ'ın askerileşmiş erkekleri de o kadar kapalı, örgütlenmiş ve ayrımcı bir toplumsal düzene doğru evrilmiştir:

> "Bu yüzden Kilise, şövalyeliği ideal bir görev biçiminde belirleyerek, iyi biçimde düzenlenmiş toplumun zorunlu bölümlerinden biri

olarak anlaşılan, giderek unvan verdiği şövalyelerin yapısıyla belirlenmeye başlayan bu savaşlar 'zümre'sinin varlığını formal olarak tanımıştır"

(Bloch 1964, Cilt:2, s.319)

1130 ile 1250 yılları arasında, şövalyeliğin yapısında önemli bir değişim ortaya çıktı: Şövalyeliğin kalıtımsal bir statüye dönüşmesi. Bu dönüşüm, şövalyeler ailesinden, şövalyece pratikleri çevreleyen törensel ve dinsel kültüre ek olarak, bir düşüşün önemini vurgulayan şövalyelerin düzenine girişi ayarlayan yeni kurallarda görülebilir. Bu yüzden şövalyeliğin gelişimi bize, Weberci sosyal kapanma kavramının mükemmel bir örneğini verir çünkü, örneğin, onikinci yüzyılın düzenlemeleri, köylülerin şövalyelere özgü silahları (mızrak ve kılıç gibi) taşımalarını yasaklamıştır. Soylu statüsü ile avamın konumu arasında açık bir ayrım olmakla birlikte, soylu tabakası içinde, İngiltere ve Almanya arasındaki önemli farklılıklarla beraber güç/iktidar ve statüye ilişkin önemli farklılıklar vardı. Şövalyeler kategorisi içinde çoğu zaman alt tabakalardan kaydedilen çavuşlar ve serf-silahşörler gibi daha az saygınlığı olan askeri roller de buluyoruz. Bu farklılıklar ne olursa olsun, bir bütün olarak bu askeri soylu tabakası, Avrupa'daki Ortaçağ'ın yaşam felsefesini (ethos) ve kültürünü büyük ölçüde biçimlendirmiştir. Sadakat fikri, kültürel ve duygusal terimler içinde, feodal toplumu karakterize eden karmaşık ayrıcalık ve görevler hiyerarşisini belki de en iyi biçimde ifade etmiştir.

Bu feodal sistem içinde, alış-veriş ve ticaretle yaşamını sürdüren kentlinin (burgher) doğuşu, bu sistemin kentsel ve kapitalist bir kültüre dönüşümünü anlamada çok önemlidir. 'Kentli' (Burgher) sözcüğü, 'kent' (burg) ya da tahkim edilmiş alandan (a fortified area) türemiştir. Kentliler kavramı, onbirinci yüzyılda Fransa'da, tüccarları diğer tabakalardan ayıran burjuvazi'nin doğumuna yol açmıştır. İç Savaşı izleyen onyedinci yüzyılda İngiltere'de, tarımsal kapitalizmin doğuşunu belirlemek adetten olmakla birlikte, ticaret burjuva sınıfı, ücretli emek piyasası ve coğrafi hareketlilik, para ve mübadeleye yönelik olumlu tutumlar ve bankacılık, ticaret ve mübadele için zorunlu olan kurumların evriminin uzun tarihsel gelişimini akılda tutmak önemlidir (Pirenne 1937). Feodal köylü emeğinin denetimi, ondördüncü yüzyılda kısmen Veba Hastalığı'nın etkisinden dolayı giderek güçleştiğinde,

onbeşinci yüzyılın başlarında feodal bir krizin açık sinyalleri görülmeye başlanmıştı:

> "Tüccarlar toprak satın alıyorlar, mülkler ipotek ediliyor ve köylü çiftçileri ıslah etmeye çalışan toprak sahipleri, yerel pazarlarda ciddi rakipler ve emeğin kırsal işverenleri haline geliyorlardı"
>
> (Dobb 1963, s.65).

Askeri soyluluğun çöküşü, soyluların kentli tüccarlara artan borçları, politik gücün kırsal kesimden kente kayması, erken sömürgecilik ve uluslararası ticaretin genişlemesiyle deniz aşırı pazarların gelişimi ve son olarak İngiltere'de toprakların çevrilmesi ve koyun çiftliklerinin genişlemesine dayalı ilk yün sanayinin gelişimine bağlanmıştır.

Sonunda feodal toplumun yerini burjuva kurumlar almıştır (Elias 1983). Ancak, bu karmaşık sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler, düz bir biçimde kapitalist üretim biçimine değil, fakat aksine, Mutlakiyet dönemi denilen yükselen bir politik düzen ve merkezileşmiş hakimiyet dönemine yol açmıştır.

Tüm Avrupa'da onyedinci yüzyıl, genel olarak 'barok kültür' denilen yeni bir kültürel tepkiye yolaçan büyük bir sosyal kriz dönemiydi. Tüccarlar, kentteki yönetici görevliler ve zengin çiftçilerin büyük gücü kabul edilmekle birlikte, barok kültür, Avrupa uygarlığının büyük şehirlerinin artan politik ve toplumsal istikrarsızlığına tepkide monarşik ilkenin önemini yeniden vurgulamaya başlamıştı:

> "Böylece mutlak monarşi, temele ya da toplumsal sistemin kilit taşına dönüştürüldü: mutlakçı barok rejiminde monarşi kendini, sistemin temeli yapan toprak mülkiyetinin hakimiyetini destekleyerek yenilenmiş derebeylik çıkarlarının bileşimini en üste çıkarmıştır"
>
> (Maravall 1986, s.27).

Barok dönemin mutlakçı devletleri, önemli bir sosyolojik ve tarihsel tartışma konusu olmakla beraber, burada barok dönemi asıl özel ilgiyi çekmektedir çünkü, merkezileşmiş otoritelerin, kentlerdeki burjuvazinin, özellikle askeri Cromwell rejimi altında monarşinin geçici olarak ortadan kaldırıldığı İngiltere'de yükselen bir toplumsal güç elde ettiği bir yüzyılda, zümrelere dayalı toplumun, sosyal kapsam mekanizmasının üzerinde yeniden durmaya ve aslında durumu düzeltmeye giriştiği bir dönemdi. Avrupa mutlakiyetçiliğindeki barok kültürün doruğuna, Versailles'daki sarayı, (pek çok sosyal ayrım derecesini belirleyen) yoğun bir etiketle denetlenen ve 'oryantal bir katılıkla

yönetilen' Fransa'daki 16. Lui'nin saltanatı döneminde ulaşılmıştır (Ogg 1965, s.313).

Mutlakiyetçilik ve barok, onyedinci yüzyılın politik ve toplumsal hayatının genel özellikleriydi. Bunlar, yönetici seçkinlerin yaygın bir melankoli duygusu ve toplumsal buhran yaşadığı bir krizin hüküm sürdüğü İspanya krallığında özellikle önemliydi. İspanya'da büyük bir sertlik sergileyen monarşik mutlakiyetçilik, 'buyurgan tabakalaşmanın geleneksel olarak örgütlenmiş toplumun savunmasını güvence altına aldığı zümreler sistemini sürdürmek zorundaydı' (Maravall 1986, s.130). Barok kültür, bütünsel yeni bir gösteriş ve süslü ziynet kültürünü incelikle işleyerek muhafazakar toplumu umutsuzca desteklemeye çabalamasına rağmen, geleneksel edep, ayrıcalık ve hiyerarşik değerlerin çoğuna karşıt olan burjuva bireyciliğinin yükselen baskısına karşı uygun bir çözüm üretememiştir. Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru bireyci değerler politik kuramda, romanın gelişimiyle edebiyatta, burjuva yurttaşlık değerlerini ilan eden yeni resim (portre) tarzında ve bütün bunlardan başka, İngiltere'deki 1688 Şanlı Devrim (Glorious Revolution)'in gösterdiği mutlakiyetçiliğin aşınmasında tam bir güç haline gelmişti. Geriye dönüp bakıldığında, barok mutlakiyetçilik, gerçekte yeni bir toplumun geleceğini gören (hatta bunun yolunu hazırlayan) politik ve kültürel tekniklerle eski rejimi korumaya yönelik ümitsiz bir girişim olarak görülebilir.

f-Kapitalizm

Elbette Avrupa'nın hiçbir yerinde feodalizmden kapitalizme geçişte, 'herhangi bir kolay yol' yoktu (Poulantzas 1973). Kapitalizmin gelişimi, eşitsizdi ve farklı ulus devletlerde ayrı karakteristikler gösteriyordu. Engels, genel bir sonuç olarak, 'toplum daha çok burjuvalaşırken politik düzenin feodal kalması'na işaret ettiğinde, bu değişimin önemli bir özelliğini ortaya koymuştu (Engels 1947, s.126). Avrupa'daki politik yönetim aygıtlarının çoğu, geleneksel toprak sahibi aristokrasinin elinde kalmakla beraber, kapitalist gelişimin kentsel merkezlerindeki burjuva sınıfı, toplumsal ve kültürel etkisini gittikçe sağlamlaştırıyordu. Toplumsal değişimin bu özelliği, Almanya ve Fransa örneklerinde özellikle göze çarpıyordu. Kapitalizmin sınıfsal karakteri, yeni ortaya çıkan burjuvazi, geleneksel kırsal köylülük ve

aristokratik soyluluk arasında sınıfsal ittifaklar halinde doğan özel kaynaşmaya bağlı olmuştur (Moore 1968). Örneğin, İngiliz kapitalist gelişiminin özel vasıflarından biri, geleneksel aristokratik toprak sahibi sınıf ile yeni ortaya çıkan kentsel kapitalist sınıf arasında gerçek, sarsıcı bir devrimci mücadelenin olmamasıydı. Onyedinci yüzyıldaki İç Savaş, asıl olarak toprak sahipleri ile kapitalistler arasında bir çatışma değil, I. James ve I. Charles tarafından öne sürülen mutlak monarşik ilkeler iddiasına karşı geleneksel sınıflar içindeki bir mücadeleydi. İngiltere örneğinde köylülüğü, kırsal işletmelerde ücretli bir tarım emekçileri sınıfı olmaya zorlayan toprak kapatma aracılığıyla kırsal kesimde gelişen kapitalizm, Avrupa pazarlarına doğru yönlendirilmiştir. Bu yüzden, geç onsekizinci yüzyıldaki endüstriyel devrim, kapitalist altyapının en önemli birimlerini önceden kurmuş olan bir toplumda gerçekleşti. İngiliz sosyal tarihi, özellikle sınıfsal terimler içinde, daima belirli bir kademelilik (gradualness), sınıfsal işbirliği ve sosyal uzlaşmayla tanımlanmıştır.

İngiltere örneği, toprak sahibi aristokrasinin, onsekizinci yüzyılın sonundaki Fransız Devrimi'ne kadar hem sosyal hem de politik iktidar ile korunduğu Fransız tarihindeki devrimci çatışmalarla karşılaştırılabilir. Ancak Devrim, küçük topraklar açısından köylü haklarını desteklemek gibi özel bir sonuç ortaya çıkarmıştı. Fransız sanayileşmesi, ondokuzuncu yüzyılın sonuna kadar geciktirilmişti. Fransız kent burjuvazisi, hem İngiliz hem de Kuzey Amerikan kapitalist sınıflarıyla karşılaştırıldığında görece küçük ve örgütsüzdü. Ancak, Alman kapitalizmi ve endüstriyel toplumunun gelişimi, İngiltere'deki rekabetçi kapitalizmin klasik gelişimine bir diğer karşıtlığı oluşturmaktadır. Almanya'da Lutherciliğin mirası, kamusal hayat, toplumsal hiyerarşiler ve ekonomik etkinliklere yönelik sosyal tutumları tanımlama ve oluşturmada çok önemliydi. Almanya'da ayrıca burjuvazi, (1848'de Alman liberalizmiyle birlikte yenilen) Hollanda, İngiltere ve Birleşik Devletler'de var olduğu kabul edilen kritik önemdeki ekonomik ve sosyal rolleri oynamadı. Almanya'da kapitalizm, deyim yerindeyse, Bismarkçı otoriter politik reformlarla yukarıdan müdahaleyle geliştirilmiştir. Bağımsız bir burjuvazi yerine, bir sivil hizmetçiler (Beamten) tabakası, sosyal gücü (iktidarı) tekelleştirdi. Alman kapitalizmi, zayıf bir burjuvazi ve politik açıdan örgütsüz bir işçi sınıfının birleşimi içindeki sivil görevliler tarafından yapılan bürokratik dü-

zenlemeyle yukarıdan aşağı doğru otoriter bir yönetim sistemi altında gelişti (Epstein 1977; Kalberg 1987; Kocka 1981; Veblen 1966). Alman sosyal tarihinin bu özellikleri, Weber'in Alman yaşamında bürokrasinin ketleyici etkisi ve bireysel özerkliğin çöküşü üzerine hayli kötümser olan görüşlerinin temelleriydi.

Sonuç:
Ekonomik Sınıf Ve Piyasa Toplumu

Avrupa tarihinden çeşitli örnekler vererek, yalnızca (üyeliğin hukuksal-politik-dinsel ölçütlerine önem veren) statüye dayalı toplumlar grubundan (sadece pazardaki bireyler arasındaki ekonomik bağlantıları vurgulayan) sözleşmeye dayalı toplumlara doğru pür ya da idealtipik tarihsel geçiş olmadığını göstermiş olduk. Kölecilik ve feodalizmde toplumsal tabakalaşmanın ekonomik, politik ve kültürel boyutlarının farklı bileşimleri vardı fakat, genel olarak bu geleneksel toplumları, zümre ya da sosyal tabakalara göre kurulmuş olarak kabul edebiliriz. Benzer biçimde, feodalizmden kapitalizme geçişte geleneksel statü sıralanmasının birçok özelliği korunmuştur (ve aslında bunlara barok dönemde de önem verilmiştir). Bu sürekliliklerin bir örneği, değişik saltanat aileleri, etkili politik denetimlerini kaybetmekle birlikte eski monarşik sistemin sosyal ve kültürel yaşam felsefesinin kurulu düzenin (the Establishment) büyük kısmını içermeye devam ettiği Hollanda ve İngiltere örneklerindeki monarşik bir sistemin korunması olacaktı. Örneğin, (taç giyme ve düğün gibi) saltanat törenlerinin Britanya kültüründe anlamlı bir simgesel işlevi vardı ve bu ayrıcalık ve ödüllerin dağıtımında önemli bir bağdı (Shils 1981).

Bu yüzden modern dünyaya geçiş, eşitsiz, istikrarsız ve öngörülemez olmakla birlikte, 'Pür Geleneksel Toplum' ile 'Pür Kapitalist Toplum' arasındaki keskin karşıtlık, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarının sosyal tabakalaşmasındaki köklü ve önemli değişimleri anlamada önemli bir çerçevedir. Örneğin, kapitalizmin en etkili biçimde çeşitli 'serbest' emek biçimleriyle (plantasyon sistemi gibi) işleyip işlemediği ya da kapitalizmin ücretli serbest emek piyasasının gelişimine en yeterli biçimde hizmet edip etmediği sorunu üzerine sosyal tarih ve sosyolojide uzun bir tartışma yapılmıştır (Alexander 1988; Moore 1968; Rex 1986). Klasik kapitalizm modeli bakış açısından, Güney Amerika'daki plantasyon sistemleri (büyük çiftlikler),

Nazi Almanya'sının çalışma kampları ve Güney Afrika'nın ırkçı (apartheid) sistemi, aykırı örnekleri temsil etmektedir. Genel terimlerle, kapitalist üretim biçiminin gelişimi, 'serbest' emek piyasası ve başarı, bireycilik ve kişisel başarı ideolojisine önem veren bir kültür lehine geleneksel statü düzenlerini (soylu zümreler ve toplumsal tabakalaşmayı ritüel olarak tanımlayan diğer biçimler) çökertir görünür. Genel bir gözlem olarak, yirminci yüzyılın başına kadar, Batı dünyasının belli başlı kapitalist toplumları, asıl olarak, en dikkate değer biçimde kentsel ücretli emekçiler ile kapitalist girişimciler arasındaki ekonomik sınıf bölünmelerine göre örgütlenmişlerdir. Toplumsal tabakalaşmanın kültürel (hayat tarzları) ve hukuksal-politik (statü) yönleri, politik ve sosyal olarak, üretim araçlarına sahip olanlar ile emek gücü sağlayanlar arasındaki temel bölünmeden daha az önemli olmuştur. İzleyen bölümlerde, bu sınıfsal ilişkiler sisteminin, hem endüstriyel üretimin doğası hem de politik temsilin karakterindeki belli başlı temel değişimler tarafından savaş sonrası dönemde nasıl değiştirildiğini göstermek istiyorum. Modern toplumlardaki toplumsal tabakalaşmayı anlayabilmek için refah, sosyal reformculuk ve toplumsal yurttaşlığın genişlemesi konularına dönmemiz gerekiyor.

3.

ÇAĞDAŞ TOPLUMDA STATÜ POLİTİKASI: YURTTAŞLIK ve EŞİTSİZLİK

a-Statü Politikası

Bu bölümün amacı, Weber'in kuramının bir yorumunu yapmak değil, aksine, demokratik toplumlardaki politik yaşam üzerine bir bakış açısı olarak statü politikası fikrini incelemektir. Başlangıçta argümanımı görece doğrudan sunabilirim. T.H. Marshall'ın (1977) çağdaş toplumlarda yurttaşlığın kökenlerine ilişkin çalışmasını izleyen bazı sosyal kuramcılar (Parsons 1970; Praeger 1985; Turner 1986b), eşitsizlik nosyonunun modern toplumların çok önemli bir yönü haline

geldiğini ve özellikle eşitsizlik ilkesinin, hem resmi yönetsel uygulamaları hem de toplumun ahlaki açıdan doğruluğunu meşrulaştırmak için kullanıldığını öne sürdüler. Modern yönetimler, tipik olarak, örneğin sağlık ve eğitimde fırsat eşitliğini güvence altına alarak sosyal hakları genişlettikleri sürece adil olduklarını iddia ederler. Hem sözde devletçi sosyalist toplumlar (Örneğin Sovyetler Birliği ve Çin) hem de liberal demokrasilerin (Birleşik Devletler ve Büyük Britanya gibi), bazı eşitlik biçimlerini yurttaşlık hakları ile toplumsal üyeliğin temelleri olarak geliştirdiklerini iddia etmeleri biraz çelişkilidir. Sovyetler Birliği, ekonomik ilişkiler (mübadele) alanı ile piyasayı politik açıdan denetleyerek güvence altma almaya çalışırken Birleşik Devletler, eşitlikçiliği, zenginlik, başarı ve saygınlık elde etmeye yönelik bireysel fırsatları genişleterek gerçekleştirmeye çabalar.

Liberal demokrasilerdeki siyasal yönetimler, toplumsal hakları resmi olarak geliştirdiğini iddia etmekle birlikte bu toplumların, son derece eşitsiz oldukları açık bir gerçektir. Ulus devletler, günümüzde dünya ekonomisi içinde basit bir bileşen olduklarından dolayı (Wallerstein 1976), ulusal hükümetler, özellikle küresel ekonominin merkezine göre görece çevrede (periferi) bulunuyorsa, çoğu zaman politik manevra için dar bir alana sahip olmaktadırlar. Örneğin, refaha yönelik ödemelerde iyileştirme yapma girişimi, ekonomik istikrarsızlığa yol açarak nakit para durumlarında ters bir tepki yaratabilmektedir. Hükümetler, fırsat eşitliğini geliştirmeye çalışmakla birlikte, liberal bir politik çerçeve içinde genellikle sonuç eşitliğini güvence altına almaya çalışmazlar. Bu yüzden, eşitlik ideolojisi ile eşitsizlik deneyimi arasında bir çelişki ya da gerilim vardır. Örneğin, Britanya'daki eğitim sistemi, toplumdaki temel sosyal eşitsizlikleri geliştirmeye devam eder. Olgunluk sınavındaki geçme notları edinimine göre eğitsel başarı sabit tutulduğunda, yüksek öğretim kurumlarında ve özellikle Oxford ve Cambridge'e girişte üst sosyo-ekonomik gruplardan olan öğrencilerin daha başarılı oldukları görülmüştür (HMSO 1987). Tikel özelliklere (yaş, cinsiyet ve ırk gibi) göre süregelen eşitsizlik deneyiminden dolayı sosyal gruplar, kendi

durumlarını iyileştirmek ve mevcut eşitsizlik kalıplarını değiştirmek için örgütlenirler. Eşitlik bayrağı altında refah, sosyal ve eğitsel kazanımlar peşinde olan toplumsal grupların politik açıdan örgütlenmesi, sık sık sosyal sınıf bağlılıklarını dikey kesen statü bloklarının oluşumuna yol açar. Bu statü blokları, görece başarılı oldukları zaman, devletin yanaşmaları (client) haline gelir, sonra da devletin yönetsel denetimi altına girerler. Nitekim statü politikası, günümüz siyasal hayatın temel bir yönü haline gelmiştir.

Bu bölümün amacı, tipik biçimde eşitlik düşüncesini denetleme iddiası içerisindeki ideolojilere sahip olan toplumlardaki statü eşitsizliklerinin rolünü (etnik eşitsizlik örneğini ele alarak) tanımlama ve anlamada Weber'in güç/iktidar bakış açısından faydalanmaktadır. Ancak, liberal demokrasilerin bazı toplumsal eşitlik nosyonlarını bireyciliğe ve bireysel haklara çok önem vererek birleştirdiği de gerçektir (Abercrombie vd. 1986). Bu iki yön - eşitlikçilik ve bireycilik - özellikle küresel bir ekonomik durgunluk döneminde olmak üzere, modern endüstriyel toplumların oldukça tutarsız politik ve sosyal çevresini yansıtma eğilimi göstermektedir. Genel olarak modern toplumlar, bireysel farklılıkları, özellikle bireysel erişim çerçevesinde kabul etmekle birlikte, bazı fırsat eşitliği düşüncelerini desteklemiştir. Bu iki yönün bileşimi, zenginlik, güç (iktidar) ve hayat tarzlarına göre bireysel farklılıkların sürekliliğini tanımak ve kısmen açıklamakla birlikte eşitliğin geliştirilmesine imkan tanır.

Çağdaş toplumlar, mecazi biçimde, çoğu zaman yarışa aynı noktadan başlayan birey takımlarının, sonunda kazananlar ya da kaybedenler olarak sınıflandırıldığı bir rekabetçi oyun bağlamında göz önüne alınırlar (Turner 1986b). Fırsat eşitliği, bireylere yarışa aynı noktadan başlama olanağı tanır ama sonuç eşitliğini garanti etmez; gerçekte, kısmen sonul kazanımlar açısından anlamlı eşitsizlikleri gerektirir. Bazı dezavantajlar içinde olan toplumsal gruplar, bireysel kapasitelerindeki farklılıkları telafi edebilmek için daha fazla fırsat eşitliği elde etmeye çalışırlar. Atletizm yarışması benzetmesini kullanırsak, oyundaki (yarış) yaşça büyük katılımcıların bazı avantajlar (yarışa genç yarışçıların önünde başlama gibi) talep edeceklerini söyleyebili-

riz. Statü politikası, toplumsal grupların fiili eşitsizliklerini telafi etmesi için devletin müdahalesini talep ettiği farklı eşitsizlik, bireycilik ve sosyoekonomik koşullar düşünceleri üzerindeki mücadelelerden oluşur.

Çağdaş toplumsal hareketleri (feminizm, gay politikası, hayvan hakları, yaşçılık politikası ya da çocuk haklarıyla bağlantılı hareketler) anlamak için bir statü grupları ve statü politikası kuramına ihtiyacımız var çünkü, geleneksel Marxismin ekonomik güç ve sınıflara yaptığı vurgu, bu boyutu anlamamızda yetersiz kalmaktadır. Ancak Weber'in statü üzerine olan düşüncelerini basitçe savunmaktan ziyade, daha tartışmalı bir argüman önermek arzusundayım. Önereceğim argüman şudur: Toplumsal, kültürel ve politik terimler açısından ekonomik sınıfın, sosyo-politik yaşamda temel ya da öncü (leading) bölünme olarak öneminin azaldığı görünen bir gerçektir. Yani, statü kavramını sadece savunmayı değil, fakat aynı zamanda ekonomik sınıfın çağdaş endüstriyel toplumların tarihsel deneyiminde daha az önemli hale geldiğini savunmayı amaçlıyorum. Bu iddianın gerekçesi, daha sonra ayrıntılı biçimde incelenecektir, fakat bu noktada sadece argümanımın, ondokuzuncu yüzyılda (özellikle Büyük Britanya'da) başat model olan rekabetçi kapitalizmden ayrı olarak, yirminci yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin doğasında önemli bir dönüşümü kabul ettiğine işaret ediyorum (Schmitter ve Lembruch 1979). Bir yandan serbest piyasaya meta üreten işçi sınıfının büyüklüğü emek-yoğun kapitalizmin tedrici aşınmasıyla küçülürken; öte yandan, kurumsal ve hukuksal değişimlerden dolayı özel girişimci kapitalist de, büyük, kurumsallaşmış sermaye sahiplerinin ortaya çıkışı nedeniyle inişe geçmiştir.

Bu sosyal değişimlerin en azından bir empirik sonucu da, gelişmiş endüstri toplumlarında sendika yoğunluğunun (sendikalardaki işgücü oranının) giderek azalmasıdır. Örneğin, Birleşik Devletler'de sendika yoğunluğu daima az olmakla birlikte, bu yoğunluk, 1955'teki doruk noktasından 1980'lerin sonlarında %15'ler civarına düşmüştür. Büyük Britanya'da sendika yoğunluğu, 1975'teki %50 oranından 1986'da hızla yaklaşık %35'e düşmüştür.

İşgücünün yapısındaki bu değişimler, artık açıkça Marxist ekonomik çerçeve içinde, sermaye sahipleri ile emek gücü arasındaki mücadeleye göre sınıf politikasını yansıtmayan modern politikanın durumundaki değişimlerle de ilişkilendirilmektedir.

Özellikle geleneksel olarak yoğun biçimde sendikalaşmanın yaşandığı endüstri alanlarındaki sendikaların etkisinin çöküşü, İngiliz endüstriyel ilişkilerinin fabrikalarda çoklu-sendikacılıktan (multi-unionism) tek-sendikacılığa (single unionism) -doğru girdiği süreçle bir başka ifadeyle- dönüşümüyle de bağıntılandırılmaktadır (Roberts 1987).

Oysa, seksiyonel statü politikası, günlük politik sürecin daha önemli karakteristiği olmuştur. Bu empirik olgular, geleneksel Marxist ekonomik sınıf paradigmasında ve daha kapsamlı olarak da toplumsal tabakalaşma sosyolojisinde büyük kuramsal revizyonlar yapma ihtiyacının önemini belirtmektedir.

Sınıftan ziyade statünün, günümüz politikasının çok önemli ekseni olduğunu öne sürmek, elbette Marxist ve Weberci sosyolojiler arasındaki karmaşık tartışmaya yeniden girmek demektir. Weber, kapitalizme ilişkin empirik yorumları ile devletçi sosyalizm eleştirisinde, Avrupa kapitalizminin karakteri ve gelişimi üzerine mevcut Marxist görüşlere, örtük ya da açık biçimde radikal bir alternatif geliştirmeye çalıştı (Turner 1981). Marx'ın toplumsal sınıf yapısına ilişkin çözümlemesi, yoğun bir tartışma konusu olmakla birlikte (Abercrombie ve Urry 1983; Cottrell 1984; Elster 1985; Przeworski 1985), sınıf çözümlemesi birkaç temel önerme çerçevesinde ifade edilebilir.

Marx, kapitalist toplumda temel bölünmelerin, özel sermaye (üretim araçları) sahipleri ile emek gücü (işçi sınıfı) arasında olduğuna inanmıştır. Kapitalizmde politika ve kültür, alternatif ya da farklı toplumsal bölünmelere göre sunulmasına karşın Marx, kapitalizmde toplumsal eşitsizliğin altında yatan nedenin, iki temel sınıf arasındaki derin çatışmaların bir ürünü ya da etkisi olduğunu idda etmiştir. Marx, (küçük burjuvazi ya da lümpen proleterya gibi) bazı diğer sınıflardan

söz etmesine karşın, sınıfların bu alt parçaları, sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki asıl bölünmeyle karşılaştırıldığında görece önemsizdi. Marx, kapitalizmin gelişimiyle birlikte ekonomik açıdan başarısız kapitalistler ile küçük burjuvazinin işçi sınıfı düzeyine düşmek zorunda kalarak sınıf sisteminde daha büyük ölçüde proleterleşme ve yoksullaşma eğiliminin gerçekleşeceğini de öne sürdü. Marx, makineleşmiş üretimin gelişimiyle işçi sınıfının giderek yoksullaşacağını da belirtmişti.

Bu ekonomik değişimler sonucunda, işçi sınıfı, devrimci bir parti olarak politik örgütlenmesini gerçekleştirerek kapitalist sistemin çöküşüne yol açacaktı. Marx, kendinde sınıf (öncelikle ekonomik ilişkilerle tanımlanan sınıf) ile kendisi için sınıf (verili bir politik bağlam içinde tarihsel olanaklarının farkında olan ya da bilincine sahip sınıf) arasında bir ayrım yaptı. Marx, sınıf ilişkilerinin kültürel, ideolojik ve eğitsel özelliklerinin önemini kabul etmekle birlikte, kapitalist toplumun ekonomik örgütlenmesine ve sınıfların ekonomik açıdan tanımlanmasına özel bir önem atfetti (Carchedi 1977). Genelde Marx, sınıf içindeki statü farklılaşmasını önemsiz, geçici ya da ekonomik açıdan üretilmiş olarak ele aldı.

Bu önermeler seti, Marx'ın sınıf kuramının çekirdeği olarak görülmekle birlikte, daha sonraki Marksist kuramcılar bu nosyonları, çağdaş toplumdaki sınıfsal ilişkilerin doğasının daha ayrıntılı düşünceler halinde geliştirdiler. Özellikle, işçi sınıfı içinde devrimci bilincin yokluğunu ya da zayıflığını açıklayabilmek için bazı yazarlar (İtalyan filozof Antonio Gramsci'yi izleyerek), kapitalistlerin alt (tabi) sınıflar üzerinde kültürel ve eğitsel bir otorite kurduklarını öne sürerek (işçi sınıfının boyun eğmesinin nedenini açıklamak için) bir hegemonya nosyonu geliştirdiler (Hoffman 1984). Kapitalizmde kitle iletişim araçlarının kapitalist mülkiyeti ve 'kültür endüstrisi'nin (sinema gibi) diğer bileşenleriyle alt (tabi) gruplar bireyci burjuva değerlerin aşılanarak kapitalist toplumun eşitsizliklerini meşrulaştıran bir egemen ideolojinin olduğu iddia edilmiştir (Adorno 1984; Miliband 1969; Therborn 1980).

Hem sınıf yapısı hem de ideolojiye ilişkin klasik Marksist çözümleme, son yıllarda bir dizi kuramsal ve empirik konumun eleştirisine maruz kalmıştır (Abercrombie vd. 1980; Giddens 1973; Mann 1973; Parkin 1971). Marksist kurama yöneltilen asıl eleştiriye göre, çağdaş toplumdaki eşitsizlikler yalnızca ekonomik sınıf üyeliğine dayalı olarak yorumlanamaz; ayrıca, kapitalist toplumun birliği, yalnızca egemen bir ideoloji ya da politik baskının varlığıyla açıklanamaz; aksine, kapitalizmin sürekliliği, daha karmaşık ve tarihsel olarak değişken özelliklere bağlıdır. (Giddens 1981). Modern toplumdaki toplumsal hareketlerin (Yeşil Hareket ya da Barış Hareketi gibi), zenginliği yeniden paylaştırma ve devleti tahrip etme amacıyla iktidarı ele geçirmeye (güç elde etme) yönelik kolektivist girişimler biçiminde anlaşılamayacağı da öne sürülmüştür (Cohen; 1983; 1985; Touraine 1981).

Marksizmin günümüzdeki eleştirisi, entelektüel ve tarihsel kökenleri itibarıyla çeşitlilik göstermesine karşın, Marksist öğretiye yöneltilen itirazların birçoğu, Weber'in çalışmalarından kaynaklanmıştır. Ancak başta Weber'in Marx'a ilişkin görüşünün, yalnızca Marx'ın çalışmalarını değerlendirmekten ziyade, yirminci yüzyılın ilk yıllarında Almanya'daki Sosyal Demokrat Parti biçimindeki kurumlaşmış Marksizm çözümlemesiyle de renklenmiş olduğuna işaret etmemiz gerekir.

Weber'in, Marx'ın çözümlemelerinin bilimsel (ahlaki demiyor) değeri olduğuna ilişkin oldukça yüksek bir saygısı vardı. Weber'in bir seferinde, her kim çağdaş dönemde ciddi bir bilim adamı olmak istiyorsa, hem Marx hem de Nietzsche'nin çalışmalarıyla uzlaşmak zorunda olduğunu söylediği iddia edilir. Bunu söylemiş olsa bile, Weber ile Marx'ın toplumsal tabakalaşma konusuna olan genel yaklaşımlarında açıkça büyük farklılıklar vardır.

İlki, Weber'in aslında, Alman işçi sınıfının standart yaşamının ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yükseldiğini ve yoksullaşma süreci hipotezinin de empirik olarak doğrulanmayacağını öne sürerek proleterleşme ve yoksullaşma konuları bağlamında Marxist yaklaşıma

karşı çıkmasıdır. İkincisi, Marxist yazarlar, sermaye sahipleriyle çatışmaların ve işçi sınıfının fabrikalarda geniş ölçekli örgütlenmeleri ve disiplinlerinin bir sonucu olarak politik ve kültürel dayanışmalarını vurgulama eğiliminde olmalarına karşın Weber, kısmen emeğin artan teknik bölünmesinin bir sonucu olarak, işçi sınıfının yükselen parçalanmasına ve içsel başkalaşmasına dikkat çekmiştir. Weber, işçi sınıfı içindeki etnik ve dinsel farklılıkların sürekliliğinin de farkındaydı. Marxist yazarların tipik olarak, işçi sınıfını bir gemeinschaft (topluluk) biçimi olarak ele alırlarken, Weber'in doğru bir biçimde işçi sınıfını gesellschaft (toplum) biçimi olarak görmüş olduğunu geçerken not etmeliyiz. Radikal yazarlar bakışlarını tipik bir biçimde, işçi sınıfı dayanışmasının ulusal ve uluslararası biçimlerinin doğuşuna doğru çevirmişlerken, (komşuluk ve mesleki bağlardan kaynaklanan) sınıf dayanışmasının yerel farklılıkları daha yaygındır. Galli madenciler, İskoç balıkçılar ya da İskandinavyalı orman işçilerinin dayanışması, örnek olarak verilebilir. Yerel dayanışmalar tipik bir biçimde, ulusal sınıf kimliğinin gelişimini engeller (Westergaard 1972). Üçüncü olarak Weber, kapitalist üretim için yeni hizmet işlevlerinin oluşumuyla ilişkili olarak gelişen yeni bir sınıfın (yeni orta sınıf) doğuşuna işaret etmiştir. Marx'a yöneltilen bu eleştiri, elbette tartışmalı bir konudur çünkü, Marx'ın kendisi, orta sınıflara, yani Theories of Surplus Value (1963 ve 1968 - Artı Değer Kuramları) adlı yapıtında bilim adamları, öğretmenler, sanatçılar, alt düzey memurlar ve beyaz yakalı çalışanların doğuşuna işaret ederek bunların artan önemini kabul etmişti. Weber'e göre, bu profesyonel ve yarı profesyonel çalışanlar grubunun ortaya çıkışı, kapitalist üretim ve dağıtımın artan ussallaşmasına yol açan kapitalist üretim sistemlerinin giderek bürokratikleşmesiyle yakından ilişkiliydi. Marx ile Weber arasındaki bu farklılık, kapitalizm konusu ve ussallaşma sürecine ilişkin bakış açıları arasındaki başka bir çatışmaya işaret etmektedir (Brubaker 1984).

Weber, politika ile ekonomi arasındaki ilişkiye dayanarak Marx'ın kapitalist toplum çözümlemesini eleştirmeye devam etmiştir. Genel bir yorumlama konusu olarak, Weber'in ekonomik olanı daima başat

olarak değerlendiren Marx'tan farklılaşarak toplumsal yaşam çözümlemesinde politika ve gücün (iktidar) rolüne daha fazla önem verdiğini not etmeliyiz. Weber'in sosyolojisi, güç/iktidar (Herrschaft) ve güç/iktidar ilişkileri (Herrschaftsbeziehungen) çalışması olarak görülebilir; kültürel, politik ve toplumsal açıklamalarındaki egemenlik (domination) çözümlemesi, onun tüm tarih ve toplumsal yaşam görüşünü kaplamıştır. Örneğin Weber, (verili bir bölgede şiddet tekeline sahip bir kurum olan) devletin, hem piyasaya hem de üretim sistemlerine müdahale ettiğine ve kapitalizmin sürekliliğinin, iş dünyasının sorunlarıyla (yani, yüksek istihdam ve enflasyon ile düşen istihdam ve durgunluk dönemlerinde açığa çıkan talep ve arz istikrarsızlıkları) başa çıkacak olan devlet yönetimine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Weber'e göre, kapitalizmde devlet müdahalesi, kapitalizmin daha çok organize olmasına neden oluyor ve devlete, kapitalizmin istikrarını sağladığı için gerek duyuluyordu.

Çağdaş kapitalist sistem içindeki çoğu toplumda devlet, ücret ve fiyatların düzenlemesine karışır. Bu yüzden, piyasa talebinin, mal fiyatları ile ücret düzeylerini belirlediğini iddia etmek güçleşir. Örneğin, Büyük Britanya'da, Harold Wilson'un İşçi Hükümeti döneminde sendikalar, işverenler ve hükümet arasında yeni bir anlaşma ya da uzlaşmanın geliştirilmesiyle ücret ve fiyatların düzenlenmesi için çeşitli girişimlerde bulunuldu. Ancak Bayan Thatcher'ın 1980'lerdeki Muhafazakar Hükümeti'nin parasalcı (monetarist) politikaları altında bile devletin düzenli biçimde ücret, fiyat ve nakit para değerlerini etkilemek için müdahale ettiği bilinmektedir. Çağdaş toplumlardaki devlet müdahalesinin kapsamını dikkate alan bazı sosyal kuramcılar, savaş sonrası dönemin 'rekabetçi kapitalizm'den ziyade 'tekelci kapitalizm' olarak tanımlanması gerektiğini, çünkü çağdaş toplumların toplumsal ve ekonomik özelliklerinin sadece Pazar güçlerince belirlenmediğini öne sürmüşlerdir (Poulantzas 1973). Kapitalist ailenin zenginliğin yaratılması ve iletilmesinin asli kurumu olmaya devam ettiğini çünkü, anonim şirketler, sigorta şirketleri ve bankacılık sistemi gibi büyük kurumların, bireysel kapitalist girişim mülkiyetinin yerini aldığın öne sürerek

bu argümanı daha az karmaşık bir biçimde ifade edebiliriz (Bell, 1960). Ulusal yönetimlerle etkileşim halinde olan bu anonim şirketler, ekonomik yaşamın temel özelliklerini belirlerler.

Weber, ekonominin politik yönetiminin artan önemine dikkat çekerek, kapitalizmden sosyalizme geçişin aslında devlet düzenli kapitalizmden devlet düzenli sosyalizme geçişin aşamalı ve barışçıl bir sürecin sonunda başarılabileceğini, bunun temel bir yapısal değişim gerektirmediğini de öne sürmüştür. Weber, sosyalizmin doğuşunu, zorunlu bir devrimci dönüşümü olarak görmedi çünkü, ona göre sosyalizm, kapitalizmde bir diğer sosyal sistem tipi olan ussallaşma sürecinin bir uzantısını içeriyordu. Sosyalizm, merkezi güçleri ve parti mekanizmasıyla bürokratik bir devletin toplumsal egemenliğinde bir yükselmeye yol açarak ekonomik üretimin daha ileri bir ussallaşmasını gerektirir. Sosyalizm, devletin artan egemenliğine, halkın gözaltında tutulmasına ve sonuçta da bürokratik yönetim karşısında bireyciliğin çöküşüne yolaçar. Bu Weberci görüş, kapitalizmdeki (piyasa ve üretim araçlarının mülkiyetiyle ilişkilendirilen) ekonomik farklılıkların tabakalaşmayı egemenliği altına aldığını, oysa devlet sosyalizmindeki (parti üyeliğiyle ilişkilendirilen) politik farklılıkların toplumsal tabakalaşmanın niteliğini belirlediği şeklindeki argümanın temellerini atmıştır. Kapitalizmde eşitsizliği üreten ekonomidir; devlet sosyalizminde ise eşitsizlikler, özellikle parti bürokrasisinin oluşturduğu toplumsal düzen hakimiyetinin, yani politikanın ürünleridir.

Bu tartışmaları vermemin amacı, ekonomik sınıf ile toplumsal statü arasındaki karşıtlığın, basit bir kuramsal titizlik ya da sadece analitik bir ayrım konusu olmadığı fikrini yeniden doğrulamaktadır. Bu iki kavram, sosyolojik kuramda belli bir ölçüde muhalif paradigmaları, yani Marxist ve Weberci sosyolojiler arasındaki bir çatışmayı yansıtmaktadır (Antonio ve Glassman 1985; Wiley 1987).

Bu iki kavramı kuşatan ideolojik karışıklığı dikkate alarak kendi konumumu açıklığa kavuşturmam gereği önemlidir. Marxist ve Weberci çözümlemelerin farklı olduklarını öne sürmeye çalıştım.

İkinci olarak, statünün, çağdaş kapitalizmin çözümlemesinde kavramsal bir alet olarak çok önemli olduğunu belirttim. Üçüncü olarak, statü bakış açısını benimseyerek sınıf çözümlemesini terketmeye zorlanılması gerektiğini ileri sürmek istemiyorum; aksine, bu iki paradigma, empirik düzeyde, çağdaş toplumları anlamak için verimli biçimde kullanılabilir. Son olarak, Weber'in statü çözümlemesindeki çatışma ögesine dikkat çekerek, Weber'in çözümlemesinin Marx'ınkiyle örtüştüğü çeşitli noktaları gösterdim. Marx'ın sınıf çözümlemesini savunma girişiminde, Weber'in statü kavramını tarihsel dinamiğinden soyarak sosyo-ekonomik farklılıkların empirik tanımlamalarına indirgeyen yazarlarla sonuç olarak aynı fikirde değilim. Marx gibi Weber de, asıl olarak içinde yaşadığımız dünyayı üreten toplumsal süreçlerin araştırılmasıyla ilgilenmiştir. 'Statü' kavramının, birşeylerin saygınlık hiyerarşisi içinde formal, tanımsal ve statik bir sınıflaması olduğu görüşü kabul edilmemiştir.

b-Devlet, Refah ve Statü Politikası

Statü toplulukları ile statü kolonları arasında önceden bir ayrım yapmıştım. İlki, (dil, din, yerellik ve meslek gibi) bir dizi yaygın ortak karakteristik üzerine temellenen 'doğal olarak oluşan' örgütsel toplulukları içermektedir. Statü toplulukları, üyeliğin geleneksel olarak aile ve eğitimle güvence altına alındığı görece uzun süreli ve iyi kurulmuş birincil gruplardır. Statü kolonları ya da bloklarıyla, bazı toplumsal ya da kültürel özellikler (örneğin, işsizlik ya da yaşla ilgili özellikler) etrafında politik açıdan örgütlenen toplumsal aktörler kümelerini ifade ediyorum. Statü kolonları, tipik olarak öteki toplumsal gruplar karşısında çıkarlarını korumak ya da artırmak için kendi bilinçleriyle örgütlenirler. Statü kolonları ilk bakışta, topluluk (communal) türünden ziyade toplumsal-örgütsel (associational) nitelik gösterirler.

Frank Parkin'in çalışmasını (1982) izleyerek, tarihsel olarak toplumsal sınıflar içinde ortaya çıkan (ve sonuçta da emeğin ekonomik bölünmesi ve mülkiyet sistemiyle yakından ilişkili olan)

statü grupları ile mevcut toplumsal sınıfları enine kesen (ve toplumdaki genel onur dağıtımıyla ilintilendirilen) statü grupları arasında farklılığı ortaya koymak, kavramsal açıdan yararlı olacaktır. Biraz farklı bir terminoloji kullanırsak, statü blokları ya da kolonları, toplumsal sınıfları enine keserler ve ister istemez desteklerini sınıfsal fenomenlerden çekmeyen politik birimler olarak örgütlenirler. Bu yüzden,

> "sınıf hatlarını enine kesen topluluk türü olan statü grupları, küçülme işaretleri göstermezler-aksine tersi gerçekleşir. Bu gruplar işbölümünün nedenlerine çok az borçlu oldukları duygu ve kimlikler düzenlerler ve pür sınıf formasyonu ve eylemine yönelik engellemeleri, muhtemelen hepsi için tedirgin edicidir"

(Parkin 1982, s.99)

Bu noktada, eşitlikçi yurttaşlık nosyonları, özellikle anlamlıdır çünkü, fiili (de facto) eşitsizliğin süreklilikleri çerçevesinde geniş nüfus kesimleri, bazı eşitsizlikler yaşarlar ve kendi çıkarlarını artırabilmek için soyut (de jure) evrensel yurttaşlık nosyonlarına başvururlar (Turner 1986a).

Seçim baskıları ve halka güvence verme gereğinden dolayı modern devletler, genellikle değişime yönelik toplumsal talepleri, eşitsizlik üreten koşullara yönelik bazı reformlarla yatıştırabilmek için bu tür baskı grubu etkinliklerine ve çoğulcu ilkelere yanıt vermeye zorlanırlar. Elbette devletlerin bu gruplara yönelik, bu tür taleplerin tüm engellerinden sakınma girişiminde bulunmayı sağlayan karşıt stratejileri vardır: yalan, şaşırtma, aldatma ve geciktirme. Ancak hükümetler, seçim desteği karşılığında politik destekçilerini korumak ve bu desteği genişletmek için reformist önlemlere başvurabilirler. Kısaca, üyeliğin politik ölçütleri olarak yurttaşlığın gerçek başarısı, bazı maddi kazanımlarla beraber (vergi reformu gibi) mevcut politik ve toplumsal hakların genişletilmesini isteyen toplumsal sınıflar, çıkar grupları ve statü blokları tarafından enflasyoner talepler üretme eğilimine girer. Bu toplumsal hareketlerin politik sonucu, hem özel çıkarların varlığı hem de politik ihtiyaçları için devlete tepkisiyle birarada bulunan statü kolonlarının üretilmesidir. Sonuç olarak statü

kolonları, politik bir ayrıcalık ve ayrıcalıksızlık bilinci, hükümetlerin bu seksiyonel taleplere yanıtları ve hükümetler, ekonomik sınıflar ve statü blokları arasındaki karmaşık bir etkileşimle üretilmektedirler.

Bu argümanın temelleri üzerinde olmak üzere, modern politikayı, gereksinimleri ve çıkarlarının politik açıdan kabul edilmesi için çıkar blokları ile toplulukların yaptığı mücadeleye göre kavramlaştırmak olanaklıdır. Hükümetlerin toplumsal ve ekonomik değişim taleplerine yanıt verme zamanları/süreleri, yerel koşullara göre değişir. Hükümetler, yalnızca seçimlerden hemen önce yanıt vermeye karar verebilir ya da (seçim sınırlamalarını değiştirerek) oy verme sistemini yeniden düzenlemeye girişebilir ve uzun erimli hedefler çıkarı adına kısa dönemli seçim zaferlerine önem vermemeyi tercih edebilirler. Britanya'daki Mrs. Thatcher'ın hükümeti örneğinde olduğu gibi, hükümetler, seçim sisteminin özelliklerinden dolayı düşük bir seçim desteğinin gücüyle iktidarda kalabilirler. Bu olgular, empirik bir araştırma konusudur. Buradaki asıl kuramsal sorun, liberal demokrasilerdeki hükümetlerin, hem sınıf hem de statü çıkarlarını yansıtan seçim baskıları sorunuyla karşı karşıya kalmalarıdır (Connoly 1983). Bu nedenlerden ötürü, 'yönetimsel açıdan belirlenmiş statü blokları' ve 'yönetimsel açıdan belirlenmiş statü bloğu politikası' olarak modern politik yaşamın varlığından bahsedebiliriz. Statü bloğu politikasının her iki yönünü, modern bir politik yamaşmacılık (clientelism) biçimi olarak görüyorum.

Liberal demokratik sistemlerde eşitlik nosyonunun tarihsel gelişimi, toplumsal beklentilerin patlaması açısından çok önemli bir durum ortaya çıkarır çünkü, bir statü grubunun sosyal açıdan yükselme iddiaları, eşit davranış görme açısından ilgili ya da yakın gruplarda da ek beklentiler üretir. Örneğin, Birleşik Devletler'de, siyahların koşullarındaki toplumsal düzelme, genel eşitlikçilik ölçütlerine dayanarak, kendilerine ayrımcılık yapıldığı duygusuna kapılan öteki etnik ve göçmen gruplardan gelen talepler ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, politik hareketler yükselmek (preferment) için, geriye dönüp bakma eğiliminde olabilirler çünkü, baskı grupları, toplumsal değişim için önceki mücadelelerden kalan modeller kullanabilmektedirler. Örneğin,

feminist politika, Yeşil politika için olduğu kadar gay politikası için de bir model sağlamıştır. Bu yüzden statü politikası, beklentilerin enflasyoner bir nitelik aldığı noktada politik bir birdirbir (leapfrogging) oynama biçimini içerir. Bell (1976), eğer eşitlikçilik fikrini modern toplumun temel özelliklerinden biri olarak kabul edersek, o zaman enflasyoner bir sonuç beklememiz gerektiğini çünkü, bu toplumsal hakların dağıtımının, sonradan genel nüfus üzerindeki vergi yükünde bir artış içeren toplumsal hizmetlerde dikkate değer bir genişlemeye neden olacağını öne sürmüştür. Çağdaş kapitalizmde 'hizmet sektörü'nün genişlemesi, toplumsal hizmetler için artan beklenti, bu hizmetleri sağlayan profesyonel yapıların özel çıkarları, devletin onların çıkarlarını güvence altına almaya çalışan kamusal baskı gruplarına olan politik yanıtı ve son olarak da, insani istek ve gereksinmelerin yapısında genişlemeye dayanarak açıklanabilir (Gershuny 1978; Offe 1985).

Belirli karakteristiklere göre tanımlanan grupların yaşadığı eşitsizlikleri telafi etmek için yeniden paylaşımla ilgili bu artan taleplere karşı ayrıcalıklı toplumsal gruplar, tipik olarak, gerçek ücret standartları açısından refahın paylaşımıyla ilgili daha zorlu ölçütler empoze etmek ve refah alıcılarını ulusal ekonomi üzerinde asalak kanallar biçiminde damgalamak için refah harcamalarını sınırlamaya ya da düşürmeye çabalayabilirler (Pinker 1971). Refah alıcılarına karşı yapılan içerleme, 'muhtaç' (İşsiz, yaşlı ve hastalar) ve vergi ödeyen kesim arasında eşitsiz bir mübadele ilişkisi olarak bağımlılık fikri etrafında örgütlenme eğilimine girebilir. Refah sistemine karşı bu içerleme, herhangi bir refah sisteminin geleneksel ayrıcalık ve güç hiyerarşilerini aşındırmasından çekinen ayrıcalıklı kesimlerin hissettiği kültürel kaygının bir ifadesidir. Refaha bağlı olanlar ise, tipik biçimde, kötü durumları kişisel ahlaki alçaklık ya da uyuşukluğun sonucu olan 'sadakacılar' ve 'otlakçılar' olarak eleştirilirler (Spicker 1984; Turner 1987b). Bu terimler çerçevesinde yardımseverlik, çoğu zaman gizli bir şiddet biçimini alır.

c-Kapitalizmin Değişen Karakteri

Çalışmamın merkezi tezi, (Marx'ın yazılarının merkezi motifini temsil eden) işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki klasik çatışmanın, yirminci yüzyılda kentsel, endüstriyel işçi sınıfının görece çöküşü, sermaye sahipliğinde yeniden yapılanma ve liberal-demokratik bir çerçeve içinde formal yurttaşlık haklarının genişlemesiyle ortadan kalktığıdır. Sınıflar arasındaki basit bölünmelerin yerini, daha önce öne sürdüğüm gibi, statü toplulukları ile statü bloklarının devletin himayesinde refah pastasından pay kapmayı içeren çok daha karmaşık bir toplumsal yapı almıştır. Bu bölümde bu tezi, çağdaş toplumlarda toplumsal tabakalaşmaya yönelik yeni bir yaklaşımın (bu yaklaşımın ana hatları sonuç bölümünde ayrıntılandırılacaktır) temellerini atabilmek için savunmak istiyorum. İşçi sınıfının öneminde görece bir düşüş yaşandığı iddiasını doğrulamak için öncelikle işçi sınıfının bir tanımını yapmak gerekiyor. Ne yazık ki, görünüşte basit gibi görünen bu işlem, oldukça karmaşık bir hâl almaktadır.

Marxist kuramda sınıf tanımı üzerinde gerçek bir uzlaşma yoktur (Carchedi 1977; Cottrell 1984; Elster 1985; Przeworski 1985; Wright 1985). Elbette, klasik Marxist toplumsal sınıf kuramı sorununun bir kısmı, Marx ve Engels'in kendilerinin sınıf, sınıfsal konum ve sınıf mücadelesi kavramlarını sistematik biçimde tanımlamamalarından kaynaklanmaktadır. Marx'da bir sınıf tanımının (ya da kuramının) olmaması, proleteryanın, Marx ve Engels'in inceledikleri kentsel manzaranın görünür, açık ve önemli özelliği olduğu biçimindeki tarihsel gerçekle ilgilidir. Marxist ve diğer radikal yazarlara göre,

> "On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, üretim araçlarından ayrı olarak tanımlanan proleterya kavramı, endüstriyel kol emekçilerine göre anlaşılan sezgisel proleterya kavramıyla örtüşmüştür. Henüz belirsizlik oluşmamıştı çünkü, maddi koşullar, kuramsal açıklamalarla yakından örtüşüyordu"
>
> (Przeworski 1985, s.57).

İşçi sınıfı, Engels'in Manchester'da, yaşayabilmek için çalışmak zorunda kalan ve toplumun mağdur, sömürülen ve gaddar kesimi olarak gördüğü insan grubuydu. Bu sömürülen sınıf, 1845'te The

Conditions of the Working Class in England (1958 - İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu) adlı kitapta ayrıntılı biçimde betimlendi. Mevcut kapitalist toplumların sosyal yapısı, özellikle beyaz yakalılar, profesyoneller ile diğer hizmet sektörü çalışanlarının ortaya çıkmasıyla daha karmaşıklaşıp farklılaşırken, işçi sınıfının daha açık ve teknik bir tanımına ihtiyaç duyulması daha sonra olmuştur. Yeni bir orta sınıfın gelişimi, işçi sınıfının merkezinin etrafına bir sınır çizme sorunundan dolayı teknik açıdan önemlidir (Abercrombie ve Urry 1983; Burris 1986).

Üç sorun ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, otorite ilişkileri sorunu sözkonusudur çünkü, alt düzey müdürler (managers), bir bütün olarak işletme üzerinde ya sahip oldukları üretici mülkiyet ya da anlamlı otorite olmaksızın işçiler üzerinde denetim uygulayabilirler. İkinci olarak, müdürlerin, etkili mülkiyetin kazanımlarına sahip olmaksızın üretim araçları üzerinde günlük denetim uygulayabilmeleri sorunu vardır. Üçüncü olarak, orta sınıfın, alt (tabi) sosyal gruplara karşı egemen sınıfa entelektüel, kültürel ve politik açıdan özdeşleşebilmeleri konusu vardır çünkü, günlük yaşam dünyalarında orta sınıflar, sürekli olarak egemen grupların kültürüyle karışık ve o kültür içinde yaşarlar (Lockwood 1958; Poulantzas 1973). Geleneksel Marxist çözümlemelerin merkezinde yer alan bu teknik ve kuramsal güçlükleri aşmak için bir dizi çözüm üretildi. Ancak, bu çözümlerin genel trendi sınıfların sosyal mücadele süreciyle belirlendikleri ve bu sosyal mücadelelerin sadece ekonomik değil, fakat politik, kültürel ve ideolojik oldukları önerisini içermiştir. Nitekim,

> "Sınıflara sadece bazı nesnel konumlar atfedilemez çünkü, mücadelelerin etkilerini oluştururlar ve bu mücadeleler, sadece üretim ilişkileriyle belirlenmezler. sınıf mücadeleleri ne gölge olgulardır ne de belirlenmeden bağımsızdırlar. Sınıf mücadeleleri, ekonomi politiğin tümlüğü ve ideolojik ilişkiler tarafından yapılaştırılır. Sınıf mücadeleleri, sınıfın oluşum sürecinde özerk bir etkiye sahiptir"
>
> (Przeworski 1985, s.66-7).

Bu özel tanım değerlidir çünkü, sınıfın oluşumunun ve yıkılmasının tarihsel süreçlerine dikkat çeker ve bu nedenle, sınıf kavramını

süreç ve ilişki içinde vurgular. Ancak bu çözümler, pratikte Weber'in toplumsal gruplar ile toplumsal sınıflara ilişkin tarihsel çalışmalarında gösterdiği çözümleme tipine gizlice yaklaşma eğilimi içerir. Neo-Marxist sınıf tanımları, ya sınıfların kuruluşunda güç (iktidar) ilişkilerine ya da işletmelerdeki otoriteryen egemenliğin rolüne ya da sınıfların bazı boyutlarla tanımlanması düşüncesine önem verir ya da toplumsal grupların oluşumunda tarihsel çatışma ve mücadeleye vurgu yapar. Neo-Marxist sınıf tanımlamasının bu yönleri gerçekte, egemenliğe yönelik Weberci tarihsel ve karşılaştırmalı yaklaşımın gizli ögelerdir (Burris 1987, s.80; Parkin 1979, s.25; Turner 1981, s.356). Weber, Economy and Society (1968 -Ekonomi ve Toplum) adlı kitabında sınıf, statü ve iktidar çözümlemesini sunarken, toplumsal tabakalaşma konusuna farklı sınıf, toplumsal grup ve zümrelere ilişkin bir dizi karşılaştırmalı çalışmayla empirik ve tarihsel terimler içinde yaklaştı. Çin, Hindistan, Birleşik Devletler ve eski köleliğe ilişkin bu çalışmalarında Weber, politik güç, ekonomik egemenlik ve kültürün birbirleriyle etkileşimini araştırdı.

Marxist 'işçi sınıfı' tanımının teknik güçlüklerini kabul etmekle beraber, çözümleme amaçlarım nedeniyle işçi sınıfını, kendine ait etkili üretim araçları olmayan, işyerinde otorite uygulayamayan, yaşayabilmek için emek gücünü satmaya zorlanan ve denetleyemediği bir emek süreci içinde kapitalistlerce pazarda satılan mallar üreten toplum kesimi olarak ele alacağım. Avrupa tarihi içerisinde bu toplumsal sınıfın kökenleri, köylülerin onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda feodal zümrelerden kovulmasında bulunmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte işçi sınıfı, geç onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda yeni kurulan endüstrilerde istihdam olanağı bulan kentsel bir sınıf olarak doğmuştur. İşçi sınıfının ortaya çıkışı, ağır sanayinin (örneğin, tekstil üretimi, madencilik ve kereste üretimi, gemi yapımı, tütün endüstrisi, çelik üretimi ve yirminci yüzyılda otomotiv endüstrisi) doğuşuyla yakından ilişkilendirilmiştir. Bundan dolayı, işçi sınıfının sınıf sistemi içindeki en önemli bileşen ve politik sürecin çok önemli bir ögesi olarak çöküşü, doğrudan kapitalizmin ekonomik yapısının dönüşümü, özellikle üretimin küresel sistem içinde dağılımı,

gelişmiş kapitalist dünyadaki ağır sanayinin görece düşüşü ve daha yakın zamanlarda da endüstriyel üretimdeki dünya ölçekli iktisadi durgunlukla ilişkilendirilmiştir.

Bu toplumsal ve ekonomik değişimler, yeni bir hizmet sektörünün büyümesiyle tarımsal ve endüstriyel istihdamdaki orantılı bir çöküş olarak geleneksel ekonomik tarih terminolojisiyle açıklanabilir (Gartner ve Riessman 1974; Gershuny 1978; Singlemann 1978). Kapitalist dünyada, ekonomide (madencilik gibi) ve dönüştürücü mesleklerdeki (imalat sektörü gibi) maddeleri işlemeye dayalı işlerin öneminde bir çöküş olmuştur. Ekonomik yapının işleyişi ve dönüştürücü bileşenleri, üçüncü sektörün ya da hizmet sektörlerinin büyümesiyle çökmüştür. Hizmet sektörü, dağıtımcı (örneğin ulaşım), üretici (bankacılık ve sigorta), toplumsal (tıp ve sağlık gibi) ve son olarak kişisel (ev içi gibi) hizmetlere bölünebilmektedir (Browning ve Singlemann 1978). Bu kategorilere göre Birleşik Devletler, kapitalist dünyada ortaya çıkan ilk hizmet ekonomisidir ve 1980'e kadar istihdam edilenlerin 2/3'ü, en çok dağıtım ve toplumsal hizmetlerde olmak üzere üçüncü sektördeydiler. 1977'ye kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki istihdamın yarıdan çoğu, üçüncü sektördeydi (Gershuny ve Miles 1983). Birleşik Devletler'in sınıf yapısındaki değişimlere ilişkin yeni bir görüş, 1960 ile 1980 arasında yönetimsel, denetsel ve 'uzman' sınıflarda bir artış olurken, işçi sınıfının oranının %54.3'den %50.5'e düştüğünü gösterdi (Wright ve Martin 1987). Burada yeniden 'işçi' tanımındaki temel sorunlarla karşılaşıyoruz fakat, çalışma, işçi sınıfının göreli ve mutlak düşüşünü doğrulamaktadır. Hizmet sektöründeki büyüme, bilgi ve haber işleme sistemlerinin artan önemi, bilgisayarın yükselen egemenliği ve emek gücü içindeki profesyonelleşmenin toplumsal önemi, bazı sosyologların post-endüstriyel (sanayi sonrası) bir topluma doğru gittiğimizi öne sürmelerine yol açtı (Bell 1974).

d-Irk, Etnisite ve Statü

Modern kapitalizmdeki bazı yaygın yapısal değişimleri tartıştıktan sonra, şimdi özgül bir statü politikası örneğini, yani ırk ilişkileri ile refah devleti konusunu ele almak istiyorum. Sosyolojik kuramda 'ırk', kuramsal ve ideolojik açıdan bir sorunsal olmakla birlikte, biyolojik bakış açısından insan türünü, deri rengi, saç tipi ve burun indeksiyle ayırdedilen farklı gruplar içinde sınıflamanın mümkün olduğunu not edebiliriz; fakat bu tür ırk, zeka, beceri ya da yeteneğe göre insanlar arasındaki farklılıkların açıklanmasına uygun değildir. Ancak, sosyolog için toplumsal gruplar arasındaki ırksal ya da fenotipik farklılıklar önemli olmaktadır çünkü, bunlar, 'bireylerin haklarının tayininde bir damga vurucu rolü oynarlar' (Rex 1986, s.19).

John Rex, kültür üzerine temellendirilen etnik farklılıkları, onur tayinine dayandırılan statü farklarından ayrı olarak ele alır. Bu çalışmada statüyü, kültürel farklılıklarca geliştirilen ve bu farklılıklar içinde yansıtılan ayrıcalıklar için bir hak olarak ele aldığımdan dolayı etnisiteyi, statü farklılıklarının tikel bir örneği olarak incelemede bir güçlük görmüyorum. Etnik gruplar, soy, kültür, etnik kimlik ve öteki ortak olarak paylaşılan niteliklerin toplumsal açıdan önemli olduğu basit statü gruplarıdır. Modern toplumların tabakalaşma sistemi, bir dizi ayrı ögeden oluşur: fiziksel (fenotipik) nitelikler üzerine temellenen gruplar, (etnisitenin temel unsur olduğu) sosyal farklılıklara dayanan statü grupları, kültürel hayat tarzları etrafında örgütlenen tabakalar ve son olarak ekonomik sınıflar.

Etnisite ile statünün bu açık biçimde içiçe geçişi, Rex'in kendi konumuna aykırıdır çünkü Rex, etnisite ile statünün ayrı ve bağımsız değişkenler olduğunu öne sürmek istemiştir. Rex, statü gruplarının kalıtsal bir ilke üzerine temellenmediklerini ve üyelerinin, ortak soyu (commont descent) grup üyeliğinin temel özelliği olarak zorunlu görmediklerini iddia etmiştir. Oysa, etnik gruplar, kalıtsal ilke ve ortak soya bağlıdırlar. Ancak, dayanışmacı topluluklar olarak etnik gruplar, kültürel farklılaşmaya da bağlıdırlar ve açık biçimde statü ve saygınlığa göre sıralanırlar. Bu yüzden, etnisite ve statüyü ayrı olarak

ele almada anlamlı bir analitik değer görmüyorum. Statüyü, etnisitenin statünün bir görünümü olduğu genel bir kategori olarak ele alabiliriz. Kendi görüşümün bir başka nedeni de, etnisiteyi, yurttaşlık hakları sorununda anahtar bir özellik olarak inceleme ve etnisiteye ilişkin önemli olanın, çağdaş metropolitan toplumlarda muhtelif sosyal haklardan yararlanma ya da dışlanma olduğunu tartışmayı istememdir. Bu yüzden Rex'in kendisinin, kapitalizmdeki etnik gruplar sorununu, 'refah devleti anlaşması' ('welfare state deal') dediği nokta açısından dikkate almayı istemesi ilginçtir.

Rex, çağdaş kapitalizmdeki etnik azınlıklar sorununu dikkate aldığı zaman, etnik azınlıklara, yerli bir işçi sınıfı hareketinin başarılı biçimde elde ettiği yurttaşlık haklarına tam olarak sahip olmayan bir 'sınıf-altı' (underclass) olarak işaret etmektedir. Britanya örneğindeki sorun, etnik toplulukların -Rex'in görüşüne göre- sınıf politikasına bağlı olan refah devleti anlaşmasının kazanımlarına ancak kısmen sahip olmalarıdır. Sally Tomlinson ile Rex ortak çalışmalarında,

> "bu refah anlaşmasında pay sahibi olmayan fakat, hareketsiz ya da umutsuz bir sosyal artık oluşturmak yerine, çoğu zaman kendilerini sömürge sınıf konumlarıyla ilişkilendirerek kendi 'sınıf altı' çıkarları için örgütlenen ve eylem yapan göçmen azınlıkların durumuna"
>
> (Rex ve Tomlinson 1979, s.328).

işaret ederler.

Genelde İngiliz refah devleti içindeki etnik topluluklar, tam olarak yurttaşlık haklarının tümüne sahip olmamakla birlikte, etnik gruplar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı etmenler, göçmenlerin toplumla bütünleşmesinin başarı ya da başarısızlığını etkiliyor görünmektedir. Bunlar azınlık kültürünün ev sahibi topluma olan yakınlığı, kalma süresi ve bazı göçmen grupların piyasada uygun bir konum bularak iş dünyasındaki topluluklarla bütünleşme yeteneğini içermektedir. Oysa, güney Avrupalıların kuzey Avrupa'nın daha endüstrileşmiş bölgelerine göçü, 'sadece bir göç'ken ('migration only'), Türk, Asyalı, Batı Hint Adalı ve Kuzey Afrikalıların Avrupa'ya göçü 'bir göç ve ırk ilişkileri' ('one of ihmmigration and race relations') boyutu taşır (Rex 1986, s.74).

Rex, dezavantajlı etnik azınlıkların, tabi konumlarını basit ya da zorunlu bir biçimde kabul etmediklerini fakat, toplumdaki konumlarını yükseltmek ve iyileştirmek için kendilerini açıkca örgütledikleri olgusuna dikkat çekmektedir. Yani, azınlık grupları, atfedilmiş etnik statülerin temelleri üzerindeki dezavantajlarına dikkat çekebilmek için yurttaşlık hakları talebinde bulunurlar. Göç ve asimilasyon (en azından kültürel tanınma), (yurttaşlığın anahtar konusu olarak geniş bir biçimde tanımladığım) sosyal karışma (social involvement) ve politik katılıma ilişkin tartışmanın bağlamı içinde görülmek zorundadır. Nitekim Rex şuna işaret eder:

> "Demokrasilerde siyasal yönetimler daima bir ölçüye kadar evrensel değerlerle motive edilirler ve bu durum özellikle, Anayasa Mahkemesi'nin, her ne kadar kusursuz olmasa da, bu tür değerlerin koruyucusu olarak davrandığı Birleşik Devletler'de özellikle geçerlidir. Bu yüzden, böyle bir toplumda muhtemelen bir tür ırkçılık ve ırk ayrımcılığı eleştirisi ortaya çıkmaktadır."
>
> (Rex 1986, s.78).

Etnik statü, evrenselci olarak göz önüne alman yurttaşlık haklarına bir başvuruyu içerir ve bu yüzden, etnisiteyi statünün bir yönü (görünümü) olarak dikkate almak doğru olur. Bu nedenle etnik politikayı, yalnızca bir statü politikası biçimi olarak göz önüne almada kuramsal ya da kavramsal bir güçlük görmüyorum.

Etnik gruplar ve sosyal dayanışma sorunlarına ilişkin önemli bir çözümlemesinde Jeffrey Alexander (1988), Rex'in konumunu ayrıntılı bir biçimde inceleyerek, bölgesel genişleme ve güç ile ulus-devletlerin doğuşunun, yeni etnik grupların, toplumun 'terminal topluluğu' dediği yapıya başarılı biçimde eklemlenebilmesi vasıtasıyla yeni sosyal dayanışma nosyonlarının gelişimini içerdiğini öne sürmüştür. Bu bakış açısına göre, toplumun modernleşmesi, yaygın bir yurttaş üyeliği düşüncesi, evrensel dayanışma ve genel yurttaşlık ölçütleri üzerine temellenen toplumsal üyeliğinin artmasını gerektirmektedir. Elbette bu gelişme, zorunlu ya da evrimsel bir süreç değildir çünkü, toplumsal bütünleşmenin başarılması, daima üst düzeyde eşitsiz ve olumsal olacaktır.

Alexander ilkesel olarak, daha geniş bir komünal dayanışma içinde etnik bir grubun içerilmesini etkileyebilen iki önemli etmen olduğunu öne sürer. Bu, dışsal etmen (yani, ekonomik, politik, bütünleşmeci ve dinsel sistemlere göre sosyal bir sistem içindeki farklılaşma derecesi) ve içsel etmen (yani, çekirdek bir grubun, bir dış grubu kültürel ve diğer etmenlere göre en azından tümleyici olarak dikkate alma derecesi)dir. Eğer bir dış grup, çekirdek değer sistemiyle karşıt (tutarsız) gibi görünüyorsa ve toplumsal sistem üst düzeyde farklılaşmamışsa, o zaman başarılı bütünleşme ve eklemlenme şansı sınırlı kalır. Avrupalı göçmenlerin Amerikan sosyal sistemi içinde elverişli bir konum elde etmelerindeki göreli başarısı, ekonomik çevrenin göreli açıklığı ve göçmenler ile ev sahipleri arasındaki kültürel ya da temel yakınlık duygusuyla açıklanabilir. Oysa, siyah Amerikalılar, eşit yurttaşlık temellerinde başarılı bir biçimde eklemlenmeye muhalif olan hem içsel hem de dışsal çevreler buldular karşılarında. Alexander, iç grup ile dış grup arasındaki mücadelenin, dış gruplar tarafında üç tipik stratejiye, yani eşit fırsat fikrini talep eden asimilasyon hareketleri, etnik açıdan içerme (inclusion) üzerine temellenen ulusalcı akımlar ve son olarak çekirdek sistemden etnik uzaklaşmayı seçen milliyetçi hareketleri ortaya çıkarılabildiğini öne sürmeye devam eder.

Etnik grup çatışmaları sosyolojisi ile ilgili bu örnekte, demokratik bir çerçeve içinde, atfedilmiş (verilmiş) ölçütler temellerinde ayrımcılık yaşayan dış grupların, ya kendi konumlarında bir iyileşme ya da politik hareketlilik ile asimilasyonu başarmaya çalıştıklarını görebiliriz. Bu örneğin, statü politikası ve devlet yönetimli (state-administered) statü grupları düşüncesine kusursuz biçimde uyduğunu da belirtmek istiyorum. Örneğin Birleşik Devletler'de siyahlar anayasal haklarına başvurarak sosyal durumlarında bir iyileşme sağlamak için politik olarak harekete geçmişlerdir. Siyahların oluşturduğu bu statü topluluğu, siyahların konumlarında düzelmeyi başarmak için örgütlenmekle birlikte, onlara bir yurttaşlık statüsü veren yasadaki değişimler paradoksal bir biçimde renk ilkesini, rengin hukuka konu olarak kabul edilerek toplumsal tabakalaşmanın bir yönü

olarak pekiştirmiştir. Ayrıca, hukukun, siyahlara karşı işletilen ayrımcılığı kabul etmesiyle şimdi ayrıcalıksız durumuyla ilişkilendirilen bazı beklenmeyen kazanımlar olmuştur. Yani, hukuk, ırk dezavantajlarını kabul ettiği zaman, ırkın kazanımlara erişme temeli haline geldiği bazı durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkiye, siyahlar ile beyazlar arasındaki yeni hukuksal ilişkiler sistemini daha önceki güney sistemiyle karşılaştıran Nathan Glazer işaret etmiştir. Glazer şunu öne sürmüştür:

> "Eşitliğe ulaşmayı ve egemenliğe izin vermemeyi tasarımlayan, hukuktur. Fakat şimdi hukuk, önceki hukukla bir şeyi paylaşır: Şimdiki hukuk, grupları adlandırır ve çünkü gruplar adlandırılırlar. Bireyler kaçınılmaz bir biçimde, grup üyeliğinden dolayı, hukukun yararlanaları ya da yararlanmayanları olurlar"
>
> (Glazer 1983, s.318-319).

Bu açıklama, dezavantajın bir statü grubuna yanıt veren devletin, şimdi bazı (ancak sınırlı) kazanımların ortaya çıkarıcısı olan atfedilmiş farklılıkları istemeyerek pekiştirdiği statü politikasıyla kastettiğim şeyin iyi bir örneğidir. Beyaz yerleşimci toplumlardaki yerli grupların tarihi, argümanımın daha ileri bir örneğini göstermektedir.

Köleciliğin ilk darbesi altında yerli gruplar, tipik olarak, beyaz saldırganlığın yıkıcı sonuçlarını, özellikle toprak ve geleneksel avlanma haklarının kaybını yaşamışlardır. Ancak, bu yerli grupların bazı yasal haklar (yani yurttaşlık) için başvurabilecekleri yerde, önceki yoksunluklarını telafi etmeye çalışmak için yerliliklerini harekete geçirebilmişlerdir. Örneğin, Amerikan yerlileri (Kızılderililer), şimdi eski topraklarının kaybının yasal telafisi için bazı ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Etnisite, ırksal farklılıklar ve yerlilik, sömürgeci egemenliğin ilk aşamalarında, ayrımcılık ve dışlamanın vahşi ve cezalandırma gerekçesinin temellerini oluşturmuşken, politik çatışmayla evrensel katılım nosyonuna başarılı başvuru, içgrup ve dışgrup ilişkilerinin daha sonraki aşamalarında, yerliliği ya da etnisite fikrini olumlu bir nitelik olarak yükseltebilmektedir. Sonunda siyah/beyaz ilişkilerinin statü politikası, 'siyahın güzel olduğu' fikrine yol açmıştır. Bu süreç içinde dış gruplar, önceki damgalanmış

özelliklerini refah taleplerinin temeli olarak harekete geçirerek, devlet ve refah sisteminin yeni yanaşmaları olurlar. Beyaz yerleşimci toplumlarda etnik ve kültürel farklılıkların korunması ve sürdürülmesi, çok kültürlülüğü, toplumsal düzen ve politik dayanışmanın temelleri olarak teşvik eden ve bunu kolaylaştıran politik siyasalar içinde yakın zamanlarda kurumlaştırılmıştır (Glazer ve Moynihan 1963). Etnik gruplardan gelen kültürel tanınma ve toplumsal bütünleşme baskıları, sonunda kültürel farklılığın korunmasını kolaylaştıracak olan eğitsel ve dil programları içeren resmi bir etnik farklılaştırma siyasası üretmektedir. Ancak, bu argüman için şu noktayı güçlendirmeliyim: Bir hakkı talep etmek, bir başarının sürekli garantisi olmaz. Dış gruplardan olan kişilerden gelen etkili politik baskılar, ancak savaş gibi ulusal kriz dönemlerinde başarılı olabilir.

e-Sonuç:
Yanaşmacılık Politikası

Liberal demokrasilerde refah devletinin ortaya çıkışının paradokslarından biri, sadece atfedilmiş ölçütlerin politik yaşamın önemli özellikleri olmaya devam etmesi değil, aynı zamanda devlet müdahalesinin, reform için topluma karşı taleplerin temeli olarak tikelciliği pekiştirici istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Demokratik bir politik sistem içinde bu ayrıcalıksız statü grupları, refah devletinin yeni yanaşmaları olmakta ve statü ayrımcılığının dezavantajlarını düzeltmek için gerçekleşen politik baskıya devletin verdiği yanıtın bir bölümü olan büyük bir bürokratik aygıtın odağı haline gelmektedirler.

Elbette ayrıcalıklı statü grupları, topluluklar ve bloklar, (servetlerini ulus-devlet dışında yeniden yatırıma dönüştürerek, politik desteklerini tekrar tayin ederek ya da ekonomik yeniden dağıtımın, ekonomik verimliliği azaltmasıyla karşıt bir etkide bulunmayı öne sürerek) sistemden desteklerini çekme tehdidiyle ayrıcalık, onur ve zenginliğin yeniden paylaştırılmasını önlemeye çalışırlar. 'Yatırım grevi' ('investment strike'), alt toplumsal grupların gaspedici

taktiklerine karşı çok başarılı bir silah olarak kullanılabilir. Devlet bu tür baskılarla köşeye sıkışabilir. Bazı sosyal kuramcılara göre, (işçi sınıfının zayıf ve bölünmüş olduğu bir bağlamda) devlet ve egemen sınıfların bu sorunları çözmedeki yetersizliği, faşizme neden olan sosyo-politik koşulları yaratmaktadır (Poulantzas 1974; Laclau 1977).

Modern toplumdaki ideolojik eşitlik sorunu eşitlikçilik ile bireycilik arasındaki çatışmalarda, özellikle toplumsal hareket ya da siyasal yönetimlerin sonuç eşitliği (equality of out come) amacını kapsadığı noktada bulunmaktadır. Olanak ya da sonuç eşitliğini garanti etmek, nüfusun devlet yönetimince artan gözetimini ve boyun eğdirilmesini içeren bir politik müdahaleyi gerektirir. Ancak, özgürlük ile eşitlik arasında kaçınılmaz bir çelişki olduğunu öne sürmek aptalca olacaktır fakat, bu iki değer arasında elbette gerilim ve çelişkiler vardır. Paradoks, toplumsal hakları hemen her genişletme girişiminin, daha etkili ve yaygın bir devlet yönetimi müdahalesini de birlikte getirmesidir. Tek seçenek, kâr amaçlı olmayan örgütlerde özgeciliği (altruism) kurumlaştırmaya çalışan gönüllü, yardımsever örgütler olarak görünmektedir (Alexander 1987b). Ancak, bu bağımsız sektörlerin bile bireyin oldukça ayrıntılı yönlendiriminden sakınabileceği konusu açık değildir. Bu sosyolojik konular, liberal geleneğin merkezinde yer almaktadır.

Kültürel, hukuksal ve politik ayrıcalıkların izindeki bir piyasa içinde yer alan rekabetçi mücadelenin ifadesi biçimindeki statü politikasının olanak (condition) eşitliği yaratması olası değildir ve muhtemelen bu, sonuç eşitliğine uygun olmayacaktır. Ancak, statü mücadeleleri, ırk, inanç ve rengi dikkate almaksızın eşit biçimde davranılan yurttaşların taleplerine bağlıdır. Aristokratik ayrıma karşıtlığı açısından statü politikasının bireyciliği için radikal bir sınır vardır. Ancak, modern dünyadaki 'liberalizm' ve 'bireycilik'in, sık sık çok gerici (reactionary) politik rejimlerin savunulmasında ideolojiler olarak kullanıldığı da açıktır. Liberal geleneğe politik başvurular, çoğu zaman, eşitsizlikçi bir yönde 'kamu yararı'nı yeniden paylaştırmak için oldukça sinik çabaları maskeleyebilmektedir (Raskin 1986). Ancak, Weber'in statü politikasına ilişkin sosyolojisi içinde liberal-demokratik

bir sistemin konumunu savunma girişimi, insanı yeni-muhafazakar bir konuma itebilir. Oysa, liberalizm ve piyasa rekabeti lehindeki argümanlar, hem devletçi sosyalist toplumların bürokratik merkeziyetçiliğiyle hem de kapitalist dünyadaki otoriter rejimlerle ilişkisinde radikaldir.

Weberci sosyolojiyi savunmamın bir başka yönü, Weber'in güç (iktidar) çözümlemesinde, toplumsal eşitsizliğin kaçınılmazlığını kabul etmesindeki önemli bir gerçekçiliği barındırması argümanıdır. 'Gerçekçilik' ile kastettiğim, tüm sosyolojik kuramların, toplumsal tabakalaşma ve elbette toplumsal eşitsizliğin kaçınılmazlığıyla yüzleşmek zorunda kalacak olmalarıdır. Empirik olarak tarihte eşitsizliğin olmadığı bir toplum bilinmemektedir. Ayrıca, tüm toplumların eşitsizlikçi yada en azından tabakalaşmış olması gerektiğini öne sürmenin inandırıcı kuramsal nedenleri vardır. Elbette, eşitsizliğin kaçınılmazlığını kabul etmek, eşitsizlikçilik için ahlaki bir haklılık göstermek ya da eşitsizliği daha da ilerleten ekonomik programları benimsemek değildir. Aslında bir değer olarak evrenselciliği ve politik bir hedef olarak da fırsat eşitliğini destekleyen bu statü çözümlemesinin altında yatan güçlü argümanlar vardır. Ancak, sosyal reformculuğa bu genel bağlılık, mutlak eşitlikçiliğe yönelik bir ütopist bağlılığı dizginler.

Daha ileri bir 'gerçekçilik' ihtiyacı, sosyolojideki ekonomik refah kuramıdır. Sosyal bilimler içinde ve dışında yer alan birçok radikal, ekonomik yeniden paylaşımı ilerici bir vergi ve cömert bir refah sistemi ile savunurken, bu kuramcılar, çoğu zaman, yeniden paylaştırılacak olan artığın sağlanabilmesi için ekonomik birikimin nasıl oluşturalabileceğini gösterecek destekleyici argümanlar bulmada başarısız kalmaktadırlar.

Bireysel hakların çağdaş bir savunusu, bu yüzyılın bakiyesi olan Batılı ekonomilerin az ya da çok daimi nitelikleri olarak süregiden eşitsizlik ile durgunluğa ilişkin bu gerçekçi varsayımlar içinde oluşturulmak zorunda kalacaktır. Politik istikrara yönelik bu ekonomik sınırlamaların yan etkileri, göreli olarak baskıcıdır çünkü,

statü grupları ile sınıflar arasındaki rekabetçi mücadele, ekonomik durgunluk biçiminde ortaya çıkacaktır. Yaşlılar ya da etnik azınlıklar gibi politik açıdan marjinal grupların koşullarında herhangi bir önemli iyileştirmeyi gerçekleştirme olanağı, gerçekte sınırlı kalacaktır.

4.
KİTLE KÜLTÜRÜ, AYRIM ve HAYAT TARZI

a-Tabakalaşmanın Üç Boyutu

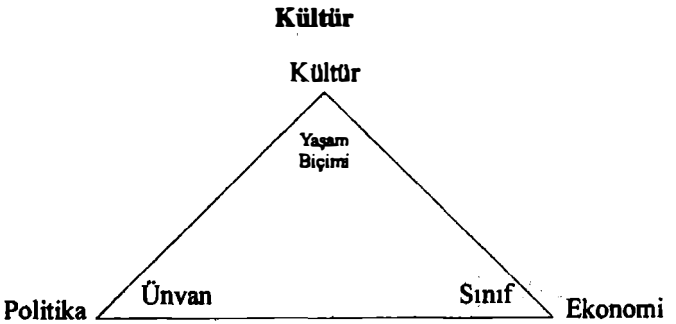
Modern sosyolojide sosyal tabakalaşmayı, Weber'in egemenlik, yani sınıf, statü ve güce (iktidara) ilişkin sosyolojisinden çıkarsanan üç boyuta göre tartışmak adettendir. Weber'in bu özgün paradigma formülasyonunda sınıf, statü ve politika arasındaki ayrımlar, aslında gücün (iktidarın) farklı yüzleridir. Başka bir deyişle, bu tabakalaşma boyutları, yalnızca gücün (iktidarın) görünümleri (manifestation) olarak dikkate alınmalıdır çünkü, Weber için statü ve sınıf, onur ya da zenginlik belli kaynakları harekete geçirme ve onlara sahip olma

kapasitesini temsil etmiştir. Tabakalaşmanın bu biçimde ele alınışı, Marksist yaklaşımdan önemli bir ölçüde uzaklaşmaya işaret eder. Marx'ın ekonomik nedenleri öne çıkarmasına karşın Weber, tüm toplumsal ilişkileri, iktidar ilişkileri ya da daha kesin bir ifadeyle, egemenlik ilişkileri olarak dikkate almıştır. Bu ders kitabında, statü kavramını sosyolojik çözümlemenin merkezine alabilmek için Weber'in genel yaklaşımını izlemekle birlikte, yaklaşımımın üç farklı kuramın bir karışımı olduğunu belirtmem uygun olacaktır. Bu üç kuram: Weberci statü çözümlemesi, Marxist sınıf çözümlemesi ve (diğerlerin yanısıra Pierre Bourdieu'nün çalışmalarından kaynaklanan bir yaklaşım olarak) kültür ya da statüyü hayat tarzı olarak ele alan antropolojik yaklaşım.

Bu çalışmada sosyal tabakalaşma, üç temel boyuta göre kavramlaştırıldı. İlk olarak, statüye, bir ulus-devlet içindeki çeşitli haklara işaret eden hukuksal-politik bir nosyon olarak yaklaştım. Bu bakış açısı içindeki argüman, statünün, politik yurttaşlık kavramı içinde merkezi öge olarak görülmesi gerektiğine işaret eder. Statü kavramına yönelik bu yaklaşım, yoğun olarak Weber'in sosyal tabakalar (social orders) nosyonu üzerine olan görüşlerine dayanmaktadır, fakat bu kavram, Marshall'ın yurttaşlığın tarihsel genişlemesi ve Bell'in topluma karşı iddialar ileri süren haklar (entitlements) üzerindeki bakış açılarının uygun hale getirilmesiyle ayrıntılandırıldı ya da geliştirildi. Bu statü nosyonu, sivil toplumla bağlantılı olarak modern devletin doğuşuyla yakından bağlantılıdır. Hak olarak statü, toplumsal mücadele ve çatışmaların sonucudur. Statüyle çeşitli gruplar, ayrıcalık ya da haklarını tekelleştirmeye ya da yükseltmeye çalışırlar. Toplumsal üyeliğin kazanımları, normalde, çeşitli hukuksal, ritüelist ya da politik düzenlemelere harcanır. Sosyal gruplar, bunlar aracılığıyla bir statü politikası stratejisi olarak sosyal kapanma uygularlar. Ancak, Marshall'ın yurttaşlık kavramının daha ayrıntılı bir incelemesi, hem ekonomik hem de kültürel terimler içinde, bir dünya sisteminin yükselişinin verili olduğu bir çerçevede, hukuksal hakları ulus-devlet içine yerleştirme sorununu hesaba katmak zorundadır (Robertson 1987; Robertson ve

Lechner 1985). Modern devletler, birçok koşul nedeniyle küresel ölçekte sınırlanmaktadırlar; şöyle ki, bu devletler, refah ve diğer haklara saygı gösteren toplumsal siyasaları belirlemede serbest değillerdir.

İkinci olarak, statüyü, sadece politik bir hak olarak değil, fakat aynı zamanda bir hayat tarzı olarak kavramsallaştırabildiğimiz sosyal tabakalaşmanın kültürel bir boyutu olarak teşhis edebiliriz Amerikan araştırmacılarının ilk kuşağının (Warner, Lunt ve Lyndler) 'antropolojik' yaklaşımına şimdi güvenilmemektedir çünkü, bunlar, statü farklılıklarını ekonomik sınıf farklılıklarıyla karıştırıp birleştirerek ekonomik kaynaklar üzerindeki toplumsal çatışma ve mücadeleleri çözümlemede başarısız kaldılar (Burris 1987; Parkin 1978; Trimberger 1984). Toplumsal statünün kültürel boyutunun özgün formülasyonu yetersiz kalmakla birlikte, bu antropolojik gelenek yine de tabakalaşmadaki önemli ögeleri kabul etmiştir: sosyal statü, tüm toplumsal tabakalaşmanın çok önemli bir niteliği olan kültürel ayrım ve farklılıkları vurgulayan ve gösteren pratikleri içermektedir. Kültürel pratik fikri, Bourdieu'nün ayrımlara ilişkin bakış açısının temel bir özelliğidir (Bourdieu 1977). Bu nedenle statü, hayat tarzı yani, giyim, konuşma, görünüş ve bedensel eğilimler (dispositions) gibi kültürel pratiklerin bütünlüğü olarak kavramsallaştırabilir. Yaşam-dünyasını (life-world), habitus olarak ele alabiliriz. Habtius olarak yaşam-dünyası, bireyin sosyal mekan algısını düzenleyen tüm pratik, eğilim ve beğenilerin zırhı tarafından sistemleştirilip kurulur (Bourdieu 1986). Statü, sivil toplum içinde politik bir hak ve hukuksal konuma ilişkin olmakla birlikte, belirli bir ölçüye kadar tarzı da içerir. Bir grubun toplumsal sistem içindeki yeri, beğenileriyle ifade edilir. Bu beğeniler, hayat tarzının pratik yönünü ifade eder. Sosyal gruplar kendilerini rakiplerinden 'üstün' eğilim; bedensel hareketler, konuşma ve davranışlarla ayırt ederler.

Şekil 2: Tabakalaşmanın üç boyutu

Üçüncü olarak, Marksist geleneği izleyerek ekonomik sınıfı, toplumsal tabakalaşmanın bağımsız bir boyutu olarak belirledim. Sınıf, asıl olarak ekonomik kaynakların etkili mülkiyeti, denetimi ve sahipliğine işaret eder. Ekonomik sınıf konumu, gelir, servet ve diğer maddi kazançlardaki (maaş, sigorta cetvelleri ve vergi kazançları gibi) gözlenebilir farklılıklar içinde gösterilmektedir (Wright 1979; 1985). Ortak bir hayat tarzı ve habitusla birbirine bağlanan statü grupları ve sosyal tabakalar tipik biçimde bütünleşirlerken, yani komünal gruplar haline (gemeinschaft ilişkilerine) dönüşürlerken, ekonomik sınıf, üretim araçlarıyla ilişkilerine göre tanımlanan ve belirlenen büyük birey kümlerine işaret eder. Ancak, Marxist gelenekte ekonomik sınıflar, ekonomik servetlerin denetimine yönelik mücadeleleriyle de tanımlanırlar. Marx, bu sınıf mücadeleleriyle ekonomik sınıfların sosyal sistem içindeki çıkarlarına yönelik sınıfsal bilinci elde ettiklerini öne sürmüştür.

Bu üç boyutu (politika, kültür ve ekonomi), bir üçgen içinde gösterebiliriz *(Şekil 2)*. Bir üçgen biçiminde gösterilen bu model, birbirleriyle içsel bağlılıklarını da göstererek toplumsal tabakalaşmanın bu üç boyutunun özerk konumunu göstermeye yaramaktadır. Örneğin, kültürel hayat tarzına, hem yurttaşlık hem de ekonomik sınıf konumunun bir sonucu olarak yaklaşabiliriz çünkü, kültürel eğilimler, kişinin politik ve ekonomik sistem içindeki konumunun simgeleridir. Giyim, üstün beğeni ve ayrım duygusuna işaret ederek kişinin zenginlik ve politik

gücünü simgeler ve ifade eder. Yine de, feodal toplumda soyluların terbiyesi (yetiştirilmesi) ve uygun hayat tarzının sağlanmasının, soyluluğu bir tabaka olarak güçlendirmede çok önemli olduğunu görmüştük. Onur, sadece sosyal tabakaya üyeliğin bir sonucu değildi. Onur, kişinin toplumsal tabaka içindeki konumunu oluşturur. Bu, üyeleri savaşçı ve kapalı gruplar içinde bir araya getirebilmek için feodal zümrelerin sosyal açıdan kapalı olmasının önemli olduğu bir kültürdü. Bu anlamda kültür, statü haklarının kurucusu olmuştur.

Pratikte çoğu zaman statünün hukuksal-politik özelliklerini ekonomik sınıf konumundan empirik olarak ayırmak güçtür. Hem kölelikte hem de feodalizmde sınıf ve statünün yakından içiçe nasıl geçtiğini görmüştük. Ancak, bu içiçe geçmenin kapsamını, bir toplumsal sistemden ötekine değiştiğini öne sürmüştüm.

Bir diğer örnek, otorite sorunudur. Otorite, birey ya da grupların, emir ve kuralları başarılı biçimde yayınlayabilmeleri aracılığıyla bir sistemin hukuksal ve politik yapılanmasına işaret eder. Bu nedenle otorite, statü düzeninin bir özelliği gibi görünür; oysa, çoğu zaman birçok sosyolog, otoriteyi, özellikle işletme ve işyerlerinde sosyal sınıfın bir özelliği olarak görür (Dahrendorf 1959).

Son olarak, kültürel hayat tarzı ile ekonomik sınıf konumu arasında yakın bağlantılar vardır. Gerçekte, Bourdieu'nün çalışmasını izleyerek, egemen sınıf içinde iki bağımsız yapı olarak kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasındaki etkileşime işaret edebiliriz. Ekonomik zenginlik, eğitim kurumlarına girişi belirlemede çok önemli bir rol oynamakla birlikte, eğitsel erişim (attainment) ve sınıf konumu asla tam olarak özdeş değildir. Egemen sınıf içinde yüksek eğitimlilerle sadece zenginliğe sahip olanlar arasında önemli bir kültürel bölünme olacaktır. Bu yüzden, kültür, politika ve ekonomi empirik olarak birbirleriyle içsel bağlantılı ve birbirlerine bağımlı olsalar bile, bunları toplumsal tabakalaşma sisteminin üç ayrı boyutu olarak kavramsallaştırmak analitik amaçlar nedeniyle önemlidir.

Modelim, toplumsal tabakalaşma çözümlemesinde indirgemeciliğe

yönelttiğim eleştirilerimi de ifade etmeye yaramaktadır çünkü, bu üç tabakalaşma boyutundan herhangi birine nedensel öncelik ya da kuramsal ayrıcalık tanımadım. Kültürel hayat tarzları, basit bir biçimde sınıf konumunun sonucu olarak dikkate alınamaz. Yurttaşlık olarak statü, piyasadaki ekonomik gücü (iktidarı) doğrudan ya da yalnızca belirlemez. Tabakalaşmaya ilişkin bu indirgemecilik karşıtı yaklaşım, çeşitli tabakalaşma sistemlerinin gelişiminin tarihsel bir çözümlemesiyle bu metinde gösterilmiştir. Kölelikte statünün hukuksal-politik biçimleri, ekonomik sınıf yapılarıyla kaynaşmıştır. Feodalizmde (hayat tarzı ve ayrıcalığa göre organize olan) toplumsal zümrelerin, ekonomik sınıflardan daha önemli olduğunu öne sürmüştüm. Ekonomik sınıfın, rekabetçi kapitalizmin gelişimiyle kapitalist toplumlardaki, tüm kültürel, politik ve hukuksal farklılık biçimlerinin temelleri olarak giderek başat hale geldiğini gördük. Son olarak, refah sistemini inceleyerek, yeni bir statü politikası biçiminin ortaya çıktığın ve ekonomik sınıfın öneminin 'hizmet sektörünün büyümesi, yurttaşlığın yaygınlaşması, gelişmiş toplumların nüfusunun yaşlanması ve eşitlikçilik açısından azınlıkların politik olarak örgütlenmesiyle azalmakta olduğunu belirttim. Yurttaşlık (hak olarak statü) ve (üretim araçlarıyla ilişkisine göre belirlenen) ekonomik sınıf, çelişki ya da gerilim durumunda bulunmaktadır. Refah devleti kapitalizmi, kültür, yurttaşlık ve sınıf arasındaki bir dizi istikrarsız ilişkiler setine göre örgütlenir.

Bu tartışmayı, Avrupa ve Kuzey Amerikan toplumlarının tarihsel gelişim konusuna göre düzenlememe karşın, bu konunun evrimci bir toplumsal gelişim bakış açısını içerdiğini söylemek istemiyorum. İki önemli konu, evrimci kuramın reddine işaret etmektedir. İlk olarak, kültür, statü ve ekonomik sınıf arasında karmaşık ve olumsal ilişkiler içeren kapitalist toplumların çok eşitsiz gelişimine dikkat çektik. Örneğin, Almanya'da kapitalizmin çok geç gelişimi ve politik açıdan egemen bir burjuva sınıfının yokluğunun üzerinde durdum. İkinci olarak, ekonomik sınıfın statü farklılıklarıyla ilişkisi açısından öneminin azalmakta olduğunu öne sürdüm fakat bu durum, gelecek dönemlerde sınıfın, tabakalaşma sisteminin temel boyutu ya da belirleyicisi

olarak geri dönmeyeceğini göstermez. Ayrıca, argümanım, kapitalizmin gelecekte kaçınılmaz olarak egemen üretim sistemi olacağını kabul etmemektedir. Statünün bu biçimde ele alınışında çatışma ve mücadeleye yapılan vurgu, oldukça karşıt bir noktaya işaret etmektedir, yani gelecek, açık-uçlu ve öngörülemez bir senaryodur. Örneğin gelecekte, feodalizmin, asli politik ve ekonomik bir sistem olarak kapitalizmin yerini alacağı post-nükleer bir toplum düşünebiliriz. Ulus-devletlerin çöküşünün ardından gelen post-nükleer bir dünyada örgütlü yerel insan kümeleri, sonunda Mad Max (Çılgın Max) gibi filmlerde görülen dünyaya benzer feodal bir derebey hanedanlar sistemi yaratarak besin, su ve toprak gereksinimlerinin edinimini şiddet araçlarıyla düzenlemeye girişeceklerdir.

b-Kitle Kültürü, Hayat Tarzı ve Statü

Bu çalışmada özellikle hukuksal-politik statü ile ekonomik sınıf arasındaki gerilimlerle ilgilendim. Bu çalışmanın bir sonucu olarak şimdi, bazı farklı çelişkiler setine, yani (birey ve gruplar arasındaki statü farklarını azaltma olanağına işaret eden) kitle kültürünün doğuşu ile davranış, pratik ve yapıların tercih edilen değerlendirmelerini ifade ederek ayrım aracılığıyla tabakalaşmanın devamı arasındaki olası gerilimlere dönmek istiyorum. Kitle tüketiminin artması ve kitle toplumunun gelişiminin, ister istemez eşitlikçi bir hayat tarzına ve kültürel hiyerarşilerin aşınmasına yol açtığı şeklinde ilginç bir argüman vardır. Sosyolojik gelenek içinde, kayıtsız bir politik kitleyi bürokrasilerin ve kitle kültürünün manüpülasyonuna maruz bırakarak, sadece bireysel farklılıkları değil, fakat bireyler arasındaki birincil ilişkileri de yıkan bir sosyal ilişki olarak kitle toplumunun örtük bir eleştirisi yapılır. Kitle toplumu beğeninin düşmesine yol açar ve yapay ve yüzeysel olarak görülen bir toplum yaratır (Ferrarotti 1979). Kitle toplumu kuramının tarihi, toplumun sanayileşmesi ve demokrasinin gelişmesinin ticari ve politik manüpülasyona açık olan bir kitle toplumu yaratacağını düşünen Tocqueville ve Tönnies'in çalışmalarına kadar uzanır (Giner 1976). Yirminci yüzyılda kitle toplumunun yapısı, Alman sos-

yal kuram geleneği içindeki bir grup etkili kuramcı, yani Frankfurt Okulu'nca eleştirilmiştir. Aesthetic Theory (1984) adlı yapıtında Theodor Adorno, çağdaş sanat üretimini, yeni kitle iletişim araçları, reklamcılık ve tüketim sistemlerince yönlendirilen kitleler için sanatı basit bir konfora dönüştüren kültür endüstrisi olarak görmüştür.

Ancak, çağdaş toplumun bir kitle toplumu olarak eleştirilmesi, son yüzyılda Batılı toplumları dönüştüren belli başlı toplumsal ve politik süreçlerin tek yanlı, tek boyutlu bir değerlendirimidir. Kitle toplumunun Marxist ve diğer radikal eleştirileri, modern iletişim, ulaşım ve tüketim sistemlerinin özgürleştirici ve radikal içermelerini ihmal etmektedir. Kitle tüketiminin düzleyici (levelling), demokratik içermeleri ile uyumculuğa (conformity) ve kayıtsız bir politik geri çekilmeye yol açan kitle toplumunun yönleri arasındaki diyalektik çelişkileri kabul eden ve bunları araştıran bir kitle toplumu kuramına ihtiyacımız var. Kitle toplumunun geleneksel eleştirilerinin geliştirmekte başarısız kaldığı modern tüketimin özgürleştirici ve baskıcı yönleri arasındaki öge, bu kararsız karışımdır. Örneğin, kitle toplumunun bir özelliği de, halka (asgari) okur-yazarlık ve dört işlem yapma avantajlarını sağlayan kitlesel bir eğitim ve iletişim sisteminin gelişimidir. Kitle eğitiminin genişlemesi, modern yurttaşlık ile demokrasinin can alıcı bir temelidir. Kitle eğitiminin özgürleştirdiği ve bazı kurumların değerini arttırdığını öne sürmek, mevcut sınıfsal ve eğitsel dezavantajları da yeniden üretti ve pekiştirdiği gerçeğini bilmezlikten gelmek anlamına gelmez (Halsey 1978). Süregiden eşitsizliklere karşın, yirminci yüzyıldaki kitlesel ölçekteki eğitim, ulaşım ve üretim, geleneksel toplumda olanaksız olan yaşantı, görünüş ve arzuları kitleler için gerçekleştiren bireysel beklenti, eşitlikçi değer ve kültürel hayat tarzlarının toplumsal değerlendirmelerinde radikal değişimlere yol açmıştır (Gellner 1979; Turner, 1986b).

Kültür ve tüketim dünyasında küresel olan bir kitle pazarının gelişimi sözkonusu olmakla birlikte, seçkin grup ve ayrıcalıklı tüketicilerin kendilerini kitlelerin vulgar dünyasından uzak tutmaya çalışırlarken hiyerarşi ve ayrımın devamlı yeniden onaylanması da görülmektedir.

Geniş nüfus kitleleri, önceki ayrıcalıklı tüketim dünyalarına girerlerken, egemen gruplar, mevcut farklılık ve ayrımları koruyan ve geliştiren yeni beğeni ve hayat tarzları oluşturmaya girişirler (Featherstone 1987). Egemen gruplar, yapay arz kıtlıklarından dolayı, kendilerine tüketim piyasasında saygın bir konum sağlayan 'mevzi mallar' (positional goods) (Leiss 1983) oluşturamaya çalışırlar. Kültürel alanı, kendine özgü bir mantığı olan fakat bazı bakımlardan da ekonomi ile devlet içindeki politik ve ekonomik mücadeleleri yansıtan simgesel mücadeleler alanı olarak görebiliriz. Ancak, uygun bir tüketim sosyolojisi, modern tüketimciliğin olumlu ve olumsuz, özgürleştirici ve baskıcı özelliklerinin arasındaki diyalektik ilişki üzerine bir bakış açısı geliştirmelidir. Bu düşünceyi, son yüzyıldaki kitle ulaşım ve tüketimin gelişimini kısaca dikkate alarak inceleyebiliriz.

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında demiryollarının gelişimi, turizm ve boş zaman etkinliklerinde kitlesel bir pazarın temellerini oluşturdu. Örneğin Britanya'da deniz tatili, boş zaman etkinlikleri ve el yapımı ürünlerde yeni endüstriler yaratarak işçi sınıfı kültürü ile dinlence tarzının önemli bir yönü oldu. Radikal eleştirmenler işçi sınıfı tatilini kültürel bir manipülasyon sistemi içinde yalnızca tek boyut olarak algılamalarına karşın, işçi sınıfı turizmi ve dinlencesinin günlük yaşantı ve zevkinin olumlu bir gelişimi olduğunu da kabul etmek zorundayız. Ancak, İngiltere örneğinde işçi sınıfı Morecambe ve Bridlington sahillerine taşınırken, seçkin kültüründeki 'moda oluşturucuları' (Trend setters) Avrupa'nın ve daha sonra Güneydoğu Asya ve Pasifiğin daha uzak ve egzotik yerlerde tatil mekanları araştırırlar. Kitle turizmciliği, karşıt biçimde ayrımcı tatillere yol açsa da, bir yaşantı eşitlenmesi getirmektedir.

Ulusal bir demiryolu sisteminin gelişimiyle olanaklı hale gelen kitle ulaşımı ve turizminin sosyal eşitliğiyle ilgili devrimci içermeler, daha sonra otomobilin geliştirilmesiyle kişisel ulaşım sistemlerinin doğuşuyla sağlamlaştırıldı. 1930'larda, araba üreten Kuzey Amerika'da Ford Motor Şirketi ile Almanya'daki Volkswagen, bir kitle pazarı için hazırdılar. Daha önceleri zenginlerin oyuncağı olan otomobil, şimdi

modern demokrasilerin temel bir özelliği olmuştu. Ev sahipliği ve otomobil, yirminci yüzyılda başarının ve yirminci yüzyıl demokrasisinin yeni simgeleri haline gelmişti. Bu karmaşık ve radikal değişimleri, Bell The Cultural Contradictions of Capitalism (Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri) adlı kitabında kusursuz biçimde özetlemişti:

> "1920'lerde başlayan kitle tüketimi, teknolojideki devrimlerle, çoğunlukla elektrik enerjisinin ev içi işlere uygulanmasıyla ve üç toplumsal buluşla gerçekleşti. Bu üç buluş; ucuz otomobili olanaklı kılan montaj hattındaki kitlesel üretim; farklı türdeki satın alıcı grup ve iştah kabartıcı tüketici arzularını belirleyen sanatı ussallaştıran pazarlama alanının gelişimi; ve eski Protestanların borç korkusunu alaşağı eden taksitli satış yönteminin yaygınlaşması"

Bell 1976, s.66).

Bell'in kitle tüketimine ilişkin bu görüşü, normalde modern tüketimin saçma ve baskıcı özellikleri üzerinde odaklaşan solun eleştirilerinin önemli bir panzehiri ve düzelticisidir. Bell'e göre, kitle toplumu ve kitle tüketimi, kişisel zevk fikrini, bireysel değişimi ve sosyal gelişimi meşrulaştırmıştır. Otomobil, küçük kasaba topluluklarının ve kırsal Amerika'nın eski kurallarının birçoğunu süpürüp temizleyerek, yirminci yüzyıl kitle tüketiminin temel bir simgesi olmuştur.

Bell'in çalışmasındaki otomobile ilişkin bu görüş, kitle ulaşımının, özellikle motorlu taşıtların alışılmış eleştirileriyle keskin biçimde bir karşıtlık oluşturmaktadır. Radikal eleştirmenlere göre otomobil, işyerindeki yabancılaşmanın bilinç düzeyinde karşılığı olan meta fetişizmine katkıda bulunarak işçi sınıfının kendi yabancılaşma ve sömürülmelerini engelleyen bir metayı temsil etmektedir (Ewen 1976; Flink 1976; Yago 1983). Ancak, kitle tüketimini bu tek boyutlu çerçeve içinde görmek, özelde otomobilin (Berger 1979) ve genelde de modern tüketimciliğin yol açtığı derin toplumsal dönüşümlere önem vermemek demektir. Bu olumsuz eleştiriler, birçok bakımdan modern öncesi toplumların durgun çevre ve geleneksel kültürünü tasfiye ve tahrip eden kapitalist teknoloji ile piyasa ilişkilerinin devrimci ve dönüştürücü özelliklerini vurgulayan Marx'ın kendi görüşünden paradoksal bir uzaklaşmayı göstermektedir (Berman 1983). Sonuç olarak,

motorlu araba, sadece bir ulaşım aracı değildir, fakat erkek fantazilerinin bir ögesi, toplumsal başarının bir işareti, bir hayat tarzı, varoş mimarisinin bir görünümü ve son olarak da, Amerikan ilerlemeci kültür ve demokrasisinin bir simgesi olmuştur (Moorhouse 1983).

Kitle ulaşımının büyümesini, sadece bir dizi teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişimin yarattığı dağıtım, tüketim ve finansdaki genişlemenin bir yüzü olarak görebiliriz. Yeni bankacılık, borç ve kredi sistemleri, kişisel borçluluğa dayalı kitlesel tüketimin gelişimini olanaklı kılmıştır. Yine, tüketimdeki bu gelişmelere ilişkin olarak, işçi sınıfındaki 'yanlış' ihtiyaçların yaratılmasına ilişkin Marxist eleştiriler ile tüketimdeki bu gelişmeleri boş zaman ve genişletilmiş tüketim aracılığıyla kişisel zevkin artışını olanaklı kılan gelişmeler olarak gören liberal yorumlar arasında çelişkili yorumları bulmaktayız. Özellikle, radikal eleştirmenler, çağdaş reklamcılık araçlarının gelişimini, hem yanlış bir ihtiyaçlar dünyası yaratan hem de erkeğin cinsel fantazileri, bencil rekabetçiliği ve saldırganlığını besleyen ve tellallığını yapan gelişimler olarak görmektedirler (Kellner 1984). Reklamcılık bir yandan, sonunda 'gerçek insanlar, gerçek değerler, gerçek cinselliğe yönelik umutsuz bir arayışa' yol açarak, sosyal açıdan yoksun olanların kendilerini gerçekçi olmayan bir tüketim dünyası içinde yansıtan yanlış bir dünya yaratmaktadır (Kroker 1985, s.80). Öte yandan, bu fantastik tüketim dünyasının yaratılması, kitle tüketiminin temel ekonomik farklılık ve politik eşitsizliklerin sürmesini gizlediği yanlış bir eşitlikçiliğe yol açmaktadır. Dallas ve Dynasty (Hanedan) adlı TV dizilerinde sunulan dünyanın çağdaş büyüleyiciliği,

> "sınıfın tüm bireylerinden benlik gelişimi ile stilizasyona yol boyunca cesaret edip girişmek için artan beklentilerini çalışır duruma getirmeyi (hedeflenen farklı piyasalar içinde) bekleyen bir tüketim toplumunun bağlamı içinde"
>
> (Featherstone 1987, s.66)

görülmelidir.

Bu yüzden kitle toplumu ve kitle tüketimi, içinde kültürel ayrım mücadelelerinin, statü gruplarını yapılaşmış bir yargı dünyasına göre

bölerek ayrı beğeni ve hayat tarzlarının oluşumu içinde izlendiği sosyal alanlardır.

c-Hayat Tarzları:
Kitle Toplumundan Postmodernizme

Statü farklılıklarını kültürel hayat tarzlarına göre inceleyerek kitle toplumunun doğuşunun statü şartlarında toplumsal farklılıklarla ilgili temel içermeleri olduğunu öne sürmüştüm. Özellikle kitle tüketimi, davranış, benlik imgesi ve beğeninin yıkılıp demokratikleşmesine neden oldu. Ancak, önceki dönemlerin ayrıcalık ve saygınlığını simgeleyen kültürel nesneler, kitle piyasasına sunulurken seçkin liderler ve kültürel yenilikçi (avant-garde) gruplar, kitleler üzerindeki kültürel üstünlüklerini korumak için yeni beğeni, farklılık ve ayrım biçimleri yaratmaya zorlandılar. Ancak, kitlesel ölçekteki kültürel üretimin çağdaş araçları açısından kültürel alandaki değişimler o kadar hızlı ki, tüketicilere sunulan ürünlerin sanat dünyasına mı, yoksa kitle piyasasına mı ait olduğunu belirlemek giderek güçleşmektedir. Bir yenilikçinin (avant-garde) varlığı, egemen gruplar arasında ayrım duygusunu koruyabilmek için neyin 'yüksek kültür' sayılabileceğine ilişkin bazı uzlaşmalara işaret etmektedir. Kültürel alanın işaret ve simgelerinin, bir kültürel anlam ve kültürel önem patlamasına yol açarak aşırı düzeyde üretildiği (over-produced) bir dünyada yaşıyoruz. Bu değişimlerin stil, hayat tarzı ve modaya ilişkin çok önemli içermeleri vardır çünkü, kültürel çoğulculuğun ve yaşam dünyalarının çoğullaşmasının egemenlik kurduğu bu dünyada, artık modadan değil, fakat modalardan bahsedebiliriz. Bu çerçevede Jean Baudrillard (1975;1981), kitle iletişim sisteminde bir işaretler patlamasından, hareket halindeki işaretlerin aşırı arzından sözetti.

Bu aşırı üretim kuramına, kültürel alanın, giderek sosyal etkileşim ve üretimin özerk ve ayrı bir alanı haline gelerek, çağdaş kapitalizmin ekonomik ve politik yapılarından bile bir ölçüde kopmuş olduğunu öne süren Bell'in (1976) önceki argümanlarını ekleyebiliriz. Metaforik bir dille ifade edecek olursak, kültürel sistem, toplumsal sistem içine

yeterince emilemeyen ya da çekilemeyen şişkin işaretler sarmalı üreterek aşırı derecede ısınmaktadır. Kitlesel tüketim toplumundaki bu çağdaş gelişmeler, bazı yazarların, modern bir sosyal düzenden postmodern bir sosyal düzene geçtiğimizi öne sürmelerine yol açmıştır (Lyotard 1979).

Mimarlık alanında kullanılan postmodernizm terimi, sonundaki edebiyattaki üslupları (styles) ifade etmede kullanılmaya başlandı ve yakın zamanlarda günümüz tüketim toplumunun durumu üzerine bir bakış açısı haline geldi (Jameson 1984). Sosyolojik olarak, postmodern toplum, kültürel sistemlerin, hiyerarşik ayrımların açık biçimde korunup devam ettirilmesine engel olarak, birbirine karışıp içiçe geçtiği ve esnekleştiği bir toplumdur. Postmodern kültür, özdönüşümlü (self-reflexive), şenlikli hayat tarzlarıyla kültürlerin standardizasyonuna muhaliftir. Yüksek kültür ile alt kültür arasındaki geleneksel bölünmeler, (ve bu nedenden dolayı da seçkinler ile kitleler arasındaki bölünmeler), postmodern kuramcılara göre çökmeye başlamaktadır:

> "Üstün olan özgül gruplarca belirlenen yaşam tarzlarının (ki bunlar giysiler, boş zaman etkinlikleri, tüketici malları, bedensel tercihlerin seçiminde açığa çıkmaktadır) benimsendiği değişmez statü gruplarının olmadığı bir topluma geçmekteyiz. Değişmez sosyal bölünmeleriyle ilişki kuran bir sistem içinde sonunda istikrarlı ya da hiyerarşik kılınamayan imgeler enformasyonu ve artışının bolluğuna dayalı bir postmodern tüketim kültürüne yönelik bu açık hareket, sosyal bölünmelerin konu dışılığını ve nihayet anlamlı bir gönderme noktası olarak toplumsalın sonunu ifade etmektedir"
>
> (Featherstone 1987, s.55-56).

Feodal toplumda kültürel farklılıklar (soyluluk becerilerini kazandırmaya yönelik eğitim, dil ve yetiştirme), sosyal kapalılığı (toplumun zümreler biçiminde hiyerarşik olarak bölünmesini sağlayarak) muhafaza etmek için temel engeller olarak kıskançlıkla korunurken, kitle tüketiminin gelişimiyle modern dönemde tarz ve kültürler, beğeni ve kültürel pratiğin bir karışımı (pot pourri) haline gelmektedir.

d-Satünün Sonu mu?

Çalışmamın sonucu olarak, toplumsal tabakalaşma sistemine ilişkin modern kültür ile postmodernizmin uzun erimli içermelerini incelemek istiyorum. Postmodernizmi inceleyerek, özellikle kültürel statü ve hayat tarzı açısından tüketici kültüründeki işaret ve simge patlamalarının uzun dönemde statü hiyerarşilerinin aşınmasına neden olduğunu çünkü, hayat tarzlarının küresel düzeydeki kitle kültürüyle ayrılmaz biçimde içiçe geçtiğini önceden belirtmiştik. Sosyolojideki bu tartışmalar, endüstriyel kapitalist toplumların geleceği açısından (özellikle güçlü bir boş zaman sektörü, hizmet ekonomisi ve enformasyon teknolojisine dayalı endüstriyel bir sistemin ortaya çıkmasıyla) açıkça çok önemli olmakla birlikte, bu sonuç kısmında toplumsal farklılaşma ve toplumsal değerlendirmenin bu gelişmelerce aşındırılmayacağını, fakat bir dereceye kadar farklı tabakalaşma ilkelerine dayalı bir sosyal sisteme yöneldiğimizi öne sürmekteyim. Postmodernizmin önemi, eşitlikçi bir topluma yönelmesinden kaynaklanmaz; aksine, postmodernizm, yüksek ve alt kültür arasındaki geleneksel hiyerarşilerin, kitle kültürünün genişlemesi ve yüksek ve alt kültürel tarzlarına karışmasıyla aşınacağını ifade etmektedir. Elbette, bu akışkan kültürel tarzlar olanağı ve geleneksel hiyerarşilerin çöküşü, sosyolojik kuramda daha ilginç bir soru ortaya çıkarır: Statü hiyerarşileri ile statü farklılıklarının tümüyle ortadan kalktığı bir toplum tasarlamak olanaklı mıdır?

Toplumsal tabakalaşmaya ilişkin çoğu sosyolojik kuram, toplumsal tabakalaşmanın ortadan kalkmasının toplumda olanaklı olmadığını öne sürer. Örneğin, tabakalaşmayla ilgili klasik çalışmasında Bernard Barber (1957), tabakalaşmanın, değerlendirmeye ek olarak rol farklılaşmasının sonucu olduğunu iddia eder. En ilkel toplumda bile sosyal rollere ve sosyal görevlere ilişkin dikkate değer farklılaşmalar vardır ve yalnızca mantıksal temellerde rol performansı değerlendirmesini ortadan kaldırmak olanaklı değildir. Bundan dolayı, toplumsal tabakalaşma azaltılsa bile asla ortadan kaldırılamaz. Benzer bir argüman, postmodern bir toplumdaki kültürel hiyerarşilerin ortadan kaldırılmasına yöneliktir, yani kültürel farklılaşma ve değerlendirmenin tümüyle

nasıl aşındırılacağını düşünmek güçtür. Gerçekte, alternatif bir yorum, kültür piyasası içinde bazı konumlar arayan hizmet sektörünün yeni orta sınıfla ilişkili olan yerleşik statü seçkinleri (yüksek kültürün bakiyesini yöneten) ve değişik toplumsal gruplar arasındaki rekabetçi bir mücadele olarak modern kültür ile postmodern kültür (ve bundan dolayı modern ve postmodern hayat tarzları) arasındaki gerilimleri görmektedir (Featherstone 1987). Sanat ve hayat tarzları alanlarındaki postmodern akım, bu nedenle, popüler kültür, kitlesel piyasa ve Kitsch'in sanatsal değerlerini kutsamak için ortaya çıkan kültürel kurulu düzenin içine geçmeye çalışan yıkıcı bir akım olarak yorumlanabilir.

Toplumsal kuramda geçerlik kazanan postmodern kültüre ilişkin argümanları kabul etsek bile, dünya ekonomisindeki küresel durgunluk nedeniyle yüksek işsizlik oranlarıyla nitelenen kapitalist ekonomilerde yaşadığımızı da anlamamız gerekiyor. İşi olanlar ile işsizler arasındaki hayat tarzı ve beklentilerde keskin farklılıklar vardır. Parasal (monetarist) siyasalar, gelişmiş ekonomilerde egemen hale geldiği için, çökmekte olan bir refah provizyon dünyasında yaşamaktayız. İşsizlerin oranı sadece, refaha yönelik devlet siyasalarına bağlı olmayacaktır çünkü, bu 'yerel' sorunlara yanıt verecek politik kapasite, asıl olarak küresel para piyasaları, dünya meta fiyatları ve faiz oranları üzerindeki uluslar arası çatışmalarca belirlenecektir. Kısaca, postmodern kültür, temel ekonomik, politik ve sosyal kazançların yoğun olarak tam zamanlı istihdama doğru yöneltildiği ikili bir ekonomi (dual economy) yanında varolmaktadır. Bu toplumsal ve ekonomik gelişmeler, bu postmodern kültür yorumuna daha ileri bir destek vermektedir; yani, hayat tarzları ve tutumları, ya geleneksel yüksek kültür seçkinleri ile egemen sınıfların ya da işçi sınıfının toplu ve yerel kültürlerinkine oldukça ters olan hizmet ekonomisinin yeni orta sınıflarına başvuran, bir kültürel liderlik ürünüdür.

Sonuç olarak, yirminci yüzyılın son on yılında, kitle tüketiminin daha ileri gelişimi ve postmodern kültüre yönelik eğilimle ayrılmış bir başka sosyal ilişkiler yapısına giriyor gibi görünüyoruz. Kültürel sis-

tem içindeki geleneksel hiyerarşiler, önceki herhangi bir döneme göre daha parçalanmış ve değişmiş görünmektedir. Kültürel alanın, ekonomik ve politik sistemlerle ilişkisi biraz kesilmiş olmaktadır. Kültürel alan içindeki rekabetçi mücadele, bir kültürel işaretler ve hayat tarzları abeniksizliği patlaması üretmektedir.

KAYNAKÇA

Abercrombie, N., Hill, S. And Turner, B. S. (1980) *The Dominant Ideology Thesis*, London, Allen and Unwin.

Abercrombie, N. , Hill, S. And Turner, B.S. (1984) *The Penguin Dictionary of Sociology*, Harmondwort, Penguin Books.

Abercrombie, N. , Hill, S. And Turner, B.S. (1986) *Sovereingn Individuals of Capitalism*, London, Allen and Unwin.

Abercrombie, N. and Urry, J.(1983) *Capital, Labour and the Middle Classes*, London, Allen and U nwin.

Adorno, T.W. (1984) *Aesthetic Theory*, London, Routledge and Kegan Paul.

Alexander, J.C. (1987a) *Twenty Lectures. Sociological Theory since World War Two*, New York, Colombia University Press.

Alexander, J.C.(1987b.). 'The socal requisites for altruism and voluntarism: some noddes onn what makes a sector independent', *Sociological Theory*, Vol. 5, PP. 165-71.

Alexander. J. C. (1988) *Action and Its Environments Towards a New Synthesis*, New York, Columbia University Press.

Anderson, P. (1974) *Lineages of the Absolutist State*, London, NLB Bokoks.

Antonio, R. J. and Glassman, R. N. (eds) (1985) *A Weber/Marx Dianlouge*, Lawrence, Universty Press of Kansas.

Barber, B. (1957) *Social Stratificatio z. A Comparative Analysis of Structure and Process*, New York and Burlingame, Harcourt, Brace and World.

Baudrillard, J. (1975) *The Mirror of Production*, St Louis, Telos Press.

Baudrillard, J. (1981) *Towards a Critique of the Politikal Economy of the Sign*. St Louis, Tolos Press.

Bechhofer, F. , Elliott, B. and McCrone, D. (1983) ' Structure, consciousness and action: a sociological profile of the Biritih middle class', in A. Staewart(ed.) *Contemporary Britain*, pp. 74-128.

Bell, D. (1960) *The End of Ideology* , New York, Collier.

Bell, D. (ed.) (1963) *The Radical Right*, New York, Anchor Books.

Bell, D. (1974) *The Coming of Post-Idustrial Society*, New York, Basic Books.

Bell, D. (1976), *The Cultural Contradictions of Capitalism*, New York, Basic BOOKS.

Bendix, R. (1960) *Max Weber: An Intellectual Portrait*, Garden City, New York, Doubleday.

Bendix, D. and Lispet, S.M. (eds) (1966) *Class, Status and Power, social stratification in a comparative perspective.* Nev York, Free Prees.

Berger, M. L. (1979) *The Devil Wagon in God's Country, The Automobile and Social Change in Rual America*, 1883- 1929, Hamden, CT, Archon Books.

Berger, P. L. (1974) 'On the obsolesence of the concept of honour', in P. L. Berger and H. Kelner, *The Homeless Mind*, Harmondsworth, Pennguin Books, pp. 78-89.

Berman, M. (1983) *All That is Solid Melts Into Air* London, Verso.

Blau, P. M. (1964) *Exchange and Power in Social Life*, New York, John Wiley.

Blau, P. M. and Duncan, O. D. (1967) *The American Occupadtional Stucture.* New York, John Wiley.

Bloch, m. (1964) *Feudal Socitey*, Chicago, Phoenix Books, Universty of Chicago Press, 2 Vols.

Bourdieu, P. (1973) 'Cultural reproduction ard social reproduction', ir R. Brown (ed) *Knowledge, Education and Cultural Change*, London, Tavistock, pp.71-112.

Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge Universty Press.

Bourdieu, P. (1986) *Distinction, A Social Critique of the Judgemernt of Taste*, London and New York, Routmedge And Kegan Paul.

Browning, H. C. and Singlemann, J. (1978) 'The taransformation of the Us labrour force: the interaction of industry and occupation', *Politics and Society*, Vol. 8, pp. 481-509.

Brubaker, R. (1984) *The Limits of Rationality, An Essay on the Social and Moral Thought of Max Weber*, London, Amien and Unwin.

Burris, V. (1986) 'The discovery of the new middle class', *Theory ard Society*, Vol.15, pp. 317-49.

Burris, V. (1987) 'The neo- Marxiist synthesis of Marx and Weber on class', in Nobert Wiley (ed.) *The Marx- Weber Debate*, London, Sage pp. 67-90.

Bush, M. L. (1983) *Noble Privilege*, New York, Holmes and Meier.

Carchedi, M. L. (1983) *On the Evonomic Identification of Socie1 Classes*, London, Routledge and Kegan Paul.

Cohen, J. (1983) 'Rethinking social movements', *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 28, pp. 97-113

Cohen, J. (1985) 'Strategy or identity;new theoretical paradigms and contemporary social movements', *Social Research*, Vol.52,pp. 663-716.

Collins. R. (1975) *Conflict Sociology, Towards an Explanatory Sciene*, New York, Academic Press.

Collins, R. (1979) *The Credential Society, An Historical Sociology of Education and Stratification*, New York, Academic Press.

Collins, R. (1986) *Weberian Sociological Theory*, Cambridge, Cambridge Universty Press.

Connolly, W. E. (1983) *The Terms of Political Discourse*, Oxford, Martin Robertson.

Cottrel, A. (1984) *Social Classes in Marxist Theory*, London, Routledge and Kegan Paul.

Cutler, A. , Hindess, B. , Hirst, P. and Hussain, A. (1977), *Marx's 'Capital' and Capitalism Today*, London, Routledge and Kegan Paul.

Dahrendorf. R. (1959), *Class and Class Conflict in an Industrial Society*, London, Routledge and Kegan Paul.

Damsey, P. (1970) *Social Status and Legal Privilege in the Roman Empire*, Oxford. Oxford Universty Press.

Davis, K. and Moore, W. E. (1945) 'Some principles of stratificon', *American Sociological Review*, Vol. 10. pp. 242-9.

Dobb, M. (1963) *Studies in the Development of Capitalism*, New York, International Publishers.

Duby, G. (1980) *The Three Orders, Feudal Society,Imagined*, Chicago, Chicago Universty Press.

Durkheim, E. (1960) *The Division of Labor in Society*, Illinois, Glencoe, Free Press.

Elias, N. (1978) *The Civilizing Process, Volume1, The History of Manners*, Oxford, Blackwell.

Elias, N. (1982) *The Civilizing Process. Volume2, State Formation and Civilization*, Oxford, Blackwell.

Elias, N. (1983) *The Court Society*, Oxford, Blackwell.

Elias, N. (1987) 'The retreat of sociologistsinto the present' , *Therory, Culture and Society*, Vol. 4 pp. 223-48.

Elster, J. (1985), *Making Sense of Marx*, Cambridge, Cambridge Universty Press.

Engels, F. (1947) *Anti- Dühring, Herr Engen Dühring's Revolution in Science*, Moscow, Foreign Languages Publishing House.

Engels, F. (1958) *The Cordition of the Working Class in England*, Oxford, Blackwell.

Epstein, K. (1977) *The Genesis of German Conservatism*, Princeton, Pninceton Universty Press.

Ewen, S. (1976) *Captains of Consciousness, Advertising and the Social Roots of the Consumer Culture*, New York, McGraw Hill.

Featherstone, M. (1986) 'Post- modern Culture?', Paper presented at tne Eleventh World Congress of Sociology, New Delhi.

Featherstone, M. (1987) 'Life- style and consumer culture', *Theory, Culture and Society*, Volume 4, pp.55-70.

Ferrarotti, F. (1979) *An Alternative Sociology*, New York, John Wiley.

Finley, M. I. (ed.) (1960) *Slavery in Claassical Antiquity, Views and Controvesies*, Camridge, Heffer and Sons.

Finley, M. I. (ed.) 1974) *Studiez ir Ancient Society, Past And Present Series*, London and Boston, Routledge and Kegan Paul.

Finley, M. I. (1280) *Anvient Slavery aand Modern Ideology*, London, Chatto and Windus.

Finley, M. I. (1981) *Economy and Soviety in Ancient Greece*, London, Chatto and Windus.

Finley, M. I. (1985) *The Ancient Economy*, London, The Hogarth Press.

Flink, J.J. (1976) *The Car Culture*, Cambridge, Mass., MIT Press.

Gallie, D. (1983) *Social Inequality and Class Radicalism in France and Britain*, Cambridge, Cambridge Universty Press.

Gartner, A. and Riessman, F. (1974) *The Service Society and the Consumer Vanguard*, New York, Harper and Row.

Gellner, E. (1979) 'The social roots of egalitarianism', *Dialectics and Humanism*, Vol. 4, pp. 27-43.

Gershuny, K. (1978), *After Industrial Society, The Emerging Self-Service Economy?*, London, Macmillan.

Gershuny, J. and Miles, I. (1983) *The New Service Economy, The Transformation of Employment in Industrial Societies*. London, Francis Pinter.

Giddens, A. (1973) *The Class Structure of the Advanced Societies*, London, Hutchinson.

Giddens, A (1981) *A Contemporary Critique of Historical Materialism Volume1*, London, Macmillan.

Giner, S. (1976) *Mass, Society*, London, Martin Robertson.

Glazer, N. (1983) *Ethnic Dilemmas, (1964-1982)*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Glazer, N. and Moynihan, D. P. (1963) *Beyond the Melting Pot*, Cambridge, MIT Press.

Goldstone, J. A. (1987) 'Cultural orthodoxy, risk and innovation: the divergence of east and west in the early modern world', *Sociological Theory*, Volume 5, pp. 119-35.

Goode. W. J. (1978) *The Celebration of Heroes: Prestige as a Social Control System*, Berkeley. University of California.

Gordon, M. M. (1950) *Social Class in American Sociology*, New York, McGraw- Hill.

Gouldner, A. W. (1965) *Enter Plati, Classical Greece and the Origins of Social Theory*, New York, Basic Books.

Hall, J. A. (1986) *Powers and Liberties, Causes and Consequences of the Rise of the West*, Harmondsworth, Penguin Books and Oxford, Basil Blackwell.

Halsey, A. H. (1978) *Change in Britiish Society*, Oxford, Oxford Universty Press.

Hearn, F. (1985) *Reason and Freedom in Socilogical Thought*, London, Allen and Unwin.

Hechter, M. (1987) *Principles of Group Solidarity*, Berkeley and London, Universty of California Press.

Hennis, W. (1983) 'Max Weber's "central question" ' *Economy and Society*, Vol. 12,pp.135-80

Hirschman, A. O. (1970) *Exit,Voice and Loyalty, responses to decline in firms organizations and states* , Cambridge, Mass, Harvard University Press.

HMSO (1987) *Younng People's Intentions to Enter Higher Education*, London.

Hoffman, J. (1984) *The Gramscian Challenge: Coercion and Consent in Marxist Political Theory*, Oxford, Basil Blackwell.

Hofstadter, R. (1955) *Social Darwinism in American Thought*, Boston, Beacon Press.

Holton, R. J. (1985) *The Transition from Feudalyism to C apitalism*, London Allen and Unwin.

Homans, G. C. (1984) *Coming to my Senses, The Autobiography of a Sociologist*, New Brunswick, Transaction Books.

Hopkins, K. (1974) 'Elite mobility in the Roman Empire', in M. I. Finley (ed) *Studies in Ancient Society*, London and Boston, Routledge and Kegan Paul, pp. 103-20.

Jameson, F. (1984) 'Post-modernism and the consumer society', in H. Foster (ed.), *Post-modern Culture*, London, Pluto Press, pp. 111-25.

Kallberg, S. (1987) 'The origin and expansioon of kulturpessimismus: the relationship between pblic and private spheres ir early twentieth century German', *Sociological Theory*, Volume5, pp. 150-64.

Keen, M. (1984) *Chevarly*, New Hawen and London, Yale Universty Press.

Kellner, D. (1984) *Herbert Marcuse and the Crisis of Marxism*, London and Berkeley, Macmillan annd Universty of California Press.

Kocka, J.(1981) *Die Angestellten in der deutschen Geschicte, 1850-1980*, Göttingen, Vandenhock and Ruprecht.

Kroker, A. (1985) 'Baudrillard's Marx', *Theory, Culture and Socitey*, Volume2, pp. 69-84.

Laclau, E. (1977) *Politics and Ideology in Marxist Theory*, London, New Left Books.

Leiss, W. (1983) 'The icons of the market-place', *Theory, Culture and Society*, Volume 1, pp. 10-21.

Lenski, G. E. (1961) 'Status Crystallisation: a non- vercital dimension for social staatus', in S. M. Lipset and N. Smelser (eds), *Sociology: the progress of a decade*, Englewood Cliffs, New Jersey, Princes Hall, pp. 485-94.

Lenski, G. E. (1966) *Power and Privilege, The Theory of Stratification*, New York, McGraw- Hill.

Lipset, S. M. (1968) 'Sociaal startification, social class', in *International Encyclopaedia of Social Sciences*, New York, Crowell Collier and Macmillan, pp. 296-316.

Lipset, S. M. and Raab, E. (1970) *The Politics of Unreason*, Chicago, University of Chicago Press.

Littlejohn, J. (1972) *Social Stratification, an introduction*, London, George Allen and Unwin.

Lockwood, Db (1958) *The Blackcoated Worker,A Study in Class Consciousness*, London, Unwin University Books.

Lukacs, G. (1971) *History and Class Consciousness*, London, Merlin Books.

Lynd. R. S. and Lynd, H. M. (1929) *Middletown*, New York, Harcourt, Brace and Co.

Lynd, R. S. and Lynd, H. M. (1937) *Middletown in Transition*, New York, Harcourt, Brace and Co.

Lyotard, J. F. (1979) *La Condition Post-moderne*, Paris, Minuit.

Macpherson, C. B. (1962) *The Political Theory of Possessive Individualism, Hobbes to Locke*, Oxford, Clarendon Press.

Maine, H. J. S. (1917) *Ancient Law*, London. Everyman's Library.

Mann, M. (1973) *Consciousness and Action Among the Western Working Class*, London, Macmillan.

Mann, M. (1986) *The Sources of Social Power , Volume 1, The History of Power From the Beginnig to AD 1760*, Cambridge, Cambridge Universty Press.

Maravall, J. A. (1986) *Culture of the Baroque, Analysis of a Historical Structure*, Manchester, Manchester Universty Press.

Marshall, T. H. (1977) *Class, Citizenship and Social Development*, Chicago and London, Chicago Universt Press.

Marshall, T. H. (1981) *The Right to Welfare aand Other Essays*, London, Heinemann Educational Books.

Marx, K. (1934) *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, Moscow, Progress Publishers.

Marx, K. (1963) *Theories of Surplus Value , Part 1*, Moscow, Progress.

Marx, K. (1968) *Theories of Surplus Value, Part 2*, Moscow, Progress.

Marx, K. (1970) *Capital*, London, Lawrence and Wishart.

Marx, K. and Engels, F. (1968) *Selected Works*, London, Lawrence and Wishart.

Mayer, K. B. (1955) *Class and Society*, New York, Random House.

Miliband, R. (1969) *The State in Capitalist Society*, London, Weidenfeld and Nicolson.

Mills, C. W. (1956) *The Power Elite*, New York Oxford.

Moore, B. (1968) *Social Origins of Dictatorship and Democrary: Lord and the Peasant in the Making of the Modern World*, London, Allen Lane.

Moorhouse, H.F. (1983) 'American automobiles and workers' dreams', *Sociological Review*, Volume31, pp.403-26.

Nisbet, R. (1967) *The Sociological Tradition*, London, Heinemman Educational Books.

Nisbet, R. (1986) *The Making of Modern Society*, New York, New York University Press.

Offe, C. (1985) *Disorganised Capitalism*, Oxford, Polity Press.

Ogg, D. (1965) *Europe in the Seventeenth Century*, London, Adam and Charless Black.

Parkin, F. (1971) *Class Inequality and Political Order*, London, Mac-Gibbon and Kee.

Parkin, F. (1978) 'Social stratification', in T. Bottomore and R. Nisbet(eds), *A History of Sociological Analysis*, London, Heinemann, pp. 599-632.

Parkin, F. (1979) *Marxism and Class Theory, a bourgeois critique*, London, Tavistock.

Parkin, F. (1982) *Max Weber*, Chichester, Ellis Horwood and London, Tavistock.

Parsons, T. (1942) 'Age and sex in the social structure of the United States', *American Sociological Review*, Vol. 7, pp.604-16.

Parsons, T. (1951) *The Social System*, New York, Free Press.

Parsons , T. (1953) 'A revised analytical approacp to the theory of social stratification', in R. Bendix and S. M. Lipset (eds) *Class Status and Power: a reader in social stratification*, Chicago Free Press, pp. 92-129.

Parsons, T. (1970) 'Equality and inequality in modern socitey, of social stratification revisited', in E.O. Laumann (ed) *Social Stratication: Research and Theory for the 70s*, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Co. , pp. 13-71.

Pease, J. , Form, W. H. and Rytinac, J.H. (1970), 'Ideological currents in *American stratification* literature', American Sociologist (May), pp. 127-37.

Pinker, R. (1971) *Social Theory and Social Policy*, London, Heinemann.

Pirenne, H. (1937) *Economic and Social History of Medieval* Europe, NewYork, Harcourt, Brace and World.

Poulantzas, N. (1973) *Political Power and Social Classes*, London, New Left Bokss.

Poulantzas, N.(1974) *Fascim and Dectarorship, the Third International and the Problem of Fascim*, London, New Left Bokss.

Praeger, J. (1985) 'Totalitarian and liberal democracy: two typez of modern political ordes', in J.C. Alexander (ed.) *Neo- Funcitionalisl*, Beverley Hills, Sage, pp..179-210.

Prawer, J. and Eisenstadt, F. N. (1968) 'Feudalism' in D. L. Sills (ed.) *International Encyclopaeria of Social Sciences*, New York, Macmillan and Free Prees, Volume5,pp. 393-403.

Przeworski, A. (1985) *Capitalism and Social Democracy*, Camsridge, Cambridge Universty Press.

Raskin, M. G. (1986) *The Common Good, its politics, policies and philosopy*, New York, Routledge and Kegan Paul in association with Methuen.

Rex, J. (1961) *Key Problems of Sociological Theory*, London, Routledge and Kegan Paul.

Rex, J. (1986) *Race and Ethnicity*, Milton Keynes, Open University Press.

Rex, J. and Tomlinson, S. (1979) *Colonial Immigrants in a British City*, London, Routledge and Kegan Paul.

Rinehart, J. W. (1971) 'Affluence and the embourgeoisement of the working class: a critical look', *Social Problems*, Vol.19,pp.149-62.

Roberts, R.(1987) *Mr. Hammond's Cherry Tree: the morphology of union surveval*, 18 th Wincott Lecture, Occasional Papen 76, London, Institute of Economic Affairs.

Robertson, R. (1987) 'Globalization and societal modernization: a note on Japan and Japanese religion', *Sociological Analysis*, Vol. 47, pp.35-42.

Robertson, R. and Lechner, F. (1985) Modernization, glabolazition and the problem of culture in world-systems theory', *Theory, Culture and Society*, Vol 2,pp. 103-18.

Schmitter, P.C. and Lembruch, G. (eds) (1979),*Trends Toward Corparatist Intermadiation*, London,Sage.

Shils,E. (1981) *Tradition*, London, Routledge and Kegan Paul.

Singlemann, J. (1978) *From Agriculture to Services , The Transformation of Industrial Employment*, Beverley Hills, Sage.

Spicker, P. (1984) *Stigma and Social Welfare*, London and Canberra, Croom Helm.

SteCroix, G. E. M. de (1981) *The Class Struggle in the Ancient Greek World From the Archaic Age to the Arab Conquests*, London, Duckworth.

Strong, T. B. (1975) *Friedrich Nietzsche and the Politics of Transfiguration*, Berkeley, University of California Press.

Taylor, T. B. (1987) ' The celebration of heroes under communism: on honours and the reproduction of inequality',*American sociological* , Vol. 52,pp. 143-54.

Therborn, G. (1980) *The Ideology of Power and the Power of Ideology*, London, Verso.

Tönnies, F. (1957), *Community and Association*, Michigan, Michigan State University Press.

Touraine, A. (1981) *The Voice and the Eye: an analysis of social movements*, Cambridge, Cambridge Universtiy Press.

Trimberger, E. K. (1984) 'Middletown revisited', *Theory and Societ*, Vol.13, pp. 239-48.

Tumin, M. M. (ed.) (1970) *Readings on Social Stratification*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice- Hall.

Turner, B. S. (1978) *Marx and The of Orientalism*, London, Allen and Unwin.

Turner, B. S. (1981) *For Weber. Essays in the Sociology of Fate*, London, Routledge and Kegan Paul.

Turner, B. S. (1986a) *Citizenship and Capitalism, the debate over reformism*, London, Allen and Unwin.

Turner, B. S. (1986b) *Equality*, Chichester, Ellis Horwood and London, Tavistock.

Turner, B. S. (1987a) 'Marx, Weber and the Choerence of Capitalism: The problem of ideology', in N. Wiley (ed.) *The Marx- Weber – Debate*, London, SAGE, PP. 169-204.

Turner, B. S. (1987b) *Medical Power and Social Knowledge*, London, Sage.

Veblen ,T. (1899) *The Theory of the Leisure Class*, New York, Macmillan.

Veblen, T. (1966) *Imperial Germany and the Industrial Revolution*, Ann Arbor, University of Michigan Press.

Wallerstein, I. (1976) 'A world- system persective on the social sciences', *British Journal of Sociology*, Vol.23,pp. 343-52.

Warner, W. L. AND Lunt,s P. S. (1941) *The Social Life of a Modern Community*, New Haven, Yale University Press.

Watkins, J. W. N. (1953) 'Ideal types and historical explanation', in H. Fegiem and M. Brodbeck (eds) *Readings in the Philosopy of Science*, New York, Appleton-Century Crofts, pp. 723-43.

Weber, M.(1930) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, London, Allen and Unwin.

Weber, M. (1949) *The Methodology of the Social Sciences*, Illinois, Glencoe, Free Press.

Weber, M. (1951) *The Religion of China*, New York, Macmillan.

Weber, M. (1958) *The Religion of India*, Glenco, Illinois, Free Press.

Weber, M. (1968) *Economy and Socitey*, 3 volumes, New York, Bedminster Press.

Weber, M. (1976) *The Agrarian Sociology of Ancient Civilisations*, London, New Left Books.

Wenger, M. G. (1987) 'Class clousure and the historical/structural limits of The Marx- Weber convergence' in N. Wiley (ed.) *The Marx-Weber Debate*, London, Sage, pp.43-64.

Welosowski, W. (1962) 'Some notes on the functional theory of stratification', *The Polish Sociological Bullekin*, No. 3-4, pp. 28-38.

Westergaard. J. (1972), Sociology: the myth of classlesmness', in R. Blackburn (ed.), *Ideology in Social Science*, London. Fontana, pp. 119-63.

Wiley,N. F. (1967) 'America's unique class politics; the interplay of thi labor, credit and commodity markets', *American Sociological Review*, Vol. 32, pp. 529-41.

Wiley, N. (ed.) (1987) *The Marx-Weber Debate*, London, Sage.

Dizin

Abercrombie, Nicholas; 10.
Adorno, Theodor; 90.
Alexander, Jeffrey; 75, 76.
Almanya; 34, 49, 51, 53, 88, 92.
Amerika; 22.
Amerikan Toplumu; 22.
Avrupa; 16, 18, 22, 47, 53, 59, 71, 88, 91.
Ayrım(cılık); 12, 14, 15, 19, 23, 26, 67, 68, 76, 77, 85, 94.
Baks, Chris; 10.
Barber, Bernard; 97.
Barok (kültür); 50, 51.
Batı Almanya; 9.
Batı Avrupa; 34, 40, 53.
Baudrillard, Jean; 95.
Bell, Daniel; 14, 25, 27, 28, 84, 92, 95.

Berger, Johannes; 9.
Birleşik Devletler; 13, 22, 52, 56, 58, 67, 71, 72, 76.
Bourdiev, Pierre; 17, 84, 85, 87.
Britanya; 53, 56, 58, 63, 67, 74, 91.
Chaucher; 48.
Cinsiyet(çilik); 14, 15, 25, 39, 56.
Çatışmacı Sosyoloji; 20.
Çin Toplumu; 18.
Çin; 18, 56, 71.
Darwin, Charles; 31.
Dawis, K.; 23.
Devlet; 24, 25, 27, 56, 58, 63, 64, 66, 68, 69, 76, 79, 84, 85, 91, 97.
Diploma Toplumu; 15.
Durkheim, Emile; 35.
Eğitim; 14, 17, 19, 56, 65.
Ehias, Norbert: 41.
Engels, Freidrich; 31, 44, 51, 69.
Eski Çin; 19.
Eşitlik; 14, 25, 26, 57, 66, 67, 77, 79, 80.
Faşizm; 79.
Featherstone, Mike; 10.
Feodalizm; 17, 41, 47, 48, 51, 53, 87, 89.
Finley, Moses; 41, 44, 45.
Fransa; 34, 49, 51.
Fransız Devrimi; 52.
Galli; 24.
Glassman, Ronald; 10.
Glazer, Nathan; 77.
Goode, W.J.; 21.
Güney Afrika; 54.
Güney Amerika; 53.
Güney Avustralya; 24.
Güneydoğu Asya; 91.
Hak Yetki; 13, 16, 18, 24, 25, 27, 33, 35, 36, 42, 45, 48, 56, 57, 66, 68,69, 73, 80, 84, 85, 87.
Hayat (yaşam) Tarzı; 16, 19, 23, 40, 46, 47, 57, 73, 84, 91, 93, 98.
Hill, Stephen; 10.
Hindistan; 71.
Hiyerarşi; 12, 14, 16, 28, 45, 49, 51, 52, 65, 68, 89, 91, 96, 98.
Hobbes, Thomas; 31, 32.
Hollanda; 52, 53.
Holton, Robert; 10.
İdeoloji; 26, 28, 33, 54, 57, 60, 61, 79.
İktidar (güç); 12, 18, 28, 39, 40, 47, 49, 52, 57, 61, 63, 71, 75, 80, 83.
İngiltere; 34, 49, 53.
Irk (etnisite); 14, 24, 25, 30, 39, 56, 62, 73, 75, 77, 79.
İrlandalı Topluluk; 24.
İspanya; 51.
İtalya; 34.
Kapitalizm; 13, 27, 31, 33, 38, 41, 47, 49, 51, 53, 58, 59, 60, 65, 68, 72, 73, 74, 88, 89, 95.
Kast; 17, 19.
Kitle Kültürü; 89, 96.
Kitle Toplumu; 89, 90, 92, 94.
Klasik Marksizm; 13.
Konfüçyusçü Etik; 19.
Kölelik; 41, 42, 47, 71, 77, 88.
Kristalleşme; 11, 14.
Kuzey Amerika; 52, 53, 88, 92.
Kuzey Avrupa; 74.

Kültür; 10, 17, 18, 21, 23, 25, 27, 54, 59, 60, 70, 73, 84, 87, 88, 90, 93, 95, 97, 98.
Kültürel Sermaye; 24.
Lenski, Gerhard: 41.
Lipset, S.M.; 13, 15, 23.
Locke, John; 31.
Lukacs, George: 46.
Maine, Henry; 35, 38.
Marksist Ekonomik Sınıf Çözümlemesi; 19, 24, 59, 69, 84.
Marksist Sosyoloji; 12, 59, 64.
Marshall, T.H.; 27, 28, 55, 84.
Marx Karl; 12, 23, 26, 30, 31, 38, 44, 47, 59, 63, 65, 69, 84, 86, 93.
Moore, W.E; 23.
Mülkiyet; 13, 39, 43, 46, 60, 63, 65, 70.
Nakt Bağ; 26, 31, 32, 36, 38, 41.
New York; 24.
Nietzsche, Friedrich; 28, 61.
Offe, Claus; 9.
Ödül(-lendirme); 20, 22, 53.
Panik; 11, 14.
Parkin, Frank; 10, 18, 65.
Pasifik; 91.
Refah Devlet; 24, 25, 73, 74, 78, 88.
Rex, John; 73, 75.
Robertson, Roland; 10.
Roma; 42, 43, 45, 46.
Saygı; 17, 21, 61.
Sınıf ve Ekonomik Sınıflar; 12, 13, 18, 19, 22, 24, 26, 28, 36, 38, 38, 39, 40, 47, 49, 51, 52, 54, 56, 58, 62, 64, 67, 69, 73, 79, 83, 85, 89, 94.
Sosyal Kapanma; 19, 20, 25, 26, 37, 46, 49.
Sosyalizm; 13, 64.
Sovyetler Birliği; 56.
Sözleşme; 32, 35,53.
Spencer, Herbert; 34.
Stauth, Georg; 9.
Tabakalaşma; 10, 13, 15, 17, 22, 26, 30, 33, 39, 40, 41, 45, 47, 51, 53, 54, 59, 61, 64, 69, 71, 73, 76, 80, 83, 86, 88, 89, 96, 97.
Tarihsel Materyalizm; 12.
Thatcher, Margret; 63, 67.
Tijssen, Vucht Dieteke; 10.
Tocgueville; 90.
Tomlinson, Sally; 74.
Topluluk (cemaat); 15, 18, 21, 25, 32, 34, 36, 38, 41, 62, 65, 66, 69, 74, 78.
Tönnies, Fernirand; 34, 36, 90.
Versailles; 50.
Warner, Lloyd. W.; 16.
Weber, Max; 12, 15, 18, 22, 23, 28, 29, 33, 36, 39, 45, 47, 53, 55, 57, 58, 61, 65, 80, 83, 84.
Weberci; 24, 26, 49, 59, 64, 71, 80.
Wilson, Harold; 63.
Yurttaşlık; 13, 14, 17, 24, 25, 27, 28, 42, 44, 51, 54, 55, 56, 66, 69, 74, 76, 79, 84, 86, 88, 90.
Zenginlik; 17, 18, 30, 33, 34, 56, 57, 83, 87.
Zümre; 16, 17, 23, 41, 42, 44, 47, 50, 51, 53, 71, 87, 88, 96.

"Bu çalışmayı şekillendiren tartışma, kısaca K. Marx'ın çalışmalarındaki toplumsal sınıfın politik ekonomisi ile M. Weber'in sosyolojisi arasındaki karşıtlık olarak ifade edilebilir.

Statü kavramını çevreleyen tartışma, sosyolojideki kuramsal yaklaşım farklılıklarıyla ilişkilidir. Kısaca, Weberci ve Marksist sosyolojiler arasındaki gerilimler, ekonomik sınıf ya da statü gruplarından hangisinin toplumsal tabakalaşmanın en önemli öğesi olduğu ve bundan dolayı da modern toplumlardaki politik çatışmanın niteliği etrafında odaklanmaktadır.

Statü, klasik sosyolojide temel bir kavram ve toplumsal yapının çok önemli bir özelliği olmasına rağmen, çağdaş sosyal kuramda çok eleştirilmiş ve bir ölçüde Marksist ekonomik sınıf kavramının yerine kullanılmıştır.

B. Turner, sosyal tabakalaşmanın **politik-hukuksal haklar** (hak olarak statü), **kültürel ayrım** (hayat tarzı olarak statü) ve **ekonomik sınıflar** olarak üç temel bileşeninin olduğunu ifade etmektedir. Bu üç öğe arasındaki ilişkiler, tarihsel olarak olumsaldır ve üzerinde durduğu toplumsal mücadeleler tarafından belirlenmektedir. Turner, bu öğeler arasındaki tarihsel değişimleri, kölecilik, feodalizm ve kapitalizm çerçevesinde inceleyerek, çağdaş toplumlardaki ekonomik sınıfın çöküşü ile, statü grupları arasındaki refah kaynaklarına yönelik mücadelenin yeni bir politik yaşam biçimine-*devlet iktidarı altında statü bloğu politikasına*-yol açtığını öne sürmektedir.

Turner'in statü analizi, kitlesel tüketimin kültürel ayrım üzerine olan etkileri ile, *üst* ve *altkültürler* arasındaki geleneksel mücadele açısından kültürel postmodernizmin göz önüne alınmasıyla sonuçlanmaktadır.

Çalışmanın temel tezi, tarihsel olarak vücut bulmuş olan ekonomik, politik ve kültürel eşitsizliklerin ancak, bir ***çatışma-sosyolojisi*** perspektifiyle anlaşılabileceği yönündedir:Turner şunları söylüyor; bu çalışma, statü kavramını *çatışma sosyolojisinin* bakış açısından ele aldığı için, modern toplumların gelişimine yönelik ve farklı bir biçimde evrimcilik karşıtı bir konum taşımaktadır. Yani, toplumsal sonuçlar, sosyal çatışmaların olumsal, tahmin edilemeyen ve beklenmeyen sonuçlarının sonsuz şekilleridir."

DORUK

ISBN 975-553-319-2

9 789755 533193